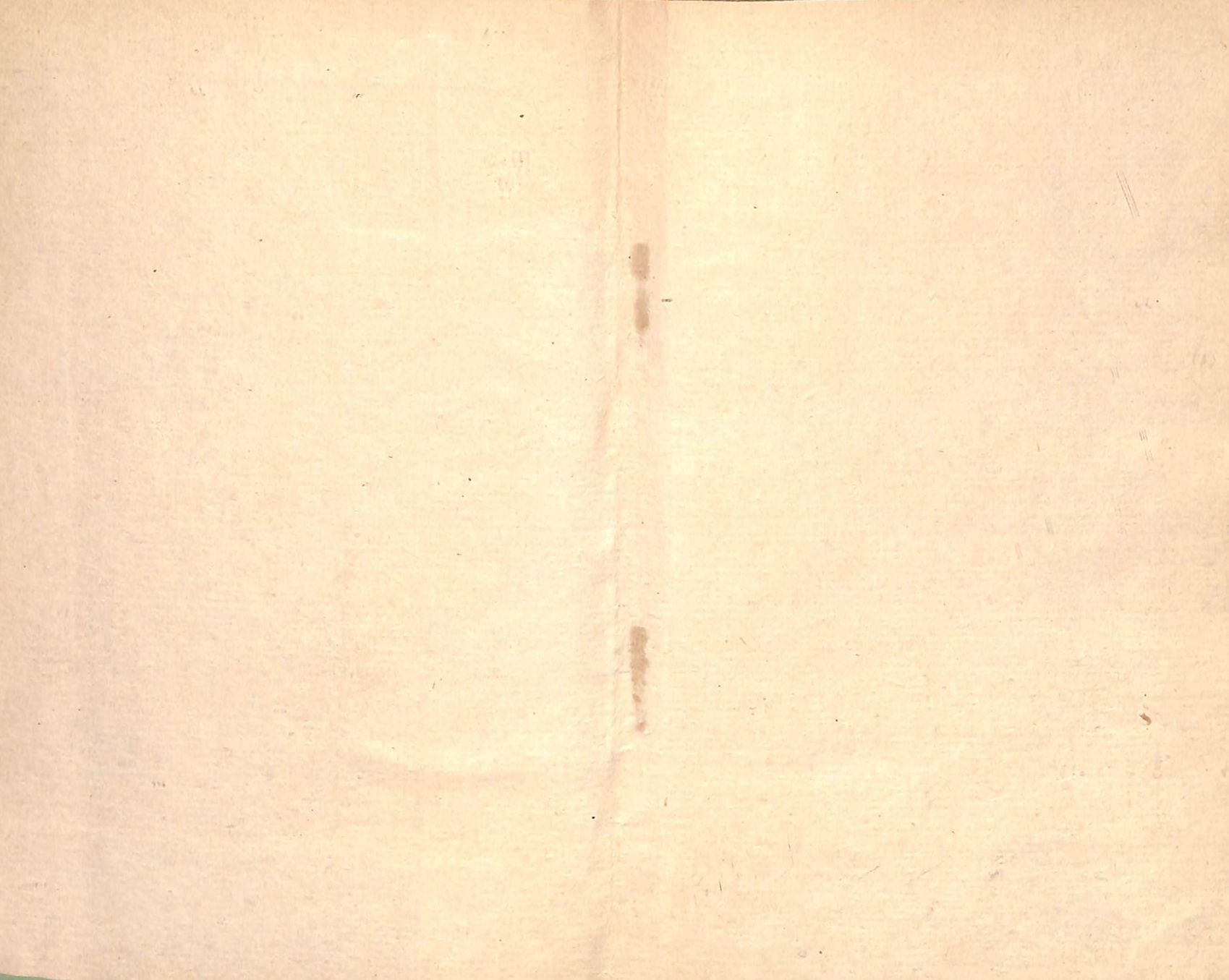

2/12/1908
10/10/1908

6169
4-43

616.9

4-43

04 AUG 2010

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒՆ
ՄԵՆՈՂՔՆԵՐՈՒՆ
ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՆԵՐՈՒՆ

ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ԱԽՏԵՐ

ՃԲԱՆԿԱԽՏ, ՋԵՐՄԱՄԻՋՈՒԹԻՒՆ,

ԿԱԿՈՒՂ, ՉԱՐԿԵՂ, (շանֆրո-մու)

ԵՒ ԱՆՈՆՅՄԷ ՉՎԱՐՍԿՈՒՆԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

(ԲԱԶՄԱԹԻՒՆ ԿԱՐՆԵՐՈՎ)

Կազմեց՝ ՏՕԳԹ. Ա. Խ.

(Վկայուած Բարիգի Բժշկական Համալսարանէն
եւ բժիշկ արողիսեան հիւանդուքեանց
Պարսելոնայի պէսական հիւանդանոցի)

Հրատարակուիլն

«ՆՈՐ ԿԵԱՆՔ», ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ
«ԿԻԹԷՄՊԵՐԿ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ», ԹԻՒ 15

1913

Կ. ՊՈԼԻՍ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍԲ

«ՆՈՐ ԿԵԱՆՔ» Գործադրություն հրատարակչական ձևով, որ իրեն նպաստակ ընկած է, ներառյալ հաստատություններու վրայ կրկնած, ժողովրդական օգտակար հրատարակություններով միշտ ձեռնարկ ընդունող բարոյական, մտաւարական եւ գիտական գործունէակ, հրատարակ հանդէսով ներկայ աշխատանքները, պատրաստած մասնագիտ քոֆիտորի մը կողմէ, կը կարծէ օգտակար ընդունելի ընթերցողներուն, որոնց կը հաւատարմ հախաւթիս բէ պիտի շարունակէ շարքը այս օգտակար հրատարակութեանց, ժողովրդային եւ առեւտրական հարստացման շեղումով մը:

Սոյն օգտակար գործին կարեւորութիւնը շեշտելու համար չենք ուզեր աւելորդ խօսքեր ընել, այլ կը բողոքակար ընթերցատու հրատարակութեան անապառ եւ անկողնակալ դասաստակին:

Հրատարակչական ձեւը
ՆՈՐ ԿԵԱՆՔ ԳՈՐԾԱԳՈՐԾԱԿՈՒԹԵԱՆ

Տպագր. ԿԻՒԹԵՄՊԵՐԿ, 1913

21300-59

(17892-59)

ՃՐԱՆԿԱԽՏԻ ԺԱՌԱՆԳԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ստրեւ կը դեմեմք տեղեւորանչակ քասերագիր Իպսեհի
«Ուրուսիականեր» քասերախաղիկն տեսարան մը որ կը
ներկայացնէ ժամանակակիս փրանկախոս փարսկուստ
զակի մը յուսանստքիւնը.

• • • • •
ՕՍՎԱԼՏ (կենտրոյ Տիկ. Աշոյիկի սոցեւ). —
Մայր, կրնամ նստիլ քովիկդ, բազմոցին վրայ:

Տիկ. ԱԼՎԻՆԿ (տեղ սարոյ). — Այո՛, եկուր,
եկուր մօտս իմ տղուր մանչս:

ՕՍՎԱԼՏ (կուտրոյ). — Հիմա պէտք է որ քեզ
բան մը ըսեմ, մայր:

Տիկ. ԱԼՎԻՆԿ (ուշայիր). — Ի՞նչ:

ՕՍՎԱԼՏ (փար կայտրոյ). — Այլ ևս չեմ կըր-
նար երկար ատեն ասիկա իմ մէջս պահել:

Տիկ. ԱԼՎԻՆԿ. — Ի՞նչ պահել, ի՞նչ կայ որ:

ՕՍՎԱԼՏ. — Համարձակութիւն չունեցայ այս
մասին քեզի գրելու:

Տիկ. ԱԼՎԻՆԿ (զակիկն քազուկը բռնելոյ). —
Օսվալտ, ի՞նչ ունիս:

ՕՍՎԱԼՏ. — Երէկ և այսօր ջանացի իմ մտա-
ծումներս ցրուել...

Տիկ. ԱԼՎԻՆԿ (ոսփի եղելոյ). — Ամէն բան
ինծի պիտի ըսես, Օսվալտ:

ՕՍՎԱԼՏ (մայրը կուտրոյ). — Նստէ հող:
Պիտի փորձեմ ամէն ինչ խոստովանելու: Ըրած
ճամբորդութենէս բոլորովին յոգնած կ'զգամ ինք-
զիսքս:

Տիկ. ԱԼՎԻՆԿ. — Լաւ, ուրիշ:

ՕՍՎԱԼՏ. — Բայց այս յոգնութիւնը սովորա-
կան յոգնութիւն մը չէ:

Տիկ. ԱԼՎԻՆԿ. — Գոնէ հիւանդ չես, այն-
պէս չէ՞, Օսվալտ:

ՕՍՎԱԼՏ (զայն կուտրոյ). — Նստէ հող,
և հանդարտօրէն մտիկ ըրէ, մայր: Ունեցածս հի-
ւանդութիւն մը չէ, ունեցածս ան չէ որու սո-
վորաբար հիւանդութիւն անունը կուտան: Մայր,
ես մտքով խորտակուած եմ, ես փճացած մարդ
մըն եմ... Չպիտի կրնամ այլեւս երբէք աշխատիլ:

(Գեմքը ձեռքերուն մեջ, ծունկի վրայ կ'իջնայ
մօրը սոցեւ եւ կը սկսի հեկեկազին աւրստուել):

Տիկ. ԱԼՎԻՆԿ (սգոյն եւ յողորջուն). — Օս-
վալտ, ինծի նայէ, բոլոր ատենք ճամբորհ չեն:

ՕՍՎԱԼՏ (յուսանստքի կայն դիտելոյ). — Այլ
ևս չաշխատիլ... կենդանի մեռելի մը պէս ըլ-
լալ, մայր, կրնամ այս սոսկումը երեւակայել...:

Տիկ. ԱԼՎԻՆԿ. — Իմ դժբաղդ զաւակս, բայց
մերկէ կուգայ այս սոսկումը քու վրադ:

ՕՍՎԱԼՏ. — Ա՛հ, ճիշդ ասիկա է որ ես չեմ
հասկնար կոր. արկածալից զեղիս կեանք մը ան-
ցողած չեմ. կրնաս ինծի հաւատալ, մայր իմ,
ես բոլորովին անկեղծ եմ:

Տիկ. ԱԼՎԻՆԿ. — Բայց, Օսվալտ, ես բնա՛ւ
չեմ կոտորածիր քեզմէ:

ՕՍՎԱԼՏ. — Ա՛հ, մայր իմ, այս սոսկալի
դժբաղդութիւնը ի՞նչպէս պատահեցաւ ինծի:

Տիկ. ԱԼՎԻՆԿ. — Օ՛հ, ամէն բան պիտի անցնի,
իմ սիրական օրհնեալ զաւակս: Այդ սոսկումի
զգացումը աշխատութեան չափազանցութենէ առաջ
եկած է, հաւատա՛ ինծի:

ՕՍՎԱԼՏ. — Ես ալ այդպէս կը խորհէի նա-
խապէս, բայց ուրիշ բան կայ:

ՏԻԿ . ԱԼՎԻՆԿ . — Բոլորն ալ պատմէ ինծի նայիմ , ծայրէ ի ծայր :

ՕՍՎԱՆՏ . — Իմ դիտաւորութիւնս ալ այդ էր արդէն :

ՏԻԿ . ԱԼՎԻՆԿ . — Պատմէ նայինք :

ՕՍՎԱՆՏ . — Բարիդ վերադառնալուս պէս , գլխուս և մանաւանդ ծոծրակիս մէջ սոսկալի ցաւեր զգացի , իբր թէ գտնեկս մամուլի մէջ դըրուած ըլլար և սկսէր սեղմուիլ հեազնեմէ :

ՏԻԿ . ԱՎԼԻՆԿ . — Ե՛տքը :

ՕՍՎԱՆՏ . — Կարծեցի որ ասիկա այն գլխուցաւն էր որմէ տառապած էի հասակ նետած ատենս : Բայց այդպէս չէր : Անկարելի եղաւ այլ եւս աշխատիլ : Ուղեցի նկար մը սկսիլ , բայց կարծես իմ կարողութիւններս կը պակսէին : Բոլոր ուժս ու կորովս կարծես անդամալուծուած էր : Չէի կրնար միտքս ո եւէ նիւթի վրայ կեդրոնացնելու : Ամէն ինչ շուրջս կը դառնար : Վերջապէս բժիշկ կանչեցի և անկէ հասկցայ ամէն բան :

ՏԻԿ . ԱԼՎԻՆԿ . — Ի՞նչ ըսել կ'ուզես :

ՕՍՎԱՆՏ . — Կանչած բժիշկս ամենավարպետ բժիշկներէն մէկն էր : Պէտք եղաւ մանրամասնորէն իրեն նկարագրելու ինչ որ կ'զգայի . ուրկէ ետք բժիշկը ինծի կարգ մը հարցումներ լրաւ որոնք ինծի թուեցան թէ ո եւ է առնչութիւն չունէին իմ հիւանդութեանս հետ : Չէի հասկնար թէ ի՞նչ հետեւութիւն հանել կ'ուզէր այս հարցումներէն :

ՏԻԿ . ԱԼՎԻՆԿ . — Շարունակէ :

ՕՍՎԱՆՏ . — Ու բժիշկը ըսաւ վերջապէս սոսկալի բառը , անտանելին , թէ ժառանգական ֆրանկախտէ վարակուած էի . . . օ՛հ . . .

ՏԻԿ . ԱԼՎԻՆԿ . — Ըսա՛ւ այս խօսքը :

ՕՍՎԱՆՏ . — Ըսաւ . « Հայրեւո՛ւն մեղքերը իրենց գաւակները կը փառեն : »

ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ԱԽՏԵՐ

1. — ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ԱԽՏԻՆ ԴԷՄ ԱՐԴԻ ՊԱՅՅԱՐԻՆ ՆՊԱՏԱԿԸ ԵՒ ԱՆՈՐ ԾԱԳՈՒՄԸ

Դժբախտ նախապաշարու մով մը վեներական աստերը այնպիսի հիւանդութիւններ նկատուած են , որոնց անունը ամօթով մարդ բերանը կ'առնէ : Երբեմն կ'իմանանք որ մարդ մը ստորալի հիւանդութենէ մը մեռեր է , և ՆԱԽԱՊԱՇԱՐՄԱՆ ՄԸ կամ կին մը կամ տղայ մը ՇԵՏԻԱՆՔՆԵՐԸ կը տառապին ստորալի հիւանդութենէ մը . ու մեր ըն-

տանեկան խօսակցութեանց մէջ կը ջանանք կարելի եղածին չափ հետու պահել մեզի այս տեսակ խօսակցութիւններէ : Աստուծմէ զատ շատ մը երիտասարդներ և չափահասներ , ըլլայ կին կամ այր , ամօթ սեպած են այս հիւանդութիւններն իրենց , և ժամանակին չկարողանալով , անհասկնալի ամօթխածութեամբ մը , իրենց հիւանդութիւնը հասկցնելու իրենց շուրջիններուն և բժիշկին , պէտք եղած խնամքները ստանալու համար անոնքմէ , փճացած ու ոչնչացած են :

Այն ամօթխածութեան զգացման մէջ , հայրերն ալ ունեցած են իրենց դերը : Ճրանկախտա-

ւոր պատանի մը լալազին կ'ըսէր ինծի. «Օր մը հարցումներ ուղղեցի հօրս վեներական ախտերու մասին. բայց հայրս կոշտօրէն և բարկութեամբ պատասխանեց ինծի թէ պէտք չէր որ այս տեսակ ամօթալի հիւանդութեանց մասին իրեն խօսէի: Սակայն ինք այդ պահուն չէր յիշեր թէ ինքն ալ երբեմն երիտասարդ եղած էր ինծի պէս, և երբ ինծի հասկցուցած ըլլար այս հիւանդութեանց միասակար հետեւանքները, ես ալ թերեւս այսօր ինկած չէի ըլլար այս սոսկալի հիւանդութեան գարշելի ճիրաններուն մէջ»:

Եթէ այս չրջահայեաց հայրը մէկը հարցափորձէր, անշուշտ սապէս պիտի պատասխանէր.

— «Ձեմ ուզեր այս մասին իմ զաւկիս զգացումները արթնցնել, և այս կէտը շատ փափուկ նիւթ մըն է հօր ու զաւկի մը միջեւ խորհրդակցութեան նիւթ ըլլալու համար»:

Այս նախապաշարման շնորհիւն է որ այսօր վեներական հիւանդութիւնները, մանաւանդ ֆրանկախտը, աճելի համեմատութիւններ առած է գաւառներու մէջ, և ամբողջ Գասթմուշի, Իզմիրի, Իզմրաի, Էրզրումի և ուրիշ նահանգները վարակուած ըլլալով, շատ աւելի կեանքեր արժած է մեզ քան գաղթերն ու սպաննութիւնները, որոնք տեղի կ'ունենան այդ կողմերը: Որչափ գաւառացիներ և քաղաքացիներ ալ կան այսօր որոնք հիւանդութեան սկզբնական շրջանին չեն համարձակած նոյն իսկ բժշկին դիմելու և հիւանդութիւնը առաջացած պարագային մշտնա իրար անցած են, երբ այլ եւս բժշկական ու է դարման օգուտ չունի:

Հետեւաբար պէտք է ոչ միայն ըսել, այլ բարձրաձայն և իշուր ամբողջ երիտասարդութեան պահայ ու թուել վեներական ախտերուն աճելի հետեւանքները և անոնցմէ զգուշանալու միջոցները:

Հուշակաւոր բրօֆէսէօր Յունսիէ, կ'ըսէ թէ վեներախտէ մեռնողներուն թիւը 18 և 21 տարեկաններու համար հարիւրին 30, իսկ 21էն 26 տարեկաններու համար հարիւրն 50 համեմատութիւն ունի:

Հետեւաբար, պէտք է ժողովրդեան ծանօթացնել այս հիւանդութեանց ծաւալման առաջըր տանելու միջոցները և սովորեցնել անոր ախտանիշները, որպէս զի կարենայ հետու մնալ այս սոսկի ախտէն, որ ցեղեր կր փճայնէ և ուրկէ զբժքախտաբար երբեմն այնպիսիներ վարակուած են որոնք ԲՈՂՈՐՈՎԻՆ ԱՆՄԵՂ են, այսինքն վեներախտէ վարակուելու պարագաներու մէջ երբեք դանուած չեն:

Հետեւաբար, մարդ ինչ տարիքի և ընկերական ի՞նչ զիրքի վրայ ալ գանուի, պէտք է զգուշութիւն ընէ այս հիւանդութիւններէն, մանաւանդ ֆրանկախտէն, որ

ԱՆՄԵՂՆԵՐՈՒ
ՊԱՇՊԱՆՈՒՄԸ

կը փոխանցուի հիւանդին գործածած ու է մէկ առարկային գործածութեամբն իսկ: Բաց ստաի, ժողովրդեան մէջ գալափար մը տարածուած է որ վեներական ախտերը «այպանելի» հիւանդութիւններ են, մինչ այս հիւանդութիւններն ալ սովորական հիւանդութիւն-

ներու, օրինակի համար էնֆլուէնցայի, թիֆոյի, ծաղիկի և ուրիշ հիւանդութեանց նման պատահական հիւանդութիւններ են և ասոնք ալ կրնան պատահիլ կեանքի տեսողութեան միջոցին: Հետեւաբար մարդ երբ վնեքախտէ կը բռնուի, պէտք է ուրիշ հիւանդութեանց պէս խորձի անոր դարմանումի մասին:

×

Երիտասարդը (կամ ուհին), վախնալով ու խպնելով իր հիւանդութիւնը ունէ մէկուն ըսելու և պէտք եղած դարմանը խնդրելու, կամ ընտանիքին բժշկին բացուելով,

ՏԳԻՏՈՒՅԻՆ
ԵՒ ԲԾՆՎՈՒՅԻՆ

անոր խորձորդ հարչնելու քաշուելով, կը դիմէ երբեմն իրեն շատ մտերիմներէն մէկուն և անոր միջոցաւ կ'առաջնորդուի նորավարժ կամ կիսաւարտ դեղագործի մը և կամ նանդիպած

ո և է մէկուն և անոր խորձորդով ու պեղերով իբր թէ դարմանուելու: Օրերն ու շաբաթները կ'անցնին առանց ո և է օգուտի և հիւանդութիւնը կ'սկսի յամբարար առաջանալ: Երբ երիտասարդը այլ եւս իր դրամները սպառելէն ետք կը տեսնէ թէ ընաւ ո և է փոխխտութիւն առաջ եկած չէ իր առողջական վիճակն մէջ, կը յուսահատի և կը դադրի ո և է դարման ընելէ իր ախտին: Եւ անա ջերմամիզային յօդատապ մը կը տձեւցնէ իր սրունքը, կամ ֆրանկախտի երրորդական խանդարում մը կը մեռնէ իր ուղեղին և ապուշութիւնը ու խենթութիւնը վրայ կը հասնի իսկոյն: Հայրը, ան ատեն մշայն կը հասկնայ իր պատասխանատուութեան ծանրութիւնը, բայց

ժամանակը արդէն անցած է և ամէն դարմանանօգուտ:

«Ո և է հիւանդութիւն՝ սկիզբէն դարմանուելով շուտ կ'անցնի» առածը, շատ ստույգ է վնեքախտի և մանաւանդ, անոնցմէ ամէնէն սոսկալիին, ֆրանկախտին համար: Չինամուած ջերմամիզութիւն մը կրնայ տեսիլ երեք, վեց, ինը տարի ևն. և ֆրանկախտի սոսկալի հեաեաւքները, իսկոյն իրենց մահացուցիչ արդիւնքը կուտան, երբ հիւանդութիւնը ծագած ատենն իսկ լաւ խնամուիլ սկսած չէ ենթական:

Ֆրանկախտի և վնեքախտի ախտերու դէմ պայքարելու համար հարկ է մասնաւոր դասընթացքներ հաստատել երկրորդական վարժարաններու բարձրագոյն դասընթացքներու մէջ. հասարակական դասախօսութիւններ սարքել, ցոյց տալով վնեքախտի սոսկալի հետեւանքները, թէ անհասներու վրայ մասնաւորապէս և թէ՛ ցեղի մը վրայ ընդհանրապէս:

×

Եւ մանաւանդ պէտք է կրնելն ու մարերը և նոյն իսկ դեռահաս աղջիկները լուսաւորել այս մասին, ամօթխածութեան,

ԻՆՁ ՈՐ ԿԻՆԵՐԸ
ՊԱՐՏԻՆ ԳԻՏՆԱԼ

անորջրհեղեղեան ունէ զգացում ի բաց վանելով: Մասնաւորաբար բոլոր մայրերը:

պէտք է լուսաշանել ֆրանկախտի փոխանցման մասին ստուտուներու միջոցաւ, սովբեցնել անոնց մանուկներու ունեցած կուրութեան պատճառները, որոնք շատ անգամ առաջ կուգան ջերմամիզային շարաւոտ աչքի ցաւերէ:

Արբշուութեան վայրկեանի մը մէջ հրապուրուող աղջիկները, ըլլան գործաւորուհի կամ միջակորեար ընտանիքի անդամներ, պէտք է նախապէս զիտան թէ ոչ միայն ապագային որդեծնութեամբ մը իրենց յանցանքը բացայայտ պիտի երե-

ւի, այլ և աւելի հաւանաւորութիւն ունին զիրենք հրապուրողէն ո և է վներական ախտէ վարակուելու :

Իրենց գաւազները իրենց կաթովը սնուցանելով ամօթ սեպոզներ, ազնուաշուք ակիլիններ, պէտք է զգոյշ ըլլան մանաւանդ և խստապահանջ սանտուի բնորութեան մէջ. որովհետեւ շատ անգամ նորածինները ֆրանկախտէ կը վարակուին ֆրանկախտաւոր սանտուի մը կաթը ծծելով :

Մայր մը այն պահուն, երբ կը տեսնէ թէ այլ եւս իր աղջիկը դադրած է իր հսկողութեան տակ ըլլալէ, պէտք է աճապարէ զգուշացնելու համար իր հոգեհատորը այն վտանգներէն, որոնց մէջ կրնայ ինչպէս իր միամիտ անփորձութեան պատճառաւ :

Կայ տարբեր պատճառ մըն ալ որպէս զի առեկն դասակարգի պատկաճող կիկետը իրենց ուշադրութիւնը դարձնեն այս վներական ախտերուն վրայ : Կը պատահէ որ վներախտաւոր մը անպատուութիւնը կ'ունենայ, տակաւին

ՎՅԱՐՈՒՄ

ԵՒ ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ

Իր հիւանդութեան փոխանակումը կ'ունենայ, տակաւին իր հիւանդութեան փոխանակումը կ'ունենայ, ամուսնանալու կնոջ մը հետ և իր հիւանդութիւնը կը փոխանցէ անոր ու իր յանցանքը ծածկելու համար ալ կը վարանի բժիշկին դիմելու. խեղճ վարակուած կինը, որ անզխտակ է իր հիւանդութեան պատճառին և չկասկածիր իսկ թէ իր ամուսնէն փոխանցուած է իրեն այս աճեցիկ հիւանդութիւնը, կ'սկսի կրել հիւանդութեան ամենաճանր հետեւանքները, և կը տեսնէ խորին և անհուն ցաւով որ իր զաւակները հետզհետէ կը մեռնին մատաղ տարիքով, անձանթ ցաւէ մը զգեսնուած :

Վիճակագրութիւնները ցոյց կուտան թէ հինգ կիներէն մէկը ֆրանկախտ ստացած է իր ամուսնոյն միջոցաւ : Եւ այս համեմատութիւնը աւելի խոշոր է մանաւանդ մեր գաւառներու Գասթէմունիի, Էրզրումի, Սրվազի և ուրիշ շրջաններու մէջ, ուր ֆրանկախտը իր աճեցիւակերը կը գործէ տարիներէ ի վեր :

Աւելցուր ասոնց վրայ տգիտութիւնը, որ այնքան տարածուած է այդ կո մերը և ուր տարիներով անխնամ կը թողուի ֆրանկախտը, փոխանցուելով ամբողջ ընտանիքի անդամներուն, ծեր, տղայ, երիտասարդ, հարս ու աղջիկ, կրնաք երեւակայել թէ շատ աւելի զո՛րեր կուտանք մենք, քան ինչ որ չպիտի տայինք եթէ մեր երկիրը շարունակաբար քսան տարի պատերազմի մէջ ըլլար :

Հետեւաբար, մայրերը՝ երբ իրենց աղջիկները ամուսնացնելու կ'ելլեն, զբաժական կարողութեան հետ պէտք է թեկնածու երիտասարդէն վնտեն աւողջութեան բժշկական վկայական մը :

2. — ՏԵՍԱԿ ԵՒ ԾԱԳՈՒՄ

ՎԵՆԵՐՍԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

Երեք տեսակ վներական հիւանդութիւններ կան և որոնք են, սաստկութեան տեսակէտով .

1. կակուղ չարկոյ (շակոզը մու),
2. Ջերմակիզութիւն (պէղ սողուխորը),
3. Ֆրանկախտ (ֆրեկկի) : Այս եւրամուսնէն շատ տաւրածուածն է ջերմակիզութիւնը . հաւանաբար մարդկութեան մէկ երրորդը վարակուած են այս հիւանդութեամբ : Ֆրանսական բանակին մէջ ջերմակիզութենէ տառապող

ՏԵՍԱԿ

ԵՒ ՅԱՃԱԽԱԳԻՊՈՒԹԻՒՆ
Ս
Ս

ներու պաշտօնական թիւն է 3 առ հարիւր համեմատութեամբ. բայց այս թիւը շատ ստորին է իրականութեան մէջ և կը ներկայացնէ միայն հիւանդանոցներու մէջ յիշեալ հիւանդութենէ դարմանողներու համեմատութիւնը. մեր կարծիքին համեմատ պէտք է այս համեմատութիւնը եռապատկել իրականութեան մօտենալու համար:

Ջերմամիզութենէ կտք ամենէն բազմաթիւները ֆրանկախտաւորներն են: Կ'ենթադրուի որ մեծ քաղաքներու 7 բնակիչներէն մէկը այս հիւանդութեամբ վարակուած է: Ֆրանսական բանակին մէջ ֆրանկախտը 1 առ հարիւր համեմատութեամբ է, բայց այս թիւը շատ քիչ է Ջերմամիզութեան նման իրականութեան մօտենալէ. իսկ Թուրքիոյ զանազան զաւառներուն մէջ՝ ինչպէս Գասթէմունի, Սըվազ, Էրզրում եւն. այս թիւը շատ ու շատ աւելի բարձր է: Այս մասին կը պակսին որոշ վիճակագրութիւններ, ճշգրտապատու թիւեր տալու համար ընթերցողին:

Եւսկիւր մուռն շատ աւելի նուազ յաճախագէտ է, և սովորաբար գործաւոր դասակարգին մօտ միայն կը հանդիպի, մինչդեռ առաջին երկուքը, Ջերմամիզութիւնն ու ֆրանկախտը, տարածուած են մարդկային ընկերութեան ամէն դասակարգին մէջ ընդհանրապէս: Իրողութիւն մը իսկոյն պիտի բացատրէ այս երեք հիւանդութեանց յաճախադիպութեան զանազանութիւնը և ասիկա այս երեք հիւանդութեանց վարակման ժամանակամիջոցին ունեցած տարբերութիւնն է: Ջերմամիզութիւնը կը վարակուի շատ անգամներ, հազուադիւտ չէ հանդիպիլ մարդոց որոնք իրենց կեանքի տեւողութեան միջոցին, վեց կամ ութն անգամ Ջերմամիզութեամբ վարակուած են. իր տեւական ձեւը որ կը կոչուի մշտակաթութիւն՝ կրնայ շարունակուիլ տարիներ երբ ժամանակին

չի խնամուի. ֆրանկախտը ընդհակառակն անգամ մը միայն կը վարակուի և անկէ ետք կրկին ունէ վարակում չունենար հիւանդը, բայց վարակիչ է անուշազն երկու տարի: Այսինքն օրինակով բացատրելով, երբ Ջերմամիզութենէ տառապող մը դարմանուելով բժշկուի, կրնայ վերստին վարակուիլ, բայց ֆրանկախտաւոր մը երբ դարմանուելէ ետք բժշկուի այլեւս ֆրանկախտէ չի վարակուիր: Գալով կակուղ չարկելին, ախտակրկնումները շատ հազուադիւտ են:

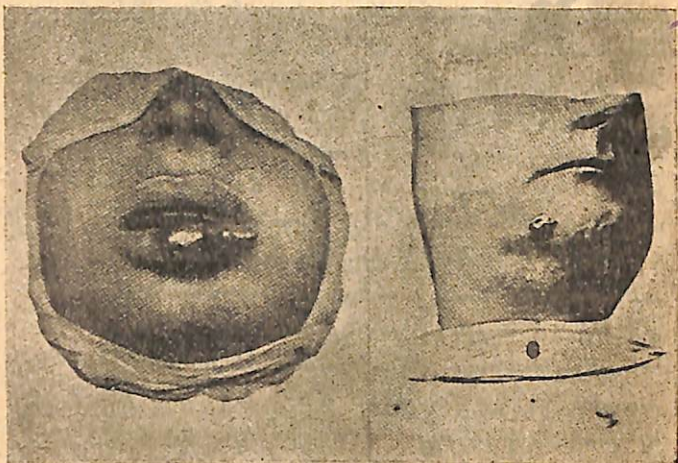
Աւելցնենք միւսնոյն ատեն որ վարակուողները վրէժինդրական չենք զիտեր ինչ զպացումով, կուզեն իրենց հիւանդութիւնները ուրիշներու վրայ եւս տարածել: Ես ճանչցայ Պարսելու նայի հիւանդանոցին մէջ ֆրանկախտաւոր մը որ կ'ըսէր ինծի. «Ինծի ֆրանկախտ տուին, բայց ես ալ վրէժս լաւ լուծեցի, որովհետեւ հիւանդութիւնս հարիւրէ աւելի անձերու փոխանցեցի»:

Սովորաբար վեներական հիւանդութիւնները առանձինն կը վարակեն ու է անհատ. բայց կան պարագաներ, ուր գծբախտներ կը վարակուին երկու կամ երեք վեներական հիւանդութեամբ միանգամայն:

Մենք մեր յաջորդ գլուխը կ'սկսինք ֆրանկախտով, իբր ամէնէն ստակալին վեներական ախտերուն և իբր ամէնէն կարեւորը զգուշանալիք: ⁽¹⁾

Ա.—ՖՐԱՆԿԱԽՏ

Վեներական ախտերու ամենէն սոսկային, է ֆրանկախտը, որ ժողովրդական ընդունով փրակէ կը կոչեն: Ջերմաձգութիւնն ու կակոզ չարկեղը տեղական և անցողական են, մինչդեռ ֆրան-

ԱՌՎԶԻՆ ԱՍՏԻՅԱՆԻ ՖՐԱՆԿԱԽՏԻ ՎԵՐՔԻՐ

Պատկ. 1.—Ստորին շրթունքի ֆրանկախտային չարկեղ

Պատկ. 2.—Կզակի մերթի ֆրանկախտային չարկեղ

կախտը ընդհանուր և տեղական ախտ մըն է, որ ի յայտ կուգայ մարդկային գործարանաւորութեան ամբողջ հիւսուածին մէջ, և սակայն կեանքի տեւողութեան, սա գերազանց պատճառաւ որ

(17892-59) 21300-59

մինչդեռ կակուղ չարկեղի մանրէները (միքրոպ) կը գտնուին վէրքին արտադրած չարակին մէջ միայն, մինչ ֆրանկախտի մանրէները կը չըջագային արեան մէջ և նոյն խոկ աեսնուած են կեդրոնական գործարաններու, թոքին և լեարդին մէջ: Այս կենդանիները կը վխտան մորթին զանազան մասերուն տակ, ուր յառաջ կը բերեն այտուցներ, ինչպէս և երակներուն մէջ բորբոքումներ:

Ընդհանրապէս ֆրանկախտը ի յայտ կուգայ զանազան փոփոխական ժամանակամըջոցներու տեւողութեան, և հիւանդութիւնը կը տեւէ ամիսներ, երկար տարիներ ուրիշ

ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆ
ՇՐՋԱՆՆԵՐԸ

առաջ եկած են Լախուսիս, Երկրորդիս և Երրորդիս շրջանները, զորս ունի այս հիւանդութիւնը. երբ այս շրջանները ունենայ ֆրանկախտը կը կոչուի սոխորակալ ֆրակկախտ: Շատ մը պարագաներու մէջ սակայն, հիւանդութեան այս երեք շրջանները իրարու կը յաջորդեն արագօրէն, առանց որոշ ժամանակամըջոց մը տեւողութիւն ունենալու, և գահավէժօրէն կը տիրեն ամբողջ գործարանաւորութեան, բոլորովին աւերելով զայն. այս պարագային կը կոչուի կակախտաւս վնասակար ֆրակկախտ. այս պարագան շատ հազուադէպ է բարեբախտաբար:

Ֆրանկախտը կը փոխանցուի 1. Ուղղակի վարակումով, ուրիշէ մը սասցուած ֆրակկախտ. 2. Անուղղակի վարակումով. 3. Ժառանգականութեամբ, ժառանգակալ ֆրակկախտ:

«Վեներական Ախտ»

1. — ՍՏԱՑՈՒԱԾ ԵՐՍՆԿԱԽՏ

Տան մը մէջ հացկերոյթ մը կը տրուի: Իրիկ-
ուան ժամը ինն է և տան պղտիկներուն աչքերը
կը գոցուին այլ ևս քունին ճնշող ծանրութենէն: Ան-

ՓՈՒՍՆՑՈՒՄ

ՈՒՂՂԱԿԻ ՎԱՐԱԿՄԱՄԲ

զանին շուրջը բոլորուած են
տասն կամ տասներկու հրա-
ւիրեալներ: Իրենց մօր մէկ
նշանին վրայ՝ պղտիկները
կը թողուն ճաշասեղանը և կ'սկսին համբուրել
կամ համբուրուելի ներկաներէն որոնց մէկ մեծ
մասը արդէն անձանօթ են իրենց առողջութեամբ
և իրենց ներքին ապրելակերպով: Բայց համբուր-
ուելու, զիշեր բարի ըսելու այս սովորութիւնը
քաղաքավարութեան պահանջներէն մին է ուրկէ
կարելի չէ հրաժարիլ. և ահա պղտիկները կարգաւ
և ամենայն խղճմտութեամբ կը կատարեն իրենց
այս պարտքը և ահա եթէ երբէք ներկաներէն
միոյն շրթունքը ֆրանկախտի փշտիկներով ծած-
կուած է, հիւանդութիւնը իսկոյն կը փոխանցուի
ուղղակի վարակուածով անգիտակ մասնուկին շըր-
թունքին:

Հետեւաբար կ'զգուշացնենք ծնողները, յա-
նուն մարդասիրութեան յանուն կարեկցութեան և
յանուն այն սիրոյն զորս ունին իրենց հոգեհա-
տորներուն հանդէպ զզուշանալ և զզուշացնել
իրենց պղտիկները համբուրել կամ համբուրուել
տալու ոչ միայն օտարականներու, այլ նոյն իսկ
բարեկամներու և մինչև անգամ ընտանիքի ան-

դամներէ ո և է մէկուն (Տե՛ս պատկ. 1ը, որ կը
ներկայացնէ համբոյրէ առաջ եկած ֆրանկախտի
վարակման առաջին աստիճանը):

Նոյնպէս շատ անգամներ փոքրիկ անմեղներ
իրենց ձեռքը ունէ տեղ զարնելով կամ անզգու-
շութեամբ դանակով կամ զմելիով մը կտրելով
փոքրիկ արիւնահոսութիւն մը տեղի կ'ունենայ
ձեռքերնուն վրայ, ունէ մէկը բարեացակամ գլու-
նուելու դիտուածով և արեան հոսումը արգիլելու
համար կ'սկսի արիւնած տեղը ծծել և եթէ այդ
անձը ֆրանկախտէ վարակուած է, իր լորձունքին
միջոցաւ ֆրանկախտի միջբոսպը կը փոխանցուի
վայրկենաբար մանկան մատին վրայ:

Անուատիկ տարբեր օրինակ մը ևս, ուր
ֆրանկախտի վարակումը տեղի ունեցած է լոր-
ձունքի միջոցով:

Մանուկ մը դէմքին վրայ ո և է սև բիծ մը
ունի. բարեացակամ կլին մը այդ ազտոտութիւնը
մանկան երեսէն բառնալու համար թաշկինակին
ծայր: կը թքոտէ և կ'սկսի չիել սև տեղը, աղ-
տոտութիւնը մաքրելու համար: Ու ահա, քանի
մը շաբաթ ետք, մանկան նոյն այդ չիուած տեղ-
ւոյն վրայ, չարկեղ մը կ'երեւի. կնոջ ցոյց տուած
ազնիւ բարեացակամութիւնը շատ սուղի նստած է
մանկան, որովհետեւ կնոջ ունեցած ֆրանկախտը
իր թուքին միջոցաւ փոխանցուած է փոք-
րիկին:

Եթէ ո և է անձ որ ֆրանկախտաւորի մը կո-
կորդը քննած ատեն անոր լորձունքէն փոքրիկ
մաս մը անգամ ցատկած է իր դէմքին կամ աչ-

քերուհն մէջ, պէտք է փութայ առատ և մաքուր ջուրով լուացուելու :

Կան յետագայ փոխանցման պարագաները եւս, որոնք թէեւ հազուադիւրս, բայց կրնան յիշեալ ահռելի հիւանդութեան փոխանցման պատճառ դառնալ : Երկու ընկերներ, գիւղագնացութեան մը պատճառաւ, իրիկուան վերագարձին շոգեհաւը կը փախցնեն և պանդուկ մը երթալով, խնայողութեան համար, մէկ անկողնի մէջ կը պառկին : Եթէ ընկերներէն միոյն սրունքը վրան սկրթուք մը ունի և պատահական չփումով մը միւս ընկերով, որ ֆրանկախտաւոր եղած ըլլայ, վէրքին շարունակ քսուի, ֆրանկախտի փոխանցումը վայրկենաբար կատարուած է :

Իմիջիները և դայեակներն ալ կրնան փոխանցուիլ ֆրանկախտէ, եթէ ֆրանկախտաւոր մը դարմանած կամ անոր վէրքերը պատած ասին իրենց ձեռքին վրայ սկրթուք մը ունեցած ըլլան, առանց նախապէս պէտք եղած զգուշութիւնը ի գործ չգնելով, չվարակուելու համար : (Տե՛ս թիւ 3 և 4 պատկերները, որու կը ցուցնեն այս կերպ վարակուած անձերու ձեռքերը, որոնք իրենց վրայ կը կրեն առաջին աստիճանի ֆրանկախտի վարակումը ցոյց տուող կարծր շարկեղի վէրքեր :)

Սեղանի առարկաներ. — Գինիի կամ ջուրի գաւաթները ամէնէն սովորաբարկան միջոցներն են ֆրանկախտի վարակման, և նշանածներ այս միջոցով զիրար վարակած են յաճախ առանց հիւանդանոցի դռնէն ներս մտած ըլլալու :

Գինեատուններու, ճաշարաններու, խնդիր չէ թէ անոնք դանուին Բերայի ամէնէն մեծ փողոցին կամ Գուժ գարուի դուրսի ամէնէն աննշան մէկ դռիչին մէջ, գործածուած գաւաթները,

ԱՌԱՋԻՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՅՐԱՆԿԱԽՏԻ ՎԷՐՔԵՐ

Պատկ. 3. — Ղեքի մատերու ֆրանկախտային շարկեղ

Պատկ. 4. — Վթամատի ֆրանկախտային շարկեղ

որոնք գլխատան սպասաւորներու կողմէ առանց պէտք եղած կերպով մաքրուելու կը դրուին յաճախորդներու տրամադրութեան սահլ, ամէնէն դիւրին միջոցներէն մէկն են ֆրանկախտի տարածման : Ֆրանկախտաւոր մը գաւաթ մը գարեջուր կամ օդի պարպելէն ետք սպասաւոր մը այդ գաւաթով տարբեր յաճախորդի մը ըմպելիք կը տանի և անա սիֆիլիզը փոխանցուած է բերնէն :

Նոյն իսկ տուներու մէջ, միեւնոյն ընտանիքի անդամներ զգուշանալու են միեւնոյն գաւաթէ ջուր խմելու յոռի սովորութենէն, որովհետեւ երբ մին այդ անդամներէն

ՓՈՒԱՆՅՈՒՄ

հիւանդութենէ վարակուած ԱՆՈՒՂԱԿԻ ՎԱՐԱԿՄԱՍԲ է, ախար կը տարածուի բոլոր անդամներուն վրայ նաւասարագէս, ըլլան ծեր կամ մանուկ, երէտասարգ թէ պատանի, երկու թեւի համար ալ :

Ու հիմա մենք մէկ կողմ դնելով ամէն կրօնական նախապաշարում, որովհետեւ գիտութիւնը ճշմարիտ է և անողոք, պիտի լսենք փոխանցման ամէնէն կարեւոր մըջոյններէն մէկն ալ, որ ցարդ չէ գրուած ու է հայերէն առողջապահութեան, մանաւանդ վեներական ախտերու յատուկ առողջապահական գրքերու մէջ :

Ու ատիկա Ս. Հարությունքեան միջոցաւ գրակախի վարակումն է : Զատիկի, Ծնունդի կամ տարբեր կիրակի առտուններ, բազմաթիւ բարեպաշտներ, սովորութիւն ունին հաղորդուելու : Պատարագիչ քահանան Ս. Սկիհին մէջէն հաղորդութեան մէկ կտորը առնելով երկու մատին ծայրովը կը դնէ հաղորդուողին բերնին մէջ. յետոյ անոր կը յաջորդէ ուրիշ հաղորդութիւն առնող մը, և այսպէս կը կրկնուի շատ անգամներ, և մանաւանդ տօնական օրեր, ուր երեսուն և քառասուն հոգի և աւելի իսկ բարեպաշտայններ կը հաղորդուին միեւնոյն պատարագիչ քահանայէն : Եթէ հաղորդուողներէն մին ֆրանկախաի փշտիկներ ունի իր լեզուին վրայ, լորձունքը կը փակչի հա-

ղորդութիւն տուող քահանային մատներուն և այդ մատներով երբ անոր յաջորդ հաղորդուողին բերնին մէջ դնէ հաղորդութեան մէկ փոքրիկ կտորը, այդ երկրորդն ալ վարակուած է ֆրանկախաով և յաջորդաբար :

Նոյնպէս կիրամուտքի գիշերներ կամ կիրակիի պատարագէն ետքը, ժողովուրդը սովորութիւն ունի աւետարանին վրայի խաչելութեան պատկերը կամ խաչը համբուրելու. եթէ ու է ֆրանկախաուոր մը նախապէս համբուրած է այդ խաչը և իր լորձունքէն փոքրիկ մաս մը միայն ձգած ինչ իրեն հետեւողը եթէ սկրթուք մը ունի շրթունքին կամ լեզուին վրայ անպայման վարակուած պիտի ըլլայ այս աշխարհաւեր հիւանդութենէն :

Ճաշարաններու մէջ գործածուած դգալներն ու պատառաքողներն ալ սչ նուազ վտանգաւոր վարակիչ միջոյններ են : Հետեւաբար ճաշարաններու մէջ ճաշել ստիպուողներ պէտք է նախապէս իրենց անձեռոցով լաւ մը սրբեն իրենց գործածութեան յատկացուած պատառաքողները ու դգալները և նոյն իսկ գաւաթները եթէ կարելի է :

Զարդի սուտիկաներ. — Սպունգ, ակուայի խոզանակ և ուրիշ զարդի առարկաներ եւս պատճառ կ'ըլլան ֆրանկախաի ծաւալման : Հետեւաբար, մարդ իր ունեցած անձնական զարդի առարկաներէն զատ ուրիշներու սեփական զարդի առարկաները երբեք գործածելու չէ :

Գրասենեկի սուտիկաներ (թուղթ կտրելու գործիք, գրչակալ, մատիտ). — Շատ մարդիկ սովոր-

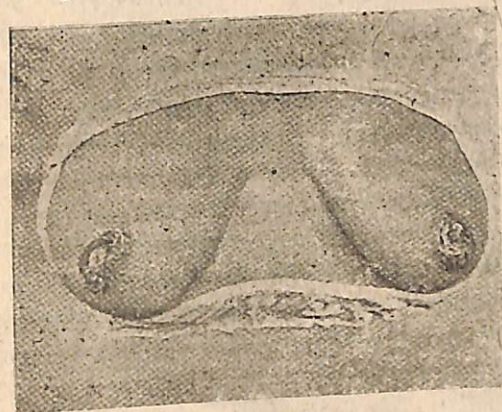
րութիւնն ունին աշխատութեան փամանակ գրասենեակի առարկաներէն մատիտ, գրչակալ ևն. ծայրը խածնելու կամ ծծելու :

Իմ յաճախորդներէս մէկը յետագայ խնատ շահեկան և նրահանգիչ դէպքը պատմած է ինձի : «Դեռահաս աղջիկ մը, ուղեւով Բարիդի նորածնւումեան մեծ խանութներէն մէկէն նորոյթի վերաբերեալ փոքրիկ սեղեկութիւն մը առնելու, կը դիմէ այդ խանութը և նմանելի պաշտօնեայէն կը խնդրէ մատիտ մը իր պէտք եղած սեղեկութիւնը նօթագրելու : Պաշտօնեան, կատարեալ կնամեծարութեամբ, կը ներկայացնէ մատիտը : Աղջիկը՝ սրպէսգի գրածը ալ աւելի բնութեանցի լալայ, մատիտին ծայրը կը թրջէ շրթունքով :

Վեց շաբաթ ետք սակայն, աղջկան շրթունքին վրայ պալար մը կը գոյանայ : Ծնողքը բժիշկ կը կանչեն և կը դիմեն անոր խորնո բղին հիւանդութիւնը բժշկելու համար : Բժիշկը կը հաստատէ թէ աղջիկը ֆրանկախտէ վարակուած է : Հայրը շուարած կը մնայ : Կը հարցուփորձէ աղջիկը թէ ուե՛ մեղապարտ յարաբերութիւնն ունեցամ է մէկուն հետ : Բնականաբար աղջիկն արդէն անմեղ՝ կը ժխտէ բացարձակապէս ատանկ իրողութեան մը գոյութիւնը : Վերջապէս աղջկան մրտքը կ'ընայ մատիտի պարագան. կը հաղորդէ զայն ծնողքին ու բժշկին որոնք դիմելով այդ պաշտօնէին կը հաստատեն թէ ֆրանկախտէ վարակուած է պաշտօնեան և որ սովորութիւնն ունէր իր լորձունքով մատիտին ծայրը թրջելու, ուրիշ վարակուած էր անմեղ աղջիկը» :

Հետեւաբար խորհուրդ կուտանք ամենուն բնաւ իրենց շրթունքնին չմօտեցնել ուրիշներու պատկանած առարկաներուն :

Ճեմիչներու (եւրոպական ձեւով) նստատեղիներն ալ շատ անգամ պատճառ կ'ըլլան այս հիւանդութեան վարակման : Մի՛ խաբուիք բնաւ ամենամաքուր, ամենամեծ պանդոկներու հայելի-

Ֆրանկախտի ԱՌԱՋԻՆ ԱՌԵՐՆԵՐ
Պատկ. 5.— Սանտուի մը ստինքի պտուկին
ֆրանկախտային շարկեղ

ներով շրջապատուած ճեմիչներէն, որովհետեւ վատան եղէք թէ որքան սպասաւորներ կան, որոնք յաճախ այս հիւանդութիւնէ վարակուած են : Բաց ատու, այդ տեսակ ճեմիչներու նստատեղիներէն կարելի է փոխանցուիլ նաեւ մարմնի ոջիլը և մասնաւորապէս ծննդական գործարաններու յատուկ ոջիլը որ կը գոյանայ ծննդական գործարաններու շուրջ միայն և եթէ առաջը չառ-

նուրի կը տարածուի ամբողջ մարմնոյն վրայ, և որ նախապէս ներակաւն հիւանդութիւն մըն է:

Վարսայարդարներ և սափրիչներ. — Գրքիս մէջ դրուած թիւ 2 պատկերը կը ներկայացնէ կզակի ֆրանկախտային չարկեղ մը որ փոխանցուած է անկէի մը գործածութեամբ: Սափրիչը նախապէս ֆրանկախտային պալարով ծածկուած յաճախորդի մը դէմքը անկէի հետք, առանց անկէին փոխելու երկրորդ յաճախորդ մը անկէի և այսպէսով հիւանդութիւնը փոխանցուած է այդ երկրորդին: Հետեւաբար կարելի է ասիլէ եղբակայնել թէ լինչ վտանգաւոր հետեւանքներու ենթակայ կ'ըլլայ մարդ, առանց գիտնալու, սափրիչներու մօտ անխուստով, որոնք բնաւ խարութիւն չեն դներ յաճախորդէն առողջական վիճակին վրայ: Ուստի ու է մարդ պէտք է իր յատուկ անկէին ունենայ, ինչպէս է արդէն կարգ մը եւրոպական սափրիչներու խանութներուն մէջ և կամ անկէի իր տան մէջ ինքնիրեն:

Չորձեր, անբնականներ. — Տրանկախտաւորի մը պառկած անկողնին սաւանները, կամ այն կտանները, որոնցմով հիւանդին վէրքերը պտտուած են, շատ վտանգաւոր են առողջ մարդու մը հպումին, որով ետեւ խոլոյն հիւանդութիւնը կը փոխանցեն: Հիւանդին շարաւտ լաթերը պէտք է վայրկեանաբար այրել, փոխանցումի տեղի չտալու համար:

Կսածուր (նաճի). — Երբեմն ֆրանկախտը կտաժումով ալ կը փոխանցուի: Կտաժողը նախ և առաջ սակի ծայրով մը կտածելի պատկերը

կը գծէ մորթին վրայ: Յետոյ կտածելիք տեղոյն վրայ թափած մեղանը տարածելու համար կը թքնէ մորթին վրայ և յետոյ իր ասեղով, որ լեզուին տակ պահած է, կ'սկսի մորթը ասղնտել, որով եթէ կտաժողը ֆրանկախտաւոր է, թուքին մըջոյաւ կը փոխանցուի ասղնտուած մորթին ծակտիքներէն արեան գնդակներուն:

Կտածումով վարակուած ֆրանկախտաւորը տեսնել թիւ 6 պատկերը:

Այլաւստրեսի և երստչակաւ գործիչներ. — Խիստ երկար ատեն ֆրանկախտի վարակումը կը տարածուէր ապակիի գործարաններու մէջ աշխատող գործաւորներու միջև որոնք ստիպուած էին ապակին փշելով ուռնայնելու յաճորդաբար մեղանոյն խոլովակներով: Սակայն այսօր փոխադարձ լուրջ նսկողութեամբ մը վարակման այս միջոցը վերջ գտած է: Յիլըք նուագողներն ալ միեւնոյն պարագային մէջ գտնուած են:

Սանտուներու միջոյաւ ալ ֆրանկախտի վարակումը հազուադիւրս պարագայ մը չէ: Յաճախ սանտուն այս ատեն փոխանցուած կ'ըլլայ իր ամուսնոյն միջոյաւ, և կամ նախապէս վարակուած կ'ըլլայ ժառանգական ֆրանկախտ ունեցող մանկան մը ծրծ տոջած տուն, որ ատեն հիւանդութիւնը կը փոխանցուի ակտուոր մանկան չրթունքէն սանտունին ծիծին: Երբ պատկերը կը ներկայացնէ այս վերջին պարագաներու մէջ վարակուած սանտունի մը ծիծը, որուն պտուկներուն

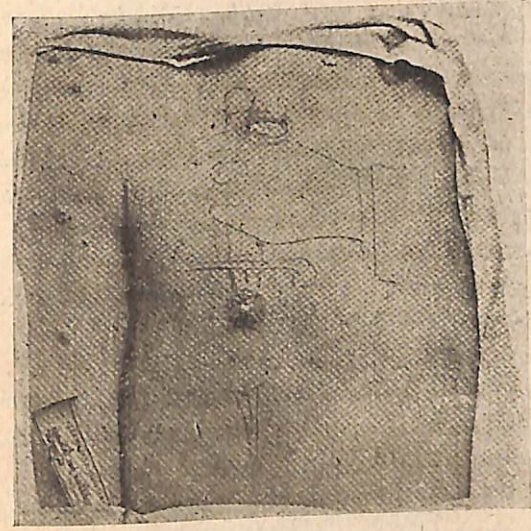
վրայ գոյացած է ֆրանկախոսային չարկեղը: Եւ պտուկներուն ծայրը գոյացած այս ֆրանկախոսային չարկեղներուն լայնութիւնն ու խորութիւնը աւելի չատ կ'ըլլայ քան ունէ տեղ գոյացած չարկեղի մը: Բաց աստի այդ

ՓՈՒԱՆՑՈՒՄ ԱՍՏԻՃԱՆԻՆԵՐՈՒ մասին վրայ գոյացող չարեի ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՄԻՋՈՅԱԻ կեղները աւելի ուտիչ և վարակիչ են և բուժելը շատ դժուարին: Կաթնկեր մանուկներու միջոցաւ այս հիւանդութեան վարակումը զանազան տեղեր մեծ համեմատութիւններ ստացած է: Այսպէս, Իտալիոյ Քարիաշրէլօ քաղաքին, որ երեք հազար բնակչութիւն մը կը ներկայայնէ, երեք հարիւր հոգին այդ հիւանդութենէն վարակուած են:

Վանմուտն ուղղակի փոխանցում էր. — Օրինակով մը բացատրել կարծենք աւելորդ չլլար սանտուներու կամ կաթնկեր երեխաներու այս հիւանդութենէն վարակման կերպին վրայ:

Երկու սանտուներ սովորութիւն ունին օրուան որոշուած ժամուն, իրենց իւրաքանչիւրին խնամքին յատկացուած մանուկը զրկերնին, քաղաքին հասարակաց պարտէզը գալ չըջագայելու Բնականաբար երկու արհեստակիցներու միջև մտերմութիւնը կը հաստատուի շատ շուտով և երկուքն ալ քանի մը հաճելի ժամեր անցնելու դիտումով կը նստին նստարանի մը վրայ և կ'սկսին խօսակցիլ: Օր մը այս սանտուներէն մին, իր բարեկամուհին հաճոյակատարութիւն մը ըրած ըլլալու համար, այս վերջնոյն մանկիկը կը դիեցնէ իր ծիծով. թէպէտեւ իր ծի-

ծին վրայ պղտիկ սիրթութիւն մը ունի, բայց այս սկզբութեւքին ոչ ոք կարեւորութիւն կուտայ, ոչ ինք և ոչ իր բարեկամուհին որ վայրկեան մը իր խնամքին յանձնած է իրեն վստահուած մանուկը: Եւ ահա ամիս մը ետք մանուկը ֆրանկախոսային:

ԱՌԱՋԻՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՁՐԱՆԿԱՆՏ
Պատկ. 6. — Մորթի կտածուած յառաջ եկած ֆրանկախոսային չարկեղ

չարկեղ մը կ'ունենայ շրթունքին վրայ. մանուկը վարակուած է ֆրանկախոսէ և զո՞ն գացած դրացի սանտուին հաճոյակատարութեան:

Բժիշկն ինքն իսկ վստահ ու ապահով է մանկան ծնողքին աւողջութեան վրայ. թէեւ հիւան-

դուժեան անսակը կը հասկնայ բայց կը վարանի եզրակաշուժեան մը յանգելու, ու ահա քանի մը օր ետք սանտուն ալ յիշեալ ախտավարակ մանկան ծիծ տալ շարունակելով ինքն ալ կը վարակուի ֆրանկախտէ: Երկար հարցուփորձերէ ետք յայտնի կ'ըլլայ որ մանուկը տարրեր սանտուէ մը քանի մը վայրկեան դիեցուած ըլլալով, անկէ վարակուած է: Բայց ամէն ինչ արդէն լրացած է և հիւանդութիւնը իր անոնի ճիրաններով յարձակած անմեղ ու անզիտակ զո՛նն վրայ: Շատ անգամ նոյն իսկ հիւանդութիւնը կը տարածուի ընտանիքին ամբողջ անդամներուն վրայ հաւասարապէս: Չէ՞ սլատահած յաճախ որ ծնողքներ իրենց զաւակին որ և է մէկ այտուցը կամ սկրթութիւնը բժշկելու համար համբուրած են այդ այտուցը:

Հասարակ գործաւորուհիներու մանուկներն ալ ենթակայ են սաինքի միջոցաւ ֆրանկախտէ վարակուելու:

Կան գործաւորուհիներ որոնք աշխատելու համար գործարան դաշած ատեն, իրենց կաթընկեր մանուկը կը յանձնեն իրենց դրայուհիին զօր երկու օրէ ի վեր ճանչցած են յաճախ և որուն առողջական վիճակին վրայ ու է սեղեկութիւն չունին: Երբ մանուկը այդ դրայուհիին ծիծէն կաթը ծծէ և այդ ստինքը ֆրանկախտային վէրքով մը ծածկուած ըլլայ, ահա մանուկը իսկոյն իր շրթունքէն կը վարակուի:

Շատ անգամներ ալ կը գտնուին մայրեր, որոնք անսեղեակ են թէ իրենց հոգեհատորները

ֆրանկախտաւոր են, քանի որ սանտուն որուն խնամքին յանձնուած է մանուկը դիեցման համար, կատարելապէս առողջ է: Հոս մայրերուն ուշադրութեան կը յանձնենք ֆրանկախտի մասին նշանաւոր բրօֆէսէօրի մը դժած հետեւեալ երկու օրէնքները:

1. Յրակախտաւոր մայրու մը հետ անուամուցած կիկ մը կրնայ փրակիփսէ վարակուած գաւակ

ԵՐԿՐՈՐԻ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՅՐԱՆԿԱԽՏԻ ՎԷՐՔԵՐ

Պատկ. 1. — Կռնակի շիտա թիփային ֆրանկախտային վէրքեր

մը ունենայ առանց որ այդ գաւակը իր մարմնոյն ու եւեւեւ մասին վրայ փրակիփսի հիւանդութիւնը բնորոշող ու եւեւեւ կաւ միրքուկ մը ունենայ:

2. Յիշեալ մայրը երկ ինք անձամբ դիեցնէ գա-

ւակը, բնաւ երբեք հիւանդութիւնը զաւկին յրեւն չի փոխանցուիր, քեպէս եւ մանուկը, կրնայ վարակել իր շրթունքներուն միջոցաւ ո եւ և ուրիշ անձ:

Ամուսինը՝ հիւանդութիւնը չէ կարողացած տալ իր կնոջ, որովհետեւ մերձաւորութեան ատեն մարմնոյ ո եւ է մէկ տեղը ոչ ֆրանկախտային չարկեղ և ոչ լորձնաւոր փշտիկ ունէր. բայց որովհետեւ ֆրանկախտը դեռ բոլորովին անդորութեան մատնուած չէր իր մարմնոյն մէջ, հիւանդութիւնը փոխանցած է զաւկին որ ֆրանկախտաւոր ծնած է և մայրը այս հիւանդութեան դէմ տեսակ մը պատուաստ եղած է մանկան՝ իր արգանդին մէջ ներկայութեան ատեն:

Կը պատահի որ առողջ կաթընկեր մանուկ մը կաթ կը ծծէ ֆրանկախտաւոր ստնտուի մը ծիծին պտուկէն, և յետոյ իր ստնտուն փոխուելով առողջ ստնտուէ մը կ'սկսի կաթ ծծել, այս երկրորդ առողջ ստնտուն կրնայ ֆրանկախտէ վարակուիլ և մանուկը կը մնայ առողջ, առանց ո եւ է վարակումի, եթէ չըթունքին վերնամաշկը իր վրայ ո եւ է սկրթուք չի կրեր (Տեսութիւն յայտնի քրօֆէսէօր և վեներական ախտերու մասնագէտ Լըլուառի):

Ֆրանկախտը կրնայ տարածուիլ նաև ստընտուի մըջոցաւ՝ որուն մարմնոյն ո եւ է մէկ տեղը դեռ երեւցած չէ ֆրանկախտը բնորոշող ո եւ է չարկեղ: Արդարեւ ֆրանկախտէ վարակուողի մը վրայ առաջին վէրքը կ'երեւայ վարակուելէն առնուազն երեքէն չորս շաբաթ ետք միայն: Արդ, վէրքին ուշ երեւալէն կրնան պատահիլ յետագայ պարագաները:

1. Ստնտուն կրնայ կաթ տուած ըլլալ ֆրանկախտաւոր մանուկի մը որ քանի մը օր ետքը մեռնի, և ստնտուն տեղեկութիւն ունեցած չըլլար մանկան հիւանդութեան, հետեւաբար և իր վարակման:

2. Եւ կամ ստնտուն հասկնալով մանկան ախտը, կը փութայ դադրիլ զայն դիեցնելէ, և կամ ո եւ է կասկած չունենար վարակուած ըլլալ:

ԵՐԿՐՈՐԳ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՖՐԱՆԿԱԽՏԱՅԻՆ ՎԷՐՔԵՐ

Պատկ. 8.— Դեպի գերասնդական-շիտեր
Պատկ. 9.— Չեռքի գողտձեւ ֆրանկախտի վէրքեր

լու, քանի որ մէկ երկու շաբթուան մէջ վարակումի ո եւ է հետք չտեսներ իր մարմնին վրայ:

3. Ստնտուն առողջ մանկան մը կաթ տալէն ետք ո եւ է պատճառաւ կը ճամբուի իր տանտի-

րոջ կողմէ. մինչեւ նոր գործ մը գտնելը, որպէս զի իր կաթին հոսումը չդադրի, կ'ստիպուի ու եւ է հանդիպած մանկան կաթ տալու, և եթէ այդ մանուկը անտաւոր է, ահա ինքն ալ կը վարակուի:

4. Եւ կամ ստնտուն ուղղակի ինք վարակուած կ'ըլլայ ամուսինէն:

Անուղղակի փոխանցմանը փարսկում.— Նոր ակումները բունսող մանուկներու վիզը ոսկորէ օղակ մը կը կախեն ծնողքները. ակումներու բուններէն առաջ եկած լինանքու քերուուածքին առաջը առնելու համար, մանուկները այդ ոսկորը կը խածնեն: Ծնողքներ՝ շատ անգամ այդ ոսկորը փոխ կ'առնեն իրենց դրացուհիներէն, և եթէ նախապէս ֆրանկախտաւոր մանկան մը բերնին մէջ ծծուած կամ խածուած է այդ ոսկորի կտորը, հիւանդութիւնը կը փոխանցուի առողջ մանուկին:

Հետեւաբար պէտք է զգուշանան ծնողք ուրիշներէ փոխ առնուած ու եւ է առարկայ իրենց հոգեհատորներուն ձեռքը տալու, այսպէսով առաջին առնելով ազգագային պատահելիք մեծամեծ դժբախտութեանց: Այս պարագային է որ անձնական ետախրութիւնը միայն կրնայ ազահովել մանկան փրկութիւնը:

Պիտի թուենք ի ստորեւ թէ ինչ միջոցներ ի գործ դնելու են ծնողք այս մեր վերեւ խօսած վտանգներուն առաջին առնելու համար:

ա) Երբ ընտանիք մը ստնտու մը պիտի առնէ իր քով, իր կաթընկեր մանկան համար, երբեք

կարեւորութիւն չսպ անոր ունեցած վիսյակակներուն, նոյն իսկ եթէ այդ վկայագիրները կամ յանձնարարականները ընտանիքին ամենէն մօտիկ բարեկամներէն գրուած ըլլան, և պէտք չէ երբեք ու եւ է ստնտու մը ընդունիլ առանց նախապէս զայն ընտանիքին բժիշկին մանրակրկիտ քննութեան բովէն անցնելու: Այս ընտրութեան մասին երբեք չշրմել դայեակներու խորհուրդին, որոնք կատարելապէս անկարող են ու եւ է հեղինակաւոր կարծիք կամ վճիռ արձակելու այս խնդրոյն նկատմամբ:

բ) Երբեք չընդունիլ իր քով այն ստնտուն որ կը մերժէ բժշկական քննութենէ անցնելու:

ԶԳՈՒՇԱԿԱՆ
ՄԻՋՈՑՆԵՐ

Որքան ծնողքներ կան որոնք ստնտուի մը վարդայտերէն, թարմ գոյնէն, մարդարտանման ակումներէն,

նոճի հասակէն դատելով միայն, անոր առողջութեան վրայ գաղտնի կազմած և յետոյ չարաչար զղջացած են:

գ) Ծնողք պարտին անձամբ և կամ տան բժշկին միջոցաւ հսկել ստնտուին ծիծին վրայ դոյացող ու եւ է կեղաւորման վրայ: Ձրանկախտաւոր կնոջ մը կաթը հիւանդութիւնը չի փոխանցեր, բայց փոքր սկրթութեւ մը որ գտնուի այդ կնոջ ծիծին վրայ, հիւանդութիւնը իսկոյն կը վարակէ:

դ) Ուշադրութիւն ընել ուրիշ պղտիկի մը ծիծ տալէ և կամ ազգուօրէն արգելել ստնտուներուն ուրիշ պղտիկներու կաթ չտալ, և կամ

իրենց խնամքին յատկացուած մանկիկը իրենց բարեկամութիւններէն մէկուն ստինքէն դիեցնել, նոյն իսկ վայրկեանի մը հասնար, թուելով անոնց այն վտանգները ու կորուստը, որոնք յառաջ կրնան գալ այս կերպ ակնբարեւոր դատուած անզգուշութիւններէ:

կ) Արգիլել բացարձակապէս ստնտուներուն իրենց ամուսինները տեսնելէ, ոչ թէ միայն «կաթը կ'աւրուի» ի վախով, այլ նոյն իսկ հաւանական վարակման մը երկիւղով:

զ) Եթէ ստնտուն դադրած է ու է տեղ պաշտօնավարելէ, իր կաթ տուած մանկան մահուան հետեւանքով, զինքը ծառայութեան ընդունելէ առաջ՝ մեռնող մանկան ծնողքէն տեղեկութիւն ստանալ մանուկին հիւանդութեան մասին: Կասկածի պարագային՝ մերժել ստնտուն, եթէ նոյն իսկ նախապէս իր աշխատած տեղերէն լաւ վկայագիրներ իսկ ներկայացնէ:

Ծանրացանք ստնտուներու յատկացեալ այս գլուխին վրայ, որովհետեւ ըստ մեզ, մեր ընտանիքներուն համար ամենակարեւոր և ամենա-

կենսական խնդիրն է ասի-

ԵՃՐԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

կա: Թէպէտ լաւագոյն է որ

ամէն մայր ինքն իսկ իր

զաւակը իր կաթովը սնուցանէ, այլ սակայն այս լաւ սովորութիւնը բնաւ երբեք յարգուած չէ մեր մէջ: Գերման կամ անգլիացի մայրեր կը պարծին իրենք իսկ իրենց ծիծով սնուցած ըլլալուն իրենց աղիքներուն պտուղը: Բայց մեր մէջ, յոռի սովորութեամբ մը, ամէն ձեռքը բերանը

համող ընտանիք, լիւքս մը, շիքութիւն մը կը սեպէ իր զաւակը ստնտուներու յանձնելու յոռի սովորութեան: Բնականաբար մեր խօսքը այն մայրերուն համար չէ որ բնակտնէն անկարեւիութեան մէջ են անձամբ իրենց հաւակը դիեցնելու կաթի նուազութեամբ կամ ծծերու պտուկներու հիւանդութեան պատճառաւ:

Կան մայրեր և դժբախտաբար շատ աւելի մեծ քանակութեամբ քաղաքակրթուած կեդրոններու մէջ, որոնք կը կարծեն թէ իրենք անձամբ դիեցնելով իրենց զաւակները կործարանուն ձեւը կ'աւրուի, գեղեցկութիւններն կը խաթարուի ևն: Սակայն պէտք է գիտնալ թէ կաթ տալն ալ մեծ դեր ունի կնոջ մը առողջութեան և բարեձեւութեան վրայ: Ընդհանրապէս այն մայրերն ամէնէն առողջ և երկարակեաց կիներն են, որոնք իրենք անձամբ կը սնուցանեն իրենց զաւակները:

Գալով ստնտուներուն՝ անոնք ևս հարկաւոր է որ ամէն զգուշութիւն ընեն երբ սեւէ մանուկ իրենց խնամքին կը յանձնուի, որպէս զի նախապէս ապահով ըլլան թէ մանուկը Ֆրանսիայի տէ վարակուած է թէ ո՛չ: Նիւթականի արտուր այլ հարկեցուցիչ ստիպման տակ, որքան դեռատի հարսեր ու մայրեր, Ատաբազարէն, Իզմիտէն, Պարտիզակէն, Տէօնկէօլէն և շրջականերէն գունդառ դունդ կը դիմեն Պոլիս, ազնուաշուքի զաւակներուն իրենց կաթը ծախելու վախօրայաւ հիկի մը փոխարէն, և կը դառնան շատ անգամներ արտավարակ, պէտք եղած զգուշութիւնները ըրած չըլլալուն համար:

Մեր այդ կողմերու հայրենակից քոյրերը, երբ կը ձգեն տուն տեղ, կաթընկեր մանուկ կամ ամուսին՝ Ստամպոլ գալու համար ու ասդիխինին անդիխին տունը փոխակալութիւն ընելու, թող իրենց ականջին օղ ըլլայ որ ամենէն առաջ պէտք է խնամք տանին իրենց առողջութեան և բացարձակապէս մերժեն կաթ տալու ու է մանուկի որուն վրայ կասկած ունին թէ հիւանդ է։ Որովհետեւ երրորդի մը օգտակար ըլլալու իրենց փութկոտութեան մէջ երբ օր մը իրենք ալ Փրանկախտէ վարակուին, ոչ միայն իրենք այլ և իրենց մով ամբողջ ընտանիքնին կը տուժէ որոնց սիրուն համար օտար դուռներու առջեւ տատելու ստիպուած են։

Հետեւաբար՝ ով որդեսէր ծնողքներ և ո՛չ հացակարօտ սանտուներ, ուշադրութիւն այն սոսկալի հիւանդութենէն որուն Փրանկախտ անունը կուտան և որ հաւասարապէս կ'սպառնայ թէ ծնողքին, թէ սանտուին և թէ փոքրիկ անմեղներու։

1. — ԱՌԱՋԻՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՃՐԱՆԿԱԽՏ

Ձրանկախտային չարկեղը (շակիրը-սիֆիլիսի) ամենատարաբար ի յայտ կու գայ նախապէս ծննդական գործարաններու վրայ, Բայց երբեմն ալ խնչպէս տեսանք մեր դրած պատկերներուն մէջ, ինչպէս մարմնոյն ու է այն մասին վրայ, շըրթուք, ծիծ, կուրծք ևն., ուր սկիթուք մը գոյութիւն ունեցած է և ուրկէ Փրանկախտը պատկերուած է ենթակային արեան մէջ։ Ձրանկախտի չարկեղը անմիջապէս երեւան չի դարկախտի հիւանդութիւնը վարակուելէն տասն և ութէն այլ հիւանդութիւնը վարակուելէն տասն և ութէն քսան և հինգ օր ետք միայն միջին հաշուով, և նանրապէս այս վէրքը միակ է և ոչ թէ քանի մը վէրքեր անջատ անջատ քով քովի։ Նախապէս կը կարծէին թէ երբ միակ վէրք մը գոյանար Փրանկախտային չարկեղ մըն էր, իսկ երբ քանի մը վէրքեր քով քովի գոյանային՝ կակուղ չարկեղ էր (շակիրը-մու)։ Բայց այս կարծիքին սխալ ըլլալը յետոյ հաստատուեցաւ։

Նախապէս՝ վէրքը վարդագոյն շափկի մը (սիֆիլիսի) երեւոյթ ունի որ կամաց կամաց կը կեղաւորուի (կեղեւ կը կա-

ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ պէ) և քիչ գոգաւորուած տաշտակի մը (—) ձեւը

կ'առնէ։ Վէրքին գոյնը հետզհետէ կը դառնայ մութ կարմիրի. շատ ցաւ չունենար և որուն հիւթանջատութիւնը շատ առատ չէ։ Իր ծաւալը եր-

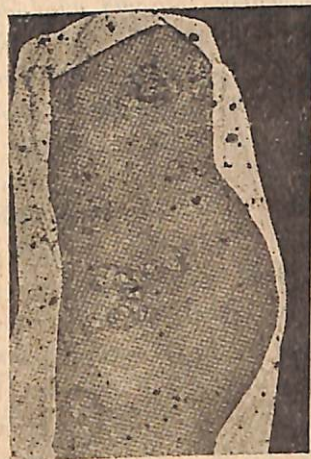
կու զրուչնոցի մը չափ է մօտաւորապէս, և նոյն իսկ շատ անգամ արծաթ մէկ զրուչնոցի չափ: Իր խարիսխը, եթէ վէրքը երկու մատի մէջ սեղմուի, շատ կարծր է, ուրկէ առած է իր ԿԱՐԾՐ ՉԱՐԿԵՂ անունը, որով կ'սրակեն Փրանկախտի այն առաջին վէրքը:

Վէրքը կ'սպիանայ բաւական արագութեամբ և այս սպիացման բնականոն շրջանը վեց շաբաթը չանցնիր:

Չարկեղը երեւան գայուն պէս, աճուկներուն մէջ, երկու կողմն ալ, կը գոյանան պզտիկ կարծր գնդիկներ. ասոնք աւշային կծիկներն են որոնք կը բորբոքին, կ'ուռնան, կը կարծրանան և սակայն ցաւ չեն ազգեր և չեն թարախոտիր: Այս վիճակը կը տեսէ երեքէն չորս ամիս: Եթէ կարծր չարկեղը մարմնոյն մէկ ուրիշ կողմը ի յայտ եկած է, կարծրութիւնը կը զարնէ վէրքին ելած տեղին համապատասխան աւշային կծիկներուն վրայ: Օրինակի համար, եթէ վէրքը բերնին մէջ գոյացած է վզին աւշային կծիկները՝ իսկ եթէ ծիծին վրայ գոյացած է անութին աւշային կծիկները կը կարծրանան:

2.— ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՖՐԱՆԿԱԽՏ

Փրանկախտի երկրորդ աստիճանի ախտանիշերը ընդհանրապէս երեւան կուգան չարկեղին երևումէն վեցէն եօթը շաբաթէ մինչև քաթ և քաթ միայն: Այս ժամանակամիջոցին հիւանդը յաճախ ենթակայ կ'ըլլայ զանազան անհանգստութեանց. երբեմն յոգնած կ'զգայ ինքզնիքը, աչ-

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՖՐԱՆԿԱԽՏԻ ՎԷՐՔԵՐ

Պատկ. 10.— Իրանի և դիտի Փրանկախտային վէրքեր

խատութեան փափաք չունենալ, թեթեւ տենդ մը կ'ունենայ, անքնութեան ենթակայ կ'ըլլայ:

Յետոյ բշտիկներ կ'երեւին մորթին և լորձնաթաղանթներուն վրայ :

Մորթին վրայ տեղի ունեցած երկրորդական այս երեւոյթները՝ իբր բնորոշող նշան՝ ունին դանդաղօրէն առաջանալու յատկութիւն : Բշտիկները մութ կարմիր գոյն ունին , մակերեւութային են , բաղմամբ , շրջանակաձեւ կամ կիսաշրջանակաձեւ և ցրուած մարմնոյն զանազան կողմերը : Ասոնք ցաւ չունին :

Ամենէն սովորական բշտիկը վարդախտն է : Ի յայտ կուգայ քառասուն և ինգերորդ օրուան մօտերը և տախիկ , առանց ցյուածք ունենալու , բիծերու երեւոյթն ունի . մեծութիւնը արծաթ քառասուննոցի մը չափ է , կարմրորակ գոյն ունի և ցանցնուած է կուրծքին , փորին , կոնակին վրայ , և կը տեւէ մէկ կամ երկու ամիս : Այս բշտիկը ընդհանրապէս շատ տժգոյն է : Բայց շիտաթեփային

ՎԱՐԴԱԽՏ
ԵՒ ԾԻՏ

ձեւ ֆրանկախտ , պարագային , որ յաճախ կը պատահի և որ կը տեւէ մէկ կամ երկու տարի , բըշտիկները կը գոյանան , յետոյ կ'աներեւութանան ժամանակ մը և վերջը վերստին կ'երեւին փոփոխական անեղութիւն ունեցող ժամանակամիջոցներով : Բշտիկները ընդհանրապէս կը գոյանան իրանին , ճակտին , ուսերուն և նոյն իսկ կրնան երեւիլ ամէն տեղ (Տես պատկեր 7) : Այս բշտիկները կ'երեւին ֆրանկախտի երկրորդ աստիճանի սկզբնաւորութեան , կը տեւեն տասներեւինգ օր , և իրենց շրջանը կ'աւարտի երկու ամսէն : Որոշ

ժամանակէ մը ետք վերնամաշկը կը ճաթրտի և երբեմն ալ վերնամաշկին վրայ կը ձեւանան խաղաւարներ և կեղաւորումներ : Զանազան պարագաներու մէջ շիտերը (պինդ ու չոր ուռեցք) խիստ շատ ծաւալուն հանգամանք մը կ'ունենան ու այն ատեն գերասնդական-շիտեր (papules hypertrophiques) անունը կ'առնեն և որոնք ընդհանրապէս շատ տաղտկացուցիչ և անտանելի են երբ գոյանան դէմքին վրայ (Տես պատկեր 8) :

×

Ձեռքի և ոտքի կարծր վերնամաշկերու վրայ գոյացած շիտերը կ'երեւին ընդհանրապէս ֆրանկախտային չարկեղը երեւալէն չորսէն ինգ ամիս ետք միայն , և նոյն իսկ երբեմն շատ աւելի ուշ :

Տժգոյն են , կարմրութիւն գրեթէ չունին և իրենց մեծութիւնը փոփոխական է . (կրնան ըլլալ գնդասեղի

ԳՆՏԱԶԵԻ

ՖՐԱՆԿԱԽՏԱՅԻՆ ՎԷՐՔԵՐ Ժուլիանը փոփոխական է . զլիսու մեծութենէն մինչև ոլոռի հատիկի մեծութիւն) : Եթէ ոչ ցաւող , բայց անհանգստութիւն կը պատճառեն երբ մանաւանդ մարմնոյն զանազան յղաւորումներու վրայ գոյացած են : Վէրքերը կը գոյանան ընդհանրապէս ձեռքերու և ոտքերու վրայ (տես պատկեր 9) : Վերնամաշկը ճաթրտելով կը թեփոտի և յաւիտեան կը տեւեն այս վէրքերը և անտանելի ցաւեր կը պատճառեն , մանաւանդ ձեռային աշխատութիւն ունեցողներուն : Շատ հազուադէպ է որ այս տեսակ վէրքերը մարմնոյն ուրիշ տեղերու վրայ պատահին : Թիւ 10 պատկերը կը ցուցնէ զխտի վրայ գոյացած այսօրինակ վէրքեր :

×

Վզի փրակնխսային գուևաւոր վերհեր.— Ֆրանկախտի երկրորդ աստիճանի վզի գուևաւոր վերհերը կը յատկանշուին իրենց պարզ գորշ գոյն բիծերու ձեւով որոնք կը գոյանան վեցերորդ ամսուն։ Այս գուևաւոր բիծերը կոր կամ հակթածեւ են և կը ձեւացնեն պզտիկ շրջանակներ որոնք իրարու միանալով վզին մորթին շուրջ ցանց մը կը կազմեն (տե՛ս պատկ. 12)։

X

Խլնաթաղանթներու կեղաւորուած ֆրանկախտին վէրքերը երկու տեսակ են. մակերեւութային

ԽԼՆԱՆԻՇԵՐ

կրծող վէրքեր, և կամ ցրցուած հատիկներու նման վէրքեր։ Ընդհանրապէս վէրքերը շատ պզտիկ կ'ըլլան և իրենց տրամագիծը չանցնիր արծաթ երկու զրուշնոցի մը տրամագծէն, և դեղին վարդագոյն հիւթ մը կ'արտահոսեն։ Նախապէս ծածկուած կ'ըլլան ճերմկորակ խաւով մը և յետոյ կը կազմեն մորթին վրայ փայլուն մսագոյն արատներ։ Վէրքերուն թիւը փոփոխական է 6էն 30ի միջեւ. երբեմն ասոնք կը միանան բոլորը և այն ատեն կը կազմեն վէրքերու խոշոր ցանց մը։

Կրնան գոյանալ բոլոր խլնաթաղանթներու վրայ և ֆրանկախտի փոխանցման միջոց կրնան զառնալ չարկեղի նման։

Մեր 11րդ պատկերը կը ներկայացնէ լեզուի և շրթունքներու ֆրանկախտային խլնանիչեր։ Այս վէրքերը կրնան շուտով բորբոքիլ ալքոլի կամ ծխախոտի մուխի ազդեցութեամբ։ Շատ մը

պարագաներու մէջ պատճառ կը դառնան նեղութիւն տալու ծամելու գործողութեան ատեն։ Այս վէրքերը երբ բազմաթիւ են խոշակին մօտերը, կոկորդին երկու կողմը գանուած նշածեւ գնդիկներ կ'ուռեցնեն և ձայնին ռնգային հանգամանք մը կուտան։ Պէտք է հիւանդին կողմէ շատ ուշադրութեամբ խնամուիլ այս վէրքերը և մանաւանդ հիւանդը պէտք է խսկոյն դադրի ծխելէ։

X

Ֆրանկախտի երկրորդ աստիճանը կը յայտնուի նաև եղունգներու թափելով, ոսկրային ցուերով (մասնաւորապէս գլու

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՍՏԻՃԱՆԻ խու ոսկորներու), ֆրանկախտի կամ յօդային ցուերով, ամորձատապով (խայտ իւզֆիւնէրի) և ականջներու հիւանդութեամբ որով հիւանդը ժամանակաւոր կամ վերջնական խլութեան կ'ենթարկուի։

Այս շրջանին մէջ յաճախ կը պատահի որ հիւանդին մազերն ալ թափին։ Բայց այս ներաթափումը գոնջութեան (ֆելլիֆ) պէս մեծ մակերեւոյթի վրայ տեղի չունենար, այլ գլխուն վրայ զանազան տեղեր մազերը կը թափին փոքրիկ պարագաութիւններ գոյացնելով։ Ժողովուրդին կարծիքին համեմատ մազերու այս թափիլը ֆրանկախտի դարմանման համար գործածուած սնդիկն է. ինչ որ սակայն բոլորովին սխալ է։ Մնաց որ թափած մազերը վերստին կը բուսնին յարաբար շատ կարճ ժամանակամիջոցի մը մէջ երբ հիւանդը սկսած է ինքզինքը դարմանել։

Հարկ է գիտնալ որ երկրորդական կամ եր-
րորդական աստիճանի ֆրանկախտի պատահար-
ները, որոնց առաջինը թուեցինք և երկրորդն ալ
պիտի թուենք, բոլորը միասին չեն դար միանալ
միեւնոյն անձին վրայ. հիւանդին վրայ այս պա-
տահարներէն մէկ քանին միայն տեղի կ'ունենան
և իրենց տեսողութիւնը, ուժգնութիւնը, փոփո-
խական է պարագաներու և անձին կազմին հա-
մեմատ :

3.— ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ԵՐՐՈՐԻԱԿԱՆ
ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՖՐԱՆԿԱԽՅԻ ՊԱՏԱՀԱՐՆԵՐ

Աչքի ծիածանի վրայ գոյացող ֆրանկախ-
տային վէրքերը ընդհանրապէս ի յայտ կուգան .
1. Հիւանդութեան երկրորդ աստիճանին, 2. Հի-
ւանդութեան երրորդ աստիճանի խժային արտա-
դրոյթի ձեւին տակ և 3. Հիւանդութեան երկ-
րորդ և երրորդ աստիճաններու միջեւ, ժամա-
նակամիջոց մը :

Այս վէրքերը սովորաբար աչքին երկու կող-
մերէն ալ ի յայտ կուգան, և վարակումէն վեց
ամիս ետք միայն կը յայտ-
նուին : Վէրքին սկզբնաւո-
րութիւնը նախ այնչափ կա-
րեւոր չերեւիր : Աչքին եզ-
ջերամաշկին շուրջ, նախ կարմրութիւն մը կը
գոյանայ, ակնակապիձին շուրջ ծանրութիւն մը

ՖՐԱՆԿԱԽՅԱՅԻՆ
ՍԻԱՍՏԱՆԱՏԱՊ

Չգալի կ'ըլլայ, և տեսողութեան մէջ բաւական
կարեւոր չփոթութիւն մը տեղի կ'ունենայ : Ծիա-
ծանը կ'աղտոտանայ, կ'ուռենայ, մէջը կը տես-
նուին պղնձագոյն աւելորդ բուսած միտեր, բիբը
տակաւ առ տակաւ կը փակի եղջերամաշկին :

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՖՐԱՆԿԱԽՅԻ ՎԵՐՔԵՐ
Պատկ. 11.— լեզուի և շրթուքներու ֆրանկախտի խնամելէր

Փոքրիկ անօթային գորշորակ մսի կտոր մը կը
զբաւէ ծիածանին ստորին մասը, (Տե՛ս պատկեր
թիւ 13) և խիթալէրքը կ'սկսի երեւիլ կարմրորակ
նարնջագոյն, և տարածուիլ բիրին եզերքէն մին-
չեւ ծիածանին մէջ և կրութիւնը կ'սկսի տես-
չութեան ու գործարանի աւերմամբ :

4. — ԵՐԲՈՐԴ ԱՍՏԻՃԱՆԻ
ՔՐԱՆԿԱԽՏԻ ՊԱՏԱՀԱՐՆԵՐ

Երրորդ աստիճանի ֆրանկախտի պատահարները, որոնք շատ աւելի ծանր են, միշտ տեղի չեն ունենար: Վեներական ախտերու անուանի և աշխարհահայտի բրոֆէսէօր Ֆուրնիէի վիճակագրութեան համեմատ երրորդ աստիճանի ֆրանկախտի մէջ գտնուող հարիւր հիւանդներէն 97ը անոնք են որոնք հիւանդութեան առաջին կամ երկրորդ աստիճանին մէջ ինքզինքնին կամ բնաւ և կամ շատ քիչ խնամած են:

Այլապէս, երբ ֆրանկախտաւոր մը հիւանդութեան առաջին եւ երկրորդ աստիճաններուն մէջ ինքզինքը լաւ խնամէ, շատ քիչ պատահականութիւն կ'ուսենայ հիւանդութեան երրորդ աստիճանը եւս անցնելու: Գինեմոլութիւնը, չարաչար յոգնութիւնը, կրնան կոտորելի դարձնել հիւանդութեան երրորդ աստիճանին մէջ եւս թեւակոխելու և մանաւանդ շատ մեծ արագութեան որ աօնն և ֆրանկախտը կը կոչուի կրակախտաւ եւ ծակը գրակախտ:

Կարեւոր է գիտնալ որ երրորդ աստիճանի ֆրանկախտը կ'երեւի այնպիսի անձերու վրայ ուրոնք երկրորդական աստիճանի ֆրանկախտը իրենց վրայ շատ չնչին նշաններով յայտնուած՝ հետեւաբար և իրենք անհոգ գտնուելով դայն խնամելու՝ հիւանդութիւնը իսկոյն մտած է իր երրորդ շրջանին մէջ:

Երրորդ աստիճանի ֆրանկախտի պատահարները առաջ կուգան առաջին աստիճանի ֆրան-

կախտի պատահարներուն յայտնուած աօննէն երեսունէն քառասուն տարի ետք կը միայն և այնքան նուազ յաճախուէյ կն որքան որ այս

ԵՐԲՈՐԴ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՅՐԱՆԿԱԽՏԻ ՎԷՐՔԵՐ
Պատկ. 12.—Վ.գի ֆրանկախտի Պատկ. 13.—Ֆրանկախտային
գունաւոր վերքեր ճիւղաճանաչող

երկու աստիճաններուն միջև սահմա մամանակամիջոցը երկար ըլլայ:

×

Երրորդ աստիճանի ֆրանկախտի պատահարներուն մանաւոր նշաններն են.

1. Իրենց յանկարծական երեւումը կատարեալ առողջութեան միջոցին.
2. Իրենց ձեւերուն փոփոխականութիւնը.
3. Իրենց փոքր թիւը և իրենց ծակը հակազանակը, որով կը ձգտին ամբողջ մարդկային հիւսուածները քայքայելու, զանոնք ոչնչացնելու կեղաւորումով և կամ գայն խեղդելով օգտակար

ՄԱՍՆԱԻՈՐ
ՆՇԱՆՆԵՐ

տարրերով (ոսկրակարծութիւն) . 4 . Բաւական
արագօրէն իրենց բժշկելիութիւնը . Մասնաւոր ըն-
թացքի մը բացակայութիւնը, հիւանդութեան երրորդ
աստիճանի յառաջացման մէջ :

X

Խիժավէրքերը կը գոյանան ամէն տարիքի
և մարմնոյն բոլոր հիւսուածներուն մէջ : Մորթին
վրայ տեսանելի կ'ըլլան խժային բշտիկներ որոնք
կը տարբերին հիւանդութեան երկրորդ աստիճա-
նին գոյացած բշտիկներէն , իրենց աւելի խոր կե-
ղաւորումներով : Երբ այս խիժավէրքերը գոյա-
ցած են մարմնոյն մէկ գործարանին վրայ որ հա-
զորդակցութիւն ունի դուրսի հետ , ինչժի պէս
կը կահուղնան , և ետքը՝
մորթը մաշեցնելով և պատ-
ուելով դուրս կը հոսին ,

ԽԻժԱՎԷՐՔԵՐ

Թանձր և դարախանաման հեղուկի մը ձեւով :
Խիժավէրքերը շատ մեծ աւերներ կրնան գործել
մորթին վրայ , ինչպէս և մկանային խաւերուն
վրայ ուր ուտիչ նանգամանք մը կ'ունենան և
որոնց վրայ պատեհութիւն ունեցանք խօսելու
ստիւքներու չարկեղի վրայ խօսած ժամանակ : Շատ
անգամ խիժավէրքը կը գոյանայ նաև քիմքին
վրայ և դայն փտտեցնելով քիթին և բերնին մէջ
անցք մը կը բանայ :

Շատ անգամ այլ այս սոսկալի վէրքը կը գո-
յանայ սրունքի ոսկորներէն մէկուն վրայ և դայն
կը փտտեցնէ ամբողջութեամբ :

X

Բացի ասոնցմէ երրորդ աստիճանի ֆրան-
կախտի արդիւնք առաջ կրնան գալ խենթու-
թիւններ , ցնդիլ , ապուշութիւն , կէս մէջքէն
վար չի բռնել , մարմնոյն

ԵՐՐՈՐԴ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ամէն կողմի մկաններուն
ՖՐԱՆԿԱԽՏԻ ՊԱՏԱԶԱՐՆԵՐ կատարեալ անգամալու-
ծութիւն , ընդհանուր ան-

գամալուծութիւն : Շատ անգամներ աչքերն իսկ
կը կորսնցնեն իրենց տեսողութիւնը : Լեարգը ,
փայծաղը , թոքերն ալ նոյնպէս կրնան ծանրա-
պէս վնասուիլ երրորդ աստիճանի գործած այս
անոելի աւերներէն և ենթական կը մեռնի մարմ-
նով բոլորովին փտտած ու նեխած :

Երրորդ աստիճանի ֆրանկախտի պատճառաւ
լեզուին վրայ եւս փտտալի գոյանալով ենթա-
կային լեզուն կը թափի :

5. — ՍՍՂՄՆԱՌԱԿԱՆ ՖՐԱՆԿԱԽՏ

Այր մը կրնայ իր հիւանդութիւնը տալ կնոջ մը ոչ թէ ուղղակի, այլ նոյն իսկ զաւակին միջոցաւ: Վարակման այս պարագային հիւանդութիւնը սովորականին մէջ առաջին շրջանէն չանցնիր) այլ կը սկսի երկրորդ աստիճանէն և ըստ այնմ յայտնի նշաններով կ'երևի: Այս նշանները կ'երևին նոյն իսկ յզութեան երրորդ ամսուն իսկ և կը կոչուին կակխասու փրակխիս յրացման և երբեմն ալ ընդհակառակն երեւան կ'ելլեն շատ ուշ տարիներ ետք և կը կոչուին յեւախաց փրակխիս յրացման:

×

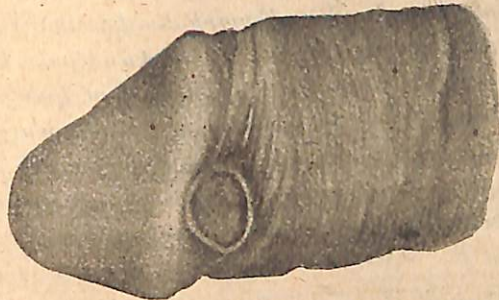
Ֆրանկախաի ունեցած ազդեցութիւնը յզութեան վրայ, առեկի է, երբ մանաւանդ երկու ծնողքներն ալ վարակուած են: Վիժումները ընդհանրապէս տեղի կ'ունենան

ՎԻՅՈՒՄ
 յզութեան երրորդ կամ չորրորդ ամսուն և կը կրկնուին այսպէս երկար տարիներ և առողջ զաւակ մը վերջնականապէս ունենալու յոյսը այնքան աւելի կ'ամրապնդուի որքան որ ֆրանկախտի փոխանցման առաջին շրջանը հեռանայ: Երբ վարակուած ծնողներու վրայ խնամքով դարմանի գործ դրուի, կարելի է որ ծնողք առողջ զաւակ ունենալ:

6. — ԺԱՌԱՆԳԱԿԱՆ ՖՐԱՆԿԱԽՏ

Ֆրանկախտէ վարակուած հայր մը և մայր մը, երբ մանաւանդ ֆրանկախտը յարաբերաբար այնքան հինցած չէ վրանին (չորս առաջին տարիներ) երբ զաւակ մը ունենան, նորածին փոքրիկը ամէն պատահականութիւն ունի ֆրանկախտէ վարակուած ըլլալու և իր վրայ կը կրէ զանազան ֆրանկախտային վէրքեր: Այս վէրքերը կը գոյանան նոյն իսկ նորածին մանկան վրայ անմիջա-

ՁԵԻԵՐՈՒ
 ՓՈՓՈԽԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՌԱՋԻՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՖՐԱՆԿԱԽՏԱՅԻՆ ՉԱՐԿԵՂ
 Առնանդամի ձեփուկի կարծր շարկեղ

պէս իսկ և ասիկա ամենայաճախազէս պարագան է. և երբեմն ալ շատ ուշ՝ տասնեութիւ կամ քսան տարեկանին և նոյն իսկ այս տարիքէն ալ ետք: Փառանգական ֆրանկախտի այս փոխանցման ձեւին մէջ՝ հիւանդութիւնը կանոնաւոր աստիճանա-

ւորումով չը յառաջանար . այսինքն չունին առաջին , երկրորդ և երրորդ աստիճաններ , այլ անկանոն կերպով առանց առաջին աստիճանէն անցած ըլլալու , հիւանդութիւնը երկրորդ և երրորդ աստիճաններու մէջ կը մտնէ և յաճախ ալ հիւանդութեան այս երկու աստիճանները իրար կը խառնուին :

Ֆրանկախոսուոր ծնողքներէ՝ ժառանգական ֆրանկախտէ վարակուած մանուկներու ծնունդն ալ երբեմն շատ կանխաճառ կ'ըլլայ և մանուկը կը ծնի յղութեան եօթներորդ և ութներորդ ամսուն ,

ԿԱՆԱՀԱՍ ՄԱՅԵՐ

և նորածինը այնքան նիւթաբաւ և տկար է որ ծնածին պէս կը մեռնի : Երբեմն ալ քանի մը ժամեր կամ օրեր կ'ապրի և «կը մեռնի յետոյ , սպրեղու ակկարոյ ըլլալով» ինչպէս կ'ըսէ Բրօֆ . Փռնուիէ : Մանուկներու վիժման կամ կանխաճառ մահուան 100 ըն 82ը պատճառն է ծնունդն ըլլալնուն այնպիսի ֆրանկախոսուոր ծնողքներու որոնք կատարելապէս ինքզինքնին չեն կրցած դարմանել այս ստակալի հիւանդութեան միջոցին :

Կ Ա Ն Խ Ա Հ Ա Ս Չ Ե Ի

Ժառանգական ֆրանկախտէ վարակուած մանուկը ակարակազմ ու ազազուն կ'ըլլայ . իր մորթը թարշամած ու խորշամած է : Իր ծնունդէն սովորաբար տասն և հինգ

ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

և նոյն իսկ երկու կամ երեք ամիս ետք կ'երեւի 1 . դէմքին , գլխոտին , յետոյքին վրայ չոր կամ շարաւոտ բշտիկներ , 2 . չրթունքներուն , քթին , սրբանին վրայ խլիւճիչեր ի յայտ կուգան և որոնք յաճախ պատճառ կ'ըլլան որ հիւանդութիւնը փոխանցեն ստնաուին ծիծիս ինչպէս արդէն նախապէս գրած ենք :

Ֆրանկախոսուոր նորածինին ձեռքին կունակը , ոտքերուն կոճղը և երբեմն ալ հազուադէպօրէն սրունքներն ու դէմքը ծածկուած կ'ըլլան գինեզոյն բշտիկներով , որոնք միանալով բաւական լսոչոր կլոր կոյտեր կը կազմեն . վէրքերուն մէջ լսոչոր կլոր կոյտեր կը կազմեն . մը , որ յետոյ լեցուած կ'ըլլայ դե նորակ հեզուկ մը , որ յետոյ կը թարախոտի և կամ կ'արիւնոտի : Քսան և չորկը թարախոտի և կամ կ'արիւնոտի : Քսան և չորկը թարախոտի թը ժամ ետքը այս վէրքերուն սէն քառասունըութը ժամ ետքը այս վէրքերուն կոյտերը կը բացուին և վրանին կեղեւ կը կապեն :

Ժառանգական ֆրանկախտէ վարակուած մանուկ մը կրնայ ունենալ նաեւ ապուշութիւն , ողնաթեքութիւն , համրութիւն և խլութիւն միանգամայն : Նոյնպէս այսօրինակ մանուկներու ողնուղեղատապն ալ յաճախադէպ է :

Երբ ստնտու մը կը հրաւիրուի շատ նիհար, հիւանդկախ և մարմնոյն վրայ բշտիկներ ունեցող մանուկ մը դիեցնելու, ՆԱԽՁԳՈՒՇՈՒԹԻՒՆ ստնտուն պէտք է բ'չկին զիմէ և ազուն առողջական վիճակին վրայ լաւ մը անդեկութիւն ատնելէ ետք պէտք է ընդունել կամ մեր էէ իրեն առաջարկուած պաշտօնը:

×

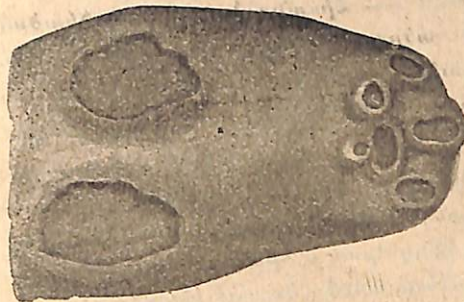
Ֆրանկախտը, ուռահանութեան և ալքոյականութեան հետ, մահուան ամէնէն առատ հունձք հայթայթողը և այլատերածներու ամենամեծ ար-

ԱՌԱՋԻՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՖՐԱՆԿԱԽՏԱՅԻՆ ՉԱՐԿԵՂ
Պատկ. 15.— Առնանդամի թլփատի արտաբն երեսի պարզ չարկեղներ

տալրիչն է: Անուելի անախնկախներու գէմ կը դնէ բոլոր անոնք, որոնք այս հիւանդութեամբ վարակուած ինքզինքնին չեն խնամած, կամ անհոգութեամբ կամ ֆրանկախտի բուժման համար գործածուած անդիկ պարունակող դեղերը յիւ-

սակար նկատելով իրենց մարմնոյն: Որովհետեւ պէտք է գիտնալ թէ ֆրանկախտն այ բոլոր ծանր նկատուած հիւանդութեանց նման բուժելի է, միայն պէտք է հիւանդութեան առաջին շրջանին իսկ սկսել լուրջ և խնամեալ դարմանումի մը և

ԱՌԱՋԻՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՖՐԱՆԿԱԽՏԱՅԻՆ ՉԱՐԿԵՂ
Պատկ. 16.— Առնանդամի թլփատի վերնամաշկի պարզ չարկեղներ

տարին ս'լտթէմաթիւքօրէն և կատարելապէս բժշկին խորհուրդներուն հետեւիլ, որով հիւանդութեան ժանրը իր առաջին աստիճանին մէջ իսկ կը սկսարանայ և այլ եւս անկարող կը դառնայ հիւանդութեան երկրորդ կամ երրորդ աստիճանի յատուկ աւերները գործելու մարմնին վրայ:

Եթէ իրոս գաւալի և տխրաւիթ պարագայ մըն է ֆրանկախտէ վարակուելը, նոյնքան և աւելի գաւալի չէ՞ տնտղ գտնուիլ այս հիւանդութեան դարմանումի մասին և ինքզինքը չպաշտպանելու այսպիսի հիւանդութեան մը դէմ որուն հետեւանքներն են.

1. Տգեղութիւն, որոնք մորթին, դէմքին և զանազան տեղեր գոյացած վէրքերէ, մազերու անկումէ և խժային վէրքերէ առաջ կուգան և որոնք նոյն իսկ քթին ոսկորը մաշեցնելով քիթը կը փատեցնեն:

2. Առաւել կաւ և ուսագ սեռակաւ աշխատեցնել հրաժարուլ. — Հիւանդը՝ աչքերու ծիածանի վէրքերով՝ անսողութեան տկարացում կ'ունենայ, երրորդական աստիճանի վէրքերով չորս կողմը կը ծածկուի և անկարելի կ'ըլլայ այլևս իրեն աշխատել, որով ընկերութեան մէջ իր դերքը կը կորսնցնէ, թշուառութիւնը վրայ կը հասնի եթէ երբէք անկէ առաջ արդէն մասը եկած ու առած տարած չէ դժբաղդ հիւանդը:

3. Յապարուլ բնական կազմերու փայտախին. — Հիւանդը չորս կամ հինգ տարի անկարելի ըլլալով ամուսնանայ, քանի որ կը վախնայ իր կինն ու նորածինին իսկ հիւանդութիւնը փոխանցել տալէ, կ'ստիպուի սարիներով սպասել հիւանդութիւնը իր վրայէն բոլորովին անհետացնելու համար: Եւ դիտէք թէ որքան դառն է մանաւանդ երկար ատեն բժշկան ըէժիմի մը տակ ապրիլ միշտ վախու մէջ ըլլալով որ պզտիկ անդգուշութիւն մը հիւանդութիւնը պիտի ծանրացնէ:

4. Անուսուլարէն ետէն ալ իր կիւանդութիւնը զաւիյն փոխանցելու վախը որ նախապէս ֆրանկախտէ տառապան պատուաւոր հօր մը ամենամեծ բարոյական ցաւն և վախն է:

Պատուաւոր հօր մը ըսինք քիչ մը վերը և իրաւալ չենք գիտեր ժողովրդային ինչ սխալ ըմբռնու-

մով ֆրանկախտէ վարակուող մը անպատիւ կը սեպուի ամբոխային տրամաբանութեամբ: Ինչպէս որ մարդ ժանտառոնդէ, վարդախտէ, հարբուխէ ևն. հիւանդութիւններէ վարակուելու հաւանականութիւն ունի նոյնքան և աւելի հաւանականութիւն ունի այս հիւանդութենէն վարակուելու: Ամենաազգաստ մարդոցմէ սկսեալ մինչև թագակիր գլուխներ ունեցած ևն այս հիւանդութիւնը որ հին ատեններէ ի վեր տարածուած է աշխարհիս բոլոր մասերուն մէջ գրեթէ: Հնդկներն իսկ Քրիստոսէ հազար տարի առաջ ծանօթ էին այս հիւանդութեան և հնգկերէնէ լատիններէն թարգմանուած գրքի մը մէջ կը յիշուին ջերմամիզութիւն, փամփուշտի և ամորձիքի բորկոկորդի վրայ, ոտքի և ձեռքի ներաթափութիւն որոնք ուրիշ բաներ չեն այլ երկրորդական կամ երրորդական աստիճանի ֆրանկախտի նետեանքներ: Եւ բաց աստի ուսումնասիրութենէ մը յայտնի եղած է թէ Հնդկները սնդիկ կը զործածէին ֆրանկախտի բուժման համար:

Բայց ֆրանկախտի հնութեան որոշ ժամանակամիջոց մը սահմանել անկարելի է, որովհետեւ զանազաններու կարծիքներու տարբերութիւնները իրարմէ շատ մեծ հեռաւորութիւն ունին: — Ամէն պարագայի տակ սակայն այս սոսկալի ախտը շատ մեծ հնութիւն մը ունի և թերեւս իսկ ծնած է մարդուն հետ իսկ :

Դ Ա Ր Մ Ա Ն Ո Ւ Մ

Ֆրանկախառը, ինչպէս ըսինք, ուրիշ շատ մը հիւանդութեանց պէս դարմանելի է. եթէ առաջին ատիճանին իսկ պէտք եղած դարմաններն ու զգուշական միջոցները ձեռք առնուին, երկուքէն երեք տարի, հիւանդը կանոնաւոր բժշկական բէժումով մը ապրի, հիւանդութիւնը կարելի է արմատէն բուժուած համարիլ:

Էֆրին և եֆրաժիլ.—Ֆրանկախառ դարմանման համար կը դործածեն էքթինը օրական 0.20 սանթիկրամ ներարկումով: Էքթարժիրը հէքթինի և սնդիկի խաժուկի բաղկացութիւն մըն է: Հէքթինի և էքթարժիրի ազդեցութիւնը աւելի արագ և ստոյգ է քան երբ առանձինն սնդիկ դործածուի:

Էրլիխի 606ը և գործածութեան եղանակը.—Այս դեղը դեղնօրակ փոշի մըն է որ կը ներարկուի 5էն 25 սանթիմէթր խորանարդ քանակութեամբ, աճուկին, կոնակին, ուսամէջին, կուրծքին (ծիծին տակը) տակ: Հիւանդը պէտք է երկու կամ երեք առաջին օրերը անկողնոյ մէջ մնայ, և յետոյ 6էն 40 օր դուրս չելլէ սենեակէն:

Անպսակոտրիւններ.—Էրլիխի 606ի ներարկման յաջորդ օրն իսկ յաճախ առաջ կուգայ ստակայի ցաւ մը և որ կը տեսէ շատ օրեր. ներարկման տեղը առաջ կուգայ ուռեցք մը որ շատ ան-

գամ պալարի մը կը վերածուի. հիւանդը տենդ կ'ունենայ մինչեւ 40 աստիճան լնկերացած զլխուցաւի, զառանցանքի, անտանելի ծարաւի զգացողութեան. երբեմն իսկ կ'ունենայ փորձարութիւն և կամ ընդհակառակն, պնդութիւն:

606ի դարմանումը, որ շատ մահերու պատճառ դարձած է, դեռ շատ վիճելի է և բժշկութիւնը դեռ իր վերջին բառը չէ արտասանած այս դարմանման օգտակարութեան մասին:

Բ. - ՉԵՐՄԱՄԻԶՈՒԹԻՒՆ

(ՊԷԼ ՍՕՈՒՔԼՈՒՂՈՒ)

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱԿՆԱՐԿ

Չերմամիզութիւնը ծանօթ էր ինն ժամանակներէն ալ, որովհետեւ Մովսէսի Իսրայելացւոց տուած խրատներուն մէջ կը հանդիպինք յետագայ սողերուն .

«Չերմակ հոսուսով վարակուած մարդ մը անմաքուր պիտի հռչակուի . բոլոր այն անկողինները ուր պիտի քնանայ, բոլոր այն վայրերը ուր պիտի հանդչի, անմաքուր պիտի ըլլան : Պիտի սովրեցնէք Իսրայէլի զաւակներուն զգուշանալ անմաքութենէ, պղծութեան մէջ չի մեռնելու համար» :

Ասկէց զատ սակայն ուրիշ ու է տեղ յիշուած է այս հիւանդութիւնը : Բայց այսօր Չերմամիզութիւնը կրնայ նկատուիլ ամենահասարակ և ամէնէն շատ տարածուած հիւանդութիւնը, մասնաւանդ բազմամբոխ կեդրոններու, օրինակ մայրաքաղաքներու ու քաղաքներու մէջ, ուր բարձրը աւելի թեթեւ և հաճոյքի վայրերը շատ աւելի շատ են : Ու մնաց որ քիչեր են որ կարողացած են այս կեդրոններու մէջ յիշեալ հի-

ւանդութենէն խուսափիլ, մինչ շատեր ալ քանի մը անգամներ վարակուած են :

Նախապէս Չերմամիզութեան իբր պատճառներ յոյց կուտային ոչ միայն փոխանցումը, այլ գիջութիւնը, արանդամի երկարատեւ կանգնումները, ամսազուխ ունեցող կնոջ մը հետ մերձաւորուիլը, ալբոյի չափազանց գործածումը են . :

Բոլոր այս կարելի և անկարելի պատճառները խմուսալով մարդ կը տարուէր

մտածել թէ ինչպէս բոլոր աշխարհի բնակիչները այս հիւանդութենէն չէին վարակուած :

Ամբոստիլով՝ երկու պատճառներ, միայն ընդունուած են իբր Չերմամիզութեան ծագում ստուգ. նախ՝ մերձաւորութեամբ վարակումը՝ և երկրորդ՝ առնանդամը յաջորդական զրգուումները :

Տօքթոր Քիւլլիէր ըսած է. «Երբ Չերմամիզութենէ վարակուած հիւանդ մը իմ խորհուրդներուս կը գիմէ բժշկուելու համար, մէկին դէմ հարիւր զբաւ կը դնեմ որ այդ հիւանդութենէն վարակուած է անմաքուր մերձաւորութեամբ» :

Նշանաւոր բրօֆէսէօր Րիքօր կ'ըսէ. «Երբ ամենայն ուշադրութեամբ և լրջութեամբ Չերմամիզութիւնը բնորոշող պատճառներուն խորը թափանցենք, պիտի տեսնենք և պիտի ստիպուինք համոզուիլ որ այս հիւանդութիւնը իր մէջ ու է ժահր չի պարունակեր : Ամենահասարակ իրողութիւն մըն է գտնել կիներ որոնք Չերմամիզութեան ամենապէշ և ամենաերկարատեւը փոխանցած են ուրիշներու, որովհետեւ իրենք այդ հի-

ւանդութիւնը երբեք չունենալով հանդերձ, արգանդային հոսանքէ վարակուած էին միայն: Շատ յաճախ ալ կնոջ ամսական հոսումը պատճառ կ'ըլլայ որ այրը վարակուի հիւանդութենէ, երբ այդ օրերուն զուգաւորութիւն կնոջ հետ: Ձերմամի- զութենէ կը բռնուի մարդ երբեմն ալ երբ չափազանցութիւն գործածէ սեռային յարաբերութեանց մէջ: Եւ վերջապէս կը յայտարարեմ թէ յաճախ կիներն են որ ջերմամիզութիւնը կուտան մարդուս, առանց սակայն իրենք այդ հիւանդութեանէն վարակուած ըլլալու»:

Տօքթ. Ֆուսնիէ որ հեղինակութիւն մըն է վեներական ախտերու բժշկութեան մէջ, կ'ըսէ. «Վախժորն անգամներէ աւելի խոկ պատեհութիւնն ունեցած եմ քննելու կիներ, որոնք պատճառ եղած էին ուրիշներու ջերմամիզութենէ վարակուելուն. արդ, իմ քննութիւններէս և փորձերէս իմ վարպետիս՝ Րիքօրի եզրակացութեան յանգած եմ որ կ'ըսէր.—Յաճախ կիներն ևն որ ջերմամիզութեան կրօնսն կրիկ մարդուն, սուսեց ամբայն իրենի պղ հիւանդութիւնն ունենարու: Եւ ինչ որ դիտած և եզրակացուցած եմ յաճախ, սա է թէ այրերն են շատ անգամ յանցաւոր իրենց ունեցած ջերմամիզութեան»:

Ձերմամիզութեան պիտաւոր պատճառը արդարեւ միզանցային խողովակին զրգուումն է ընդհանրապէս: Ձերմամիզութեան ենթակայ կրնայ ըլլալ մարդ նաեւ երբ գիշերն ի բուն կնոջ մը հետ ուտել, խմել և զրգուուելէն ետք վախով, ամէնէն տեսնուելու երկիւղով անկատար մերձա-

ւորութիւն մը կ'ունենայ, օրինակ, դրան ետին, տաքի վրայ, սանդուխի տակ եւն.:

Տօքթ. Րիքօր և ուրիշներ քննած են յաճախ բոլորովին առողջ կիներ որոնք ջերմամիզութեան ու է հետք չէին կրեր, բայց իրենց հետ մերձաւորող այրերը ջերմամիզութենէ բռնուած են. հետեւաբար, ասկից կը հետեւցնեն թէ շատ անգամ մերձեցումէ տարբեր՝ և էրիկ մարդուն ունեցած տրամադրութեան պատճառաւ է որ յանցած տրամադրութեան ենթակայ կ'ըլլայ:

Ձերմամիզութեան ենթակայ կ'ըլլան ընդհանրապէս խարտեաշները, աւշային խոտնուածք ունեցողները, խոյլախտաւորները, բոլոր անոնք որոնք զեղծում կը գործեն հաճողներու վայելման մէջ, գիշերներն անքուն անցնելով յոգնողները: Կան

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ
ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

նաեւ անձեր որոնք շատ դիւրաւ կը բռնուին այս հիւանդութենէն. պիտիկ զրգուութիւն մը, ամենափոքր անզոգութիւն մը, կամ մերձաւորութիւն մը այնպիսի կիներու հետ որոնք առողջ են և ոչ ոքի հիւանդութիւն տուած, պատճառ կ'ըլլան այս տեսակ մարդոց շուտ մը հիւանդութեանէն վարակուելու: Անոնք որ նախապէս ջերմամիզութիւն ունեցած են, աւելի տրամադիր են վերստին ջերմամիզութենէ բռնուելու, քան անոնք որոնք առաջին անգամ միայն վարակուած են:

Ձերմամիզութենէ վարակուելու պատճառները ցոյց տալու համար, Տօքթ. Րիքօր յետա-

դայ դեղագիրը կուսայ ջերեանի գուրեհե կարսկուռու հաւար:

«— Կ'ուզէ՞ք ջերմամիզութիւն ունենալ, ա՛նա ձեզ միջոցները: Առէ՛ք ձեր քով աւշային, աւելի խարտեաչ քան թուխ, կարելի եղածին չափ ծանր արգանդահոսում ունեցող կին մը, ճաշեցէ՛ք ընկերովի, ճաշը սկսեցէ՛ք ոտքէով և շարունակեցէ՛ք ծնեքեկով. խմեցէ՛ք առատօրէն ձերմակ գինի, սուրճ, շամբանեա, դանազան ոգելից ըմպելիներ: Ծաշէն կտք պարեցէ՛ք ձեր ընկերուհիին հետ, զրգոռեցէ՛ք լաւ մը: Ու յետոյ իրիկուան միասին պսակեցէ՛ք: Մերձաւորեցէ՛ք գիշերուան տեւողութեան երկու կամ երեք անգամ և եթէ կուզէ՛ք աւելի: Երբ օրթնաք առտուն, տաք լոգանք մը առէ՛ք: Եւ երբ իմ այս ըսածներս խղճատօրէն և կէտ առ կէտ կատարեցի՛ք, վստահ եղէ՛ք թէ ջերմամիզութենէ բռնուած է՛ք, իսկ եթէ հակառակն է, վստահ եղէ՛ք թէ Աստուծոյ աջը ձեզ պահապան է...»

ՋԵՐՄԱՄԻԶՈՒԹԻՒՆԸ ԱՅՐ ՄԱՐԴՈՒ ՔՈՎ

Մերձաւորութենէն անմիջապէս կտք երեւան չեւեր ջերմամիզութիւնը, այլ չորս կամ հինգ օր կտք, և այս շրջանը անձի համեմատ կը տարբերի:

Հիւանդութեան սկիւնաւորութիւնը յաճախ կը յայտնուի առնանդամի միզանցային խողովակին մէջ տեսակ մը դգացողութեամբ, խողտանքով մը որ մինչև վարոյն ծայրը

կը հասնի և միգած ատեն այրում մը կ'ըզայ մարդ միզանցային խողովակին մէջ: Յետոյ արեւակիսագոյն հիւթ մը առաջ կուգայ միզանցային խողովակին, առնանդամին ծայրի ծակին վրայ: Եւ երբ առնանդամի գլուխը սեղմուի երկու մատով, ձերմիջրակ, դանդաղ հոսող, մածուցիկ հեղուկի քանի մը կաթիլ կը հոսի: Այս նախանշանները իսկոյն կը շեշտուին: Հոսումը կ'աւելնայ հետզհետէ և փոխելով իր գոյնը դեղնօրակ գոյն մը կ'առնէ և առատօրէն կը թրջէ ձերմակեղէնները ու առնանդամին մէջ արիւնախոռում տեղի կ'առնենայ:

Չորս կամ հինգ օր կտք այս նշանները աւելի քոռչ աստիճանի մը կը հասնին. հոսող նիւթին գոյնը կանաչօրակի կը դառնայ. միգած ժամանակ սոսկալի ցաւեր կը զգայ հիւանդը միզանցային խողովակին մէջ, առնանդամի կրկնուած և սոստանելի կանգնումներ միզանցային խողովակին

մէջ սոսկալի ցաւեր պատճառելով հիւանդին քունը կը վրդովեն, մանաւանդ կէս գիշերէն ետք՝ առտուան դէմ: Առնանդամը խիստ զգայուն կը դառնայ, կ'ուռենայ և գոյնը կը նետէ, առնանդամի ծեփուկը (վերի ծայրը) կը կարմրի, վերջապէս ամբողջ ծննդական գործարաններու վրայ բորբոքում մը առաջ կուգայ: Առնանդամի յաճախակի կանգնումի պատճառաւ յաճախ սերմնացայտում կամ սերմնահոսութիւն առաջ կուգայ: Հիւանդութեան սուր եղած ժամանակամիջոցին յաջորդական սոսկալի ցաւեր կը զգայ ենթական ծննդական գործարաններուն մէջ և այնպէս կը թուի հիւանդին թէ միշտ ներքին պատտաւումներ կ'ուռենայ, երբեմն ալ միզանցքէն արիւն կը սկսի հոսիլ թէպէտ և այս պարագան այնքան վտանգաւոր չէ:

×

Բորբոքումը կը սկսի ծեփուկէն և կը տաւաճուի վերէն գէպի վար և կը բաժնուի չորս շրջաններու: 1. Սկզբնաւոր ՆՅԱՅՔ ԵՒ ՏԵԻՈՂՈՒՑԻՒՆ րուբեան սուային շրջանը կը տեւէ չորս օր: 2. Հիւանդութեան սուր հակզանակ սասնալու շրջանը կ'երկարի երկու կամ երեք շաբաթ. 3. Հիւանդութեան ծանրակալու շրջանը որ որոշ տեւողութիւն մը չունի և 4. հիւանդութեան վերջակալու շրջանը որ առաւել կամ նուազ երկար տեւողութիւն կ'ուռենայ դարմանումը կերպին համեմատ:

Ջերմամիզութիւնը, եթէ պէտք եղածին պէս խնամուի, կը բժշկուի քսանըֆինգէն երեսուն օրուան շրջանի մը մէջ. բայց երբեմն ալ յաճախ

կը տեւէ երկու կամ երեք ամիս: Ջերմամիզութեան դարմանման երկարման պատճառ եղողը հիւանդութեան վերջակալու շրջանն է, որ յաճախ խիստ շատ խնամք կը պահանջէ քան առաջին երեք շրջանները:

Ընդհանրապէս կարելի է ըսել թէ որքան որ Ջերմամիզութիւն մը սուր և սաստիկ ըլլայ այնքան արագ կը լաւանայ: Այս պատճառաւ է որ երբ մարդ մը առաջին անգամն է որ Ջերմամիզութենէ վարակուած է աւելի սուր և ցաւ առթող կ'ըլլայ բայց աւելի շուտ կը բժշկուի: Բայց երբ նոյն անձը քանի մը անգամներ Ջերմամիզութենէ վարակուի, թէպէտեւ ստոյգ է որ առջին անգամ ունեցածին չափ ցաւեր չառթեր հիւանդութիւնը բայց բժշկուելը աւելի երկար կը տեւէ և աւելի շատ խնամքի պէտք ունի:

Տեսնուած է մէթոտաւոր կերպով խնամուած Ջերմամիզութիւններ որոնց հոսումը դադրած է կատարելապէս, բայց վերստին երեւցած է վեցէն կատարելապէս, բայց վերստին երեւցած է վեցէն օր ետք: Նորէն խնամուելով վերստին բժշկուած է, բայց քանի մը օր ետք վերստին սկսած է հոսումը և ասիկա կրկնուած է վեց կամ եօթն անգամներ: Այս տեսակ կրկնուող հիւանդութիւնը անուանած են կրկնուող ջերմամիզութիւն:

Ջերմամիզութիւնը կը յանգի շատ անգամ խլանոտութեան (կուր միլիքեր): Այս հիւանդութիւնը ծորումի մը երեւոյթն ունի: Յորեկը հիւանդին վարտիքը չաղտոտեր, բայց առատուն երբ անկողնէն կ'ելնէ վարոցին ծայրը կաթնագոյն կամ գեղնորակ կաթիլ մը կը տեսնուի որ երբ ճերմաւ

կեղէնի մը վրայ դրուի, մէջտեղը դեղին և չորս կողմը գորշ արատ մը կը ձգէ: Այս հիւանդութիւնը երբեմն կ'անցնի աննշմար և ինքնիրենը կը բժշկուի ժամանակիկ ևսեղիով:

Դեղձարորբոքումը երեւան կուգայ ջերմամիզութեան սուր շրջանին մէջ և որ կը կայանայ ցայլական գեղձերու թեթեւօրէն ցաւող ուռեցքի մը գոյացմամբ: Այս ցաւը սակայն հանդիստով կ'անցնի ընդհանրապէս:

×

Ջերմամիզութենէ վարակուելու տասներորդ կամ տասներկուերորդ օրն է որ ընդհանրապէս ամորձիքային կնճռոտութիւն մը կուգայ հիւանդին վրայ. այս կնճռոտութիւնն է իսկական պատճառը ամորձապարկային ջերմամիզութեան:

Հազուադիւս չեն անձեր որոնք ջերմամիզութիւնին ըժշկելու համար ամէն տեսակ կատարեալ դարմանումներ ըրած, բժշկին խորհուրդներուն կէտ առ կէտ նետեւած նոյն իսկ օրերով անկողնին մէջ պառկած են, այլ սակայն իրենց ունեցած ջերմամիզութիւնը վարակած է նաև ամորձապարկերը:

Բաց աստի ջերմամիզութեան միջոցին գիջութիւն, մարմնական յոգնութիւններ, ալքոլի գործածում, մկանային ախտառութիւններ, ծայրայեղ ճիգեր, ցուրտի ազդեցութիւն, պարել ևն. պատճառ ելած են որ ջերմամիզութիւնը առնանդամէն իջնայ ամորձապարկերուն մէջ և զայնս ևս վարակէ առնելով անորմիջի ջերմամիզութիւն անունը:

Ամորձապարկերու ջերմամիզութիւնը, որ օրշիտ (օրսոյօզ) անունով կը ճանչնայ ժողովուրդը, մակամորձիքներու կամ սերմնային խողովակներու բորբոքումն է:

Երկու ամորձապարկերն ալ միեւնոյն ատեն չեն վարակուիր սակայն երբեք, այլ նախ մին և յետոյ միւսը:

Հիւանդութիւնը յայտնի կ'ըլլայ ամորձապարկերէն միոյն մէջ զգալուած անորոշ ցաւով մը, աճուկին մէջ պրկուելու զգացողութիւններ կ'ունենայ հիւանդը, և փափաք ունի յաճախ միզելու, երբեմն ալ գոզ և տենդ կ'ունենայ:

Ետքը՝ աւելի տկար կամ զօրաւոր ցաւեր ի յայտ կուգայ ամորձապարկերէն միոյն մակերեսին վրայ որ ծայր աստիճանի զգայուն կը դառնայ ամենափոքր հպումէ մը իսկ: Այս ցաւերը աւելի կը ստատկանան հիւանդին քալած ժամանակ և կը թեթեւանան երբ հանգիստ ընէ: Անմիջապէս ետք ամորձիքին պարկը կ'սկսի ուռիլ և կ'ստանայ իր բնական վիճակէն երկու կամ երեք անգամ խոշորցած պարկի մը երեւոյթը:

Երբ երկու ամորձապարկերն ալ վարակուած են, հարկ կ'ըլլայ սերմնային խողովակները կլորել, ուրկէ առաջ կուգայ անարգասաբերութիւն, և հիւանդը բժշկուելէն ետք այլ ևս անկարող կ'ըլլայ իսպառ զաւակ ունենալու:

×

Մզային հուշաթղանթի բորբոքման պատճառները բաղձաթիւ և այլազան են: Երբեմն կարծր գոյացութիւններ,

ՄԶԱՍՍԱՊ

գործիքներ են., մզային խողովակին մէջ մտցուելով հոն յառաջ կը բերեն բորբոքումներ և որոնց տեսողութիւնը կրնայ տարբերի: Շատ անգամ նոյն իսկ այս բորբոքումները յառաջ կը բերէ մէզն իսկ, որ իր մէջ կը պարունակէ զանազան հիւանդութիւն առթող նիւթեր: Մզկատապ առաջ կրնան բերել նաեւ ֆրանկախտը և ուռականութիւնը, և վերջապէս յաճախ ջերմամիզութիւնն է որ պատճառ կը դառնայ մզկատապի:

Ինչպէս վերեւը ըսինք, օտար մարմիններ, մուծակ (սօսոտա), լայնակ (ֆիթիլ) միզանցքին մէջ մտնելով գրգռութիւն առաջ կը բերեն: Միւեւնոյն սղղեցութիւնն ի գործ կը գնեն նաեւ այն զանազան առարկաները զորս վատթարացած ապականած բարքի աէր մարդեր կը մտցնէին իրենց միզանցքին մէջ անխոտտովանելի նպատակներով: Այս առարկաները տակաւ առաջանալով միզանցքէն, կ'իյնան փամփուշտին մէջ և կամ յաճախ միզանցքին ո ե է մասին մէջ կենալով սուր բորբոքում մը յառաջ կը բերեն:

Յովհաննու ճանճի փոշին ալ, զոր ծերերը կը գործածեն՝ առժամանակեայ վարցի կանգնում առաջ բերելու համար, յաճախ պատճառ կ'ըլլան առաւել կամ նուազ ծանր բորբոքումներու:

Բորակի աղը մեծ քանակութեամբ գործած-

ուելով մզկատապ առաջ կրնայ բերել: Այն զինուորները որոնք իրենց ջերմամիզութիւնը բժշկելու համար վառօդ կը կլլեն, նոյնպէս ենթակայ կ'ըլլան այս հիւանդութեան: Միզաբեր ըմպելիներու գործածումն ալ շատ մը հիւանդներու քով բորբոքում յառաջ կը բերեն: Մներեկը, մութարտը, մրեւնոյն արդիւնքը կուտան երբ շատ քանակութեամբ գործածուին: Գերմանացի ուսանողներու քով յաճախ մզկատապ երեւան կ'ելլէ, երբ առջի զիշերուէնէ գարեջուրի չափազանց գործածութեամբ զինարբուք կատարած են:

Մզկատապի նշանները յայտնի կ'ըլլան առատօրէն ծորումով, երբ առնանդամին ծայրը սերմի նմանոզ մածուցիկ նիւթի կաթիլ մը գոյացած կ'ըլլայ: Յերեկները հիւանդութիւնը յայտնի չըլլար, որովհետեւ միզելու առին մէջը իր հետ կ'աւել կը տանի այդ կաթիլը: Երբ այս հիւանդութիւնը ունեցողին մէջը քննենք, պիտի տեսնենք որ մէզին մէջ կը լոյսան երկար կամ կարճած թելի ձեւով նիւթեր:

Երկու տեսակ միզանցքի անձկութիւններ նկատելի են, ապիաշոյները և բորբոքոյները: Միզանցքի անձկութիւնները

ՄԻԶԱՆՅՔԻ Կը կազմուին անզգալաբար
ԱՆՉԱՌԻՅԻՆ և կ'ստանան երբեմն բաւական կարեւոր նեղութիւն մը, առանց սակայն ո ե է ցաւ պատճառելու հիւանդին և կամ հիւանդին ուշադրութեանն առարկայ ըլլալու: Հիւանդութեան այս շրջանին

տեւոզութիւնը փոփոխական է և կրնայ տեւել երկար տարիներ: Ինչ որ ալ ըլլայ, միզելու դժուարութիւնն է որ այս հիւանդութեան ներկայութիւնը զգալի կ'ընէ: Արդարեւ, հիւանդութեան սկսած ատեն մէզին ժայթքումին, ձեւին, ծաւալին վրայ փոփոխումներ առաջ կուգան: Երբեմն մէզին ժայթքը կը ճիւղաւորուի և երկուքի կը բաժնուի, որուն մէկ ճիւղը առաջ կը ցայտէ, մինչդեռ միւս մասը կը վազէ կոշիկին վրայ. երբեմն ալ մէզին ժայթքը կը լայննայ ու կը տափակնայ դանակի շեղքի մը պէս, կը բաժնուի և կը ցայտէ, կարծես թէ ցնցուղէ մը դուրս կուգայ մէզը, և կամ դարձ դարձիկ կերպով կը ժայթքէ խյահանի մը պէս: Նոյնպէս նկատելի է նաև մէզին քանակը որ յաճախ այնքան կը բարակնայ որ կարծես բարակ դերձանի մը պէս դուրս կ'ելլէ: Նոյն իսկ հաղուազիւտ չէ որ միզանցքի անձկութիւնն ունեցողները՝ վերոգրեալ ոչ մէկ ձեւով կը միզեն, այլ միզը կաթիլ կաթիլ դուրս կ'ելլէ առնանդամէն:

Մէզի ցայտման ձեւի այս փոփոխութիւնները յաճախ խիստ նկատելի են. տակաւ մէզի ցայտումը կը կորսնցնէ իր ուժը և հիւանդները կը միզեն նոյն իսկ իրենց կոշիկներուն վրայ: Երբեմն ցայտման ուժի ակարբութիւնը չազդեր ամբողջ ցայտքին վրայ, այլ մէզին մէկ մասը պատշաճ կերպով կը ցայտէ դէպի առաջ, մինչ միւս մասը կ'իջնայ դետին՝ կաթիլներու վերածուած: Յաճախ, հիւանդները միզելը լրայնելէն ետք, կը զգան թէ տակաւին միզելու պէտք ունին և մաս-

նաւոր զգայողութիւն մը կ'ազդարարէ իրենց որ տակաւին միզանցքին մէջ մէզ գոյութիւն ունի: Կը ջանան այդ մնացած մէզը դուրս հանել միզանցքը տակէն դէպ ի վեր սեղմելով, բայց հակառակ այս զգուշութեանց երբ վարոցը կը դնեն ներս, քիչ ետք կ'զգան որ տակաւին իրենց զգեսաները կը թրջին:

Պատճառն այն է որ միզանցքի նեղցած տեւոյն ետին տակաւ ընդարձակումը առաջ կուգայ ուր կը ժողուի մէզը: Միզելէն ետք, այս մնացած մէզը մզային փամփուշտն կը կուտնուի դուրս ելած չըլլալով հոն կը ժողուի և ետքը՝ կամաց կամաց, կաթիլ կաթիլ կաթիլ կը հոսի ծանրութեան ազդեցութեան տակ:

Ճիզերը, որոնցմով ստիպուած են շատ մը հիւանդներ միզելու նուազ կամ առաւել ուժգին են: Ծանր, բայց հաղուազիւտ պարագաներ կան ուր հիւանդը կը զգայ մէզին միզանցքին մէջ ժողվուելը բայց չի կրնար միզել: Միզելու համար իրենց վատնած ճիզերը թեթեւցնելու և զայնս նուազ տափանելի ընելու համար հիւանդները զանազան դիւրեք կ'առնեն միզած ատեն, մեծ մաս մը նոյն իսկ կը նստին (կոկոզ ընել) կլիներուն պէս և այնպէս կը ջանան միզելու:

Ու այս ճիզերէն ետք հաղիւ քանի մը կաթիլ միայն մէզ դուրս կը հոսի. միզելու ատեն այս դժբաղդներուն քաշած տառապանքները կարելի է կարգալ իրենց դէմքին վրայ որ քրայինքով կ'ողողուի: Քանի մը կաթիլէն ետք հիւանդը բաւական սփոփուած կ'զգայ ինքզինքը: Բայց իս-

կոյն նորէն պէտք կը զգայ մշտելու և նորէն պէտք է կրկնուին նոյն տառապանքները և ասիկա քսան և չորս ժամուան մէջ հարիւր անգամ:

Սակայն, ուրախալի է որ այս պարագաները շատ հազուադէպօրէն միայն կը ներկայանան: Երբ հիւանդները մերժեն վիրաբուժին խնամքները այդ պարագային է միայն որ ենթակայ կ'ըլլան մեր վերեւ թուած դժուարութիւններուն:

Միզելու այս դժուարութիւնները միայն յապաղումներ կը ներկայայնեն միզելու գործողութեան մէջ, բայց այնպիսի յապաղումներ՝ որոնց ստոյգ միզարգելութեան (սիսիֆ գօրու) պատճառած բոլոր նեղութիւններուն ալ կրնան ընկերանալ: Հիւանդները միզելու պէտքը կը զգան, բայց բոլոր իրենց ճիգերը կը մնան անօգուտ: Միզելու պէտքը ալ աւելի կ'աւելնայ, կ'աշխատին, կը ճգնին միզելու ու հանդատանալու, բայց անօգուտ: Վերջապէս քանի մը վայրկեանի և երբեմն ալ քանի մը ժամէն, մէզը ինքնիրեն կը սկսի հոսիլ:

Սուր յօդացաւը միշտ կը զուգադիպի ջերմամիզութեան հիւանդութեան շրջանին: Բոլոր մեծ հեղինակութիւնները հաստատած են որ բոլոր սուր յօդացաւերը երեւան կ'ըլլան ջերմամիզութեան ատեն:

Յօգարորոքային հիւանդութիւն ունեցողներ իրենց մանկութենէն սկսեալ շատ անգամներ յօդացաւի ենթակայ կ'ըլլան և երբ ջերմամիզու-

թենէ վարակուին այդ յօդացաւերը աւելի սուր կերպարանքով մը ի յայտ կուգան: Ջերմամիզային յօդացաւերը աւելի հազուագիւտ են կնոջ քան այր մարդուն մօտ:

Ջերմամիզային յօդացաւը կը պատահի ընդհանրապէս ծուռկին յօդակապին վրայ և հոն կը ժողվուի հեղուկ մը, ուրկէ առաջ կուգայսրունքներու և ծունկերու տձեւութիւն (տե՛ս պատկ. 18):

Ջերմամիզային յօդացաւէ վարակուած մասերը անզգայ կ'ըլլան և կամ բուն յօդացաւին հետ բաղդատմամբ՝ շատ քիչ ցաւ կ'ունենան. միայն քաշելու ատենն է որ

ՋԵՐՄԱՄԻԶԱՅԻՆ
ՅՕԴԱՅԱՒ

այդ ցաւերը կը սաստկանան: Հազուադէպ պարագաներու մէջ միայն չեր-

մամիզային յօդացաւէ վարակուած մասերը բոլորովին անցած կ'ըլլան և այդ պատճառաւ է որ հիւանդութիւնը կ'անցնի աննշմար:

Դիտելի ուրիշ պարագայ մըն ալ սա է թէ՛ ջերմամիզային յօդացաւի առթիւ յօդացաւ ունեցող մասին վրայ ժողվուող հեղուկը շատ չուտ կը գոյանայ, մինչդեռ այդ հեղուկին աներեւութացումը կը կատարուի շատ դանդաղութեամբ: Այդ հեղուկի հաւաքումը կրնայ ըլլալ որ տեւէ մէկ քանի շաբաթներ և հազուագիւտ չէ որ նոյն խի տեւէ երկու կամ երեք ամիսներ կատարելապէս աներեւութանալու համար:

Ջերմամիզային յօդացաւերը յայտնի կ'ըլլան յօդակապերուն վրայ գոյացած մէկ կամ բազմաթիւ ուռեցքներով: Այս ուռեցքները շատ փոքր

են ընդհանրապէս, հազիւ պարզ աչքով տեսանելի
և զգալի: Բաւական սուր ցաւեր կ'ունենան երբ
մանաւանդ հիւանդը քալէ, շարժի կամ ուռեցքը
սեղմուի: Այս ցաւերը սկզբնաւորութեան ատեն
առաւել կամ նուազ սուր, միշտ կը հանդարտին
հանգստութեամբ:

Ջերմամիզային աչացաւը հիւանդութիւն մըն
է որ փոխանցումով առաջ կուգայ: Ի յայտ կու-
գայ բազմաթիւ պարագաներու հետեւանքով: Հոս
հիւանդ մըն է որ այս ախտէն վարակուած է,

ՋԵՐՄԱՄԻԶԱՅԻՆ

ԱԶԱՅԱԻ

որովհետև ուրիշ նոյնատե-
սակ հիւանդի մը աչքին
թարախը բռնելէն ետք մա-
տերը քսած է իր աչքե-
րուն: Անդին, ուրիշ մը ննթակայ եղած է այս
ցաւին որովհետև իր աչքերը լուայած է այն
ջուրով, որու մէջ, ընկերներէն մին լուացած է
Ջերմամիզութենէ վարակուած իր վարոցը: Բժիշկ-
ներն ալ երբեմն կը վարակուին այս տեսակ աչա-
ցաւով երբ Ջերմամիզութիւն ունեցող մը դարմա-
նած ատեն անոր վարոցէն անջատուած հիւթին
մէկ կաթիլը ցատկէ իր աչքին մէջ:

Տօքթ. Քիւլըրիէ հետեւեալ եղական պարա-
գան պատմած է ինծի:

«Հիւանդ մը մեր հիւանդանոցը մտած էր իր
ունեցած Ջերմամիզութենէն բուժուելու համար:
Աչքին մէկը շատ պզտիկ տարիքի մէջ չեմ գիտեր
ինչ հիւանդութեան պատճառաւ, կորսնցուցած
ըլլալով կը գործածէր յախճապակիէ շինձու աչք
մը: Ամէն իրիկուն այս շինձու աչքը կը հանէր և

կը դնէր գաւաթ մը ջուրի մէջ, այն գաւաթին մէջ
որ կը ծառայէր իր հիւանդոս վարոցը լուայու: Յանկարծ
աչքին կոճուպին մէջ բորբոքում մը ի յայտ եկաւ
և կանանչորակ դեղին հիւթ մը սկսաւ հոսիլ աչ-
քէն: Սկսանք պատճառը փնտռել և հաստատե-
ցինք որ շինձու աչքին միջոցաւ՝ Ջերմամիզային
աչայաւի ենթարկուած էր, քանի որ շինձու
աչքը գիշերն ի բուն վարոցը լուացած գաւաթին
մէջ մնացած ըլլալով, առտուն վերստին աչքին
խոռոչին մէջ կը դրուէր ուրկէ փոխանցուած էր
հիւանդութիւնը այդ շինձու աչքին միջոցաւ:

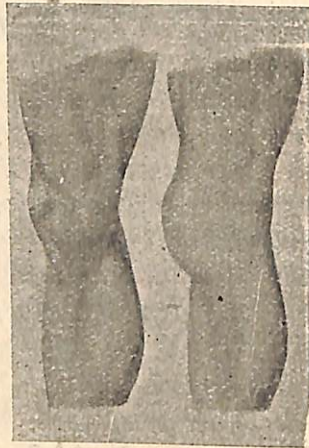
Այս կասկածելի հիւանդութիւնը բարեբալ-
դաբար շատ հազուադէպ է: Հազարաւոր Ջերմա-
միզութենէ վարակուողներու մէջ տարեկան հա-
զիւ երեքէն չորս այս տեսակ Ջերմամիզային
աչայաւէ վարակուածներ կը գտնուին:

Այս հիւանդութիւնը աւելի հազուադիւր է
կնոջ քան այր մարդուն քով: Այս պարագան
պէտք է վերապրել սա կէտին թէ կիները աւելի
նուազ իրենց ձեռքերը կը տանին իրենց ծննդա-
կան գործարաններուն քան այրերը, և բայց աստի
կնոջ քով միզանային Ջերմամիզութիւնը աւելի
հազուադէպ է քան այր մարդերու քով:

Վերջապէս այս հիւանդութիւնը շատ յաճախ
ալ աչքին կը պատահի, որովհետև մարդ բազ-
դատաբար ալ ձեռքն է որ ալ աչքին կը տանի
և ձախ ձեռքը ձախ աչքին. արդ, որովհետև
մենք միշտ սովորութիւն ունինք մեր ալ ձեռքը
գործածելու, հետեւաբար մեր ծննդական գոր-
ծարաններն ալ ալ ձեռքով կը բռնենք և Ջերմա-

միզային թարախով թրջելով կը տանինք մեր աջ աչքին . հետեւարար , աջ աչքն է որ կը վարակուի ընդհանրապէս :

Այս հիւանդութեան արտանիշերը շատ ծանր են : Աչքին մէջ սոսկալի ջերմութիւն առաջ կու գայ . կ'սկսի այրիլ , առատ և խիտ արիւն կը ժողվուի ակնազօգին մէջ . ետքը թարախոտ , կանա-

ՋԵՐՄԱՄԻԶՈՅՅԻՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պատկ. 17.— Ջերմամիզային թարախոտ աչքացաւ

Պատկ. 18.— Ջերմամիզային յօդացաւ

չորակ հիւթ մը կ'սկսի ծորիլ աչքին , ճիշտ ջերմամիզութենէ վարակուած հիւանդին արտահոսած հիւթին պէս : Զրուռեցներ և օձայաւային կարմրութիւն մը կը գոյանայ արտեւանունքներու վրայ որոնք արագօրէն կ'ուռնան և վերի արտեւանունքը կ'իջնայ վարինին վրայ ճիշտ կըղ-

մընտրներու շարքի մը նման : Սոսկալի ցաւեր կ'ըզայ հիւանդը աչքին մէջ : Եղջերամաշկը կը կաղուղնայ և կը կեղաւորուի :

Ինչ որ ն'լատելի է այս հիւանդութեան մէջ , սա է թէ՛ հիւանդութիւնը շատ շուտ կ'առաջանայ , նոյն իսկ երեք կամ չորս օրուան մէջ :

Եթէ չխնամուի , հիւանդ աչքը բոլորովին կորսուած է և հիւանդութեան ենթական կը կուրնայ . եթէ նոյն իսկ դարմանումը ուշանայ , առաջքն առնել անկարելի կ'ըլլայ կուրութեան : Այս հիւանդութեան կատարեալպէս բուժումը շատ նազուադէպ է : (Տի'ս պատկ. 17) :

Նոյնիսկ ամենարարեպատեն առիթներու մէջ այս հիւանդութիւնը յաճախ առաւել կամ նուազ ծանր անկանոնութեանց հետքեր կը ձգէ աչքին վրայ : Բարեբաղդաբար սակայն այս հիւանդութիւնն ընդհանրապէս մէկ աչքին վրայ կը պատահի :

×

Ընդհանրապէս ջերմամիզութիւնը երբ անգամ մը բուժուեցաւ այլ ևս ուրիշ հետք չի ձգեր : Երբեմն սակայն կը պատահի

ՋԵՐՄԱՄԻԶՈՒԹԵԱՆ ՈՐ ՆՈՍՈՒՄԸ ԴԵՊՐԵՆԷԻՆ ԿԵՐՆԱՆ ԵՎ ՍԱՆՏԱԼԻՆԻՆԻՆԻՆ ԵՎ ԳՄԻՆՆԱԿԱՆ ԱԿԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՆԵՐ ԵՄԵՆԻ ԿՈՒՐԳԱՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿՐԱՅ : Հազուադէպ չէ որ հիւանդութեան բժշկուելէն ետքն իսկ , հիւանդը միզած ստեն

Թեթեւ այրում մը կամ առաւել կամ նուազ բուռն զգացողութիւն մը կ'ունենայ միզանցքին մէջ: Այս ցաւերը սովորաբար շատ շուտ կ'անցնին, երբեմն ալ սակայն կը տեւեն ամիսներ և նոյն իսկ տարի մը և աւելի: Այս երեւոյթները ո և է ծանր հանդամանք մը չունին, բայց ենթակայ եղողին վախ ազդեցութեամբ անպատեհութիւնն ունին:

Շատ անգամ ալ ջերմամիզութիւնը լաւ մը բժշկուելէն ետք, հիւանդը ցաւեր կը զգայ երբ կը միզէ և կամ երբ կանգնում կ'ունենայ: Այս երեւոյթներն ալ ո և է մեծապար հանդամանք չունին և կ'աներեւութանան քանի մը շաբաթէն կամ առ առաւելն երկու կամ երեք ամսէն առանց ո և է դարմանումի պէտք ունենալու:

3. — ԿՆՈՋ ՋԵՐՄՄԱԻԶՈՒԹԻՒՆ

Կնոջ մօտ՝ ջերմամիզութիւնը կը վարակէ քունոցը, խորոճոյին և արգանդը:

Բուկոնցասայ կը կոչուի այն բորբոքումը որ տեղի կ'ունենայ խոռոպճիին մուտքին շուրջ, մեծ և փոքր շրթունքներուն վրայ: Այս մասերուն ծայքերը՝ այդ միջոցին ծածկուած կ'ըլլան առատ ճերմակ հիւթով մը, որ շատ փակչաուն է, և որ բաւական ուժով շիւթում մը կ'ուզէ փակած տեղէն անշատուելու համար: Երբ այս հիւթը, որ շատ աղտոտ հոտ մը ունի, հանենք շրթունքներուն կարմրած դոյնը մէջտեղ կ'ելլէ և որ սեղմուելով դուրս կուտայ ճերմկորակ հիւթ մը: Երբ բորբոքումը աւելի սաստիկ ըլլայ, հիւթանջատումը աւելի թանձր և աւելի առատ կ'ըլլայ, այն ատեն փոքր շրթունքները ուռեցած կ'ըլլան:

Բուկոնցասայը առաջ կուգայ յաճախ ծննդական գործարանները աղտոտ պահելէն կամ գանոնք ստէպ զրդուած վիճակի ենթարկելէն: Այս հիւանդութիւնը տեսակ մը քերուլտուք առաջ կը բերէ և ենթական միշտ փափաք կը զգայ մերձաւորելու և կամ դիջութիւն կ'ընէ:

Բուկոնցասայը կրնայ առաջ գալ նաև ջերմամիզային ժահրէն և ան ատեն վարակիչ է: Բուկոնցասային պատճառները, ինչպէս ըսինք աղտոտութիւն է: Ես տեսած եմ կիներ որոնք երբեք

ԲՈՒՆՈՅԱՏԱՊ

չեն լուար իրենց ծննդական գործարանները նոյն-
խակ ամսական սովորութենէ ետքը: Բոլոր կիներն-
ալ պէտք ունին խնամքի, մաքրութեան. բայց
այս մաքրութեան պէտքը տարբեր տարբեր աս-
տիճաններ ունի կնոջ կազմուածքին համեմատ:
Կան կիներ որոնք պէտք է օրը քանի մը անգամ
իրենց ծննդական գործարանները մաքրեն, մանա-
ւանդ խարտեալ և իւզոտ միս ունեցողները: Վրան-
բաց, վաւաշտ նկարագրութիւններ կարգացող և
յուզուող կիներ շատ անգամ ծննդական գործա-
րաններու գեղձիկներու հոսում կ'ունենան:

Յաւադի է մեզ խոստովանիլ թէ հայ կիներ-
բնաւ հոգ չի տանիր իր ծննդական գործարաննե-
րուն մաքրութեան: Այլ սակայն, մեր կիները
պէտք է գիտնան թէ ինչպէս որ մարմնոյն ուրիշ
մասերը մաքրութեան պէտք ունին, նոյնքան և
առաւել չափով պէտք է մաքրուին ծննդական
գործարանները որոնք պէտք է մասնաւոր խնամ-
քի արժանի ըլլան: «Ես կարգուեցայ, ալ կարգուեցիս
եւսիլ ինկիւնիս որո՛ւ պիտի նաւեցնեմ» ի սխալ սկզբ-
բունքը, որմէ տոգորուած են մեր հայ ամուսնա-
ցած կիները, շատ սխալ սկզբունք մըն է: Ոչ թէ
հաւնեցնելու այլ դէթ իրենց առողջութիւնը պա-
հելու համար պէտք է մաքուր պահեն իրենց
ծննդական գործարանները. բաց աստի, կարծենք
ազտոտ, հոտած բունոցով կին մըն ալ այնքան
սիրելի չըլլար իր ամուսնին որ վերջապէս գար-
չանք կը դգայ իսկ իր կնոջ հետ մերձաւորելու և
կը փնտռէ տարբեր տեղեր իր զգացումները յա-
գեցնելու: Հետեւաբար «ես պօ՞ գ եւ քի սև քա-

րափնեռուս հոգ սակիս» խօսքը, որ բերնի ծամոյն
է կիներուն, պէտք է մէկ կողմ դրուի վերջա-
պէս: Եւրոպայի կիներ, ժամերով հոգ կը տանին
իրենց այդ կողմերու մաքրութեան և ինչպէս որ
կը խնամեն իրենց դէմքն, նոյնպէս ալ խնամք
կը տանին իրենց ծննդական գործարաններուն:

Բուկոնցսայր առաջ կուգայ նաեւ շփում-
ներէ, քալելէ, ստքով շարժելիք կարի մեքենայ
գործածելէ: Բայց բունոցատապլ ամէնէն գլխա-
ւոր պատճառն է գիշուութիւնը: Ծննդական գոր-
ծարաններու գրգռութիւնը արիւնախոսնում առաջ
կը բերէ բունոցին մէջ և անկէ առաջ կուգայ
հիւանդութիւնը:

Բունոցատապլ կը լաւանայ երբ զինքն առ-
թող պատճառները շնչենք: Բայց միեւնոյն բանը
չէ ջերմամիզային բունոցատապլին համար: Ձեր-
մամիզութեան առթած թարախը միզանցքէն և
խոռոպձիէն անշնչելով բորբոքումը կը վարակէ
արտաքին մասերուն (չրթունքներուն) որ առեն
և հիւանդութիւնը կը կոչուի ջերմամիզային բու-
կոնցսայ:

X

Խոռոպձատապլ խոռոպձիի թաղանթին բոր-
բոքումն է: Խոռոպձատապլ երկու տեսակ է.
պարզ խոռոպձատապլ և ջերմամիզային խոռոպձա-
տապլ:

Պարզ խոռոպձատապլ յաճախ հետեւանքն է
ծննդական գործարաններու յարատեւ գրգռման:

Այս հիւանդութիւնը ունին մանաւանդ գիշու-
թեան ենթակայ եղող փոքրիկ աղջիկները և աւելի
սովորաբար անոնք՝ որոնք
 ԽՈՒՈՊՃԱՏԱՊ սովորութիւն ունին իրենց
 խոռոպճիին մէջ օտար
 մարմիններ մտցնելու՝ մերձաւորութեան առթած
 հեշտանքը զգալու համար : Այս հիւանդութիւնը
 առջ կրնայ գալ նաեւ յաճախադէպ մերձաւո-
 րութեան կրկնումներէն, մանաւանդ երբ ամսու
 գլխու սովորութեան ատեն տեղի ունենան անոնք :
 Շատ կանուխ ամուսնացած դեռահաս աղջիկներն
 ալ ենթակայ են պարզ խոռոպճատապի :

Խոռոպճատապը՝ հետեւութիւնը կրնայ ըլլալ
 նաեւ գրգռիչ ներարկումներու, ծննդական գոր-
 ծարաններու անմաքրութեան, և կամ խոռոպ-
 ճիին մէջ ձգուած սպունգի կտորի մը երկարա-
 տեւ շփման : Այս տեսակ խոռոպճատապը կրնայ
 բժշկուել, երբ գրգռութիւն առթող պատճառը
 բառնանք :

Փոխանցիկ ըլլալու պարագան իսկական յատ-
 կանիչն է ջերմամիզային խոռոպճատապին : Ժահ-
 րաւոր խոռոպճատապը յայտնի կ'ըլլայ այրուքով,
 խոռոպճիին կարմրութեամբ, լորձնա-թարխային
 առատ հոսումով որ կանոջարակ գոյն մը և զըզ-
 ուելի հոտ մը կ'ունենայ : Այս հիւանդութեամբ
 վարակուածները շատ դժուարութեամբ կը քաշեն
 և երբ նստին, հազար զգուշութիւններ ձեռք
 կ'առնեն : Յաւը չափազանց անտանելի կ'ըլլայ
 երբ բորբոքումը տարածուած է խոռոպճիէն մին-

չեւ բունոցը, որ ատեն ու է հպում ցաւ կը
 պատճառէ :

Երբ խոռոպճատապը սկսի լաւանալ, հոսումը
 կը քիչնայ և կ'ենթադրեն թէ այլ եւս տարափո-
 խիկ չլլար գրեթէ, բացի այն պարագայէն երբ
 հոսումը քիչցած ատեն ամսու գլխու սովորու-
 թեան մօտերն է որ ատեն հիւանդութիւնը կրնայ
 փոխանցուիլ :

Տօքթ. Կէրէն այս մասին հետեւեալ դիտու-
 ղութիւնը կը ներկայացնէ :

«Կին մը իր ամուսնոյն միջոցաւ ջերմամի-
 ղութենէ վարակուեցաւ : Իր բժշկին ամէն խոր-
 հուրդներուն հետեւելով և անոր թելադրած դար-
 մանները կէտ առ կէտ ի դործ դնելով, ինք-
 զինքը կատարելապէս բուժուած կ'զգար երբ մե-
 աւ իր ամուսինը և ինք այրի մնաց : Շատ մը
 կլններու պէս, որոնք երբեք վեներական ախտերէ
 վարակուած չեն, կը դիտէր որ իր ամսու գլխու
 սովորութենէն քանի մը օր առջ կամ առ առա-
 ւելի քանի մը օր ետք իր ճերմակե լէն-
 ներուն վրայ արասներ երեւան կուգային, բայց
 ինք ու է հոսում չունէր որպէս զի կասկած մը
 ունենար թէ արդեօ՞ք ջերմամիզութենէ վարակ-
 ուած է : Իր ամուսնին մահէն երեք տարի ետք
 խելայեղօր'ն սիրահարուեցաւ ամուսնացած մար-
 դու մը, զոր կը տեսնէր գրեթէ ամէն օր : Հա-
 կառակ իր առաքինի մնալու հաստատ կամքին,
 վերջապէս պատահեցաւ որ, իր ամսական սովո-
 րութիւնը դադրած օրուան հետեւեալ օրը մե-
 ղանչեց, իր սիրահարած մարդուն հետ մերձաւո-

րելով: Քանի մը օր ետք, այդ մարդը ինծի դիմեց կոսկածներ ունենալով իր մերձաւորած կնոջ առողջութեան վրայ: Իսկոյն հասկցայ թէ ջերմամիզութենէ վարակուած էր և որ յայտնի կ'ըլլար իր միզանյւթին ցաւովը և գեղնորակ հեղուկի մը հոսումով:

«Այս տեսակ պարագաներու մէջ, էրիկ մարդիկ միշտ կուզեն զո՛ր եղած ըլլալ՝ կնոջ ամսագլխէն ետք բուժուցէն արտադրուած հիւթին կծութեան, որ կ'ենթադրեն թէ պատճառ կ'ըլլայ ջերմամիզութեան: Բայց ևս իր թուած ենթադրութեան բնաւ ազանջ չի կախեցի: Իրեն հաւատեցի, ամէն հաւանականութեան հետեւելով, որ այն կինը, որուն մերձաւորած էր, ջերմամիզութիւն ունէր:

«Հետեւեալ օրը կին մը ներկայացաւ ինծի, ինդրելով որ զինքը խնամով քննեմ: Իր խոտտովանութենէն, հասկցայ որ առջի օրուան իբր հիւանդ ամբաստանած կինս էր: Կինը քննելով, տեսայ որ ջերմամիզութենէ վարակուած ըլլալու և է ախտանիշ չէր կրեր իր ծննդական գործարաններուն վրայ: Աւելի մանրամասն քննելով, խոռոպճիին պատերուն վրայ տեսայ քիչ մը ճերմակ խլիք, որ չէր տարբերէր բնաւ կոյս աղջիկներու խոռոպճիին չուզաթաղանթին վրայ երեւցած հիւթէն: Այս կինը կառքով եկած էր գրեթէ մէկ մղոն հեռաւորութենէ մը, գրեթէ ժամ մըն էր որ հագուած էր և իր շապիկին վրայ ամենափոքր բիծ մը անգամ չկար:

«Յետոյ կինը սկսաւ դառնօրէն լալ և ըսել

թէ դժբախտ էր որովհետեւ իր սիրածին հիւանդութիւն տուած էր, առանց իր գիտակցութեան: Խոստովանեցաւ որ իր ամուսնէն ջերմամիզութեամբ վարակուած էր, և ըսաւ որ ճերմակ հոտումները զորս կ'ունենար ամէն ամսագլխու սովորութենէ ետք, թերեւս պատճառ եղած ըլլային իր սիրահարին ջերմամիզութեամբ վարակուելուն: Բայց կնոջ տուած այս բայտորութիւնը կատարեալ չէր ինծի համար: Վերտաին սկսայ կնոյ քննել, և խոռոպճիին մէջ մատս խոթելով և ճնշելով կնոջ միզայլին խողովակը, տեսայ ճերմակ խլիքի կաթիլ մը: Յայտնապէս այդ կաթիլը մնացորդն էր երեք տարի առաջ փոխանցուած ջերմամիզութեան և որ բաւական եղած էր հիւանդութիւնը ուրիշի մըն ալ փոխանցելու»:

Եթէ ջերմամիզութենէ վարակուած այր մարդը այնքան հպարտ է որ նոյն իսկ բժշկին հաւատացնել կը ջանայ թէ իր յարաբերութիւն հաստատած կինը առաքինի կին մըն էր, նոյնը չէ կնոջ մը համար որ մըշտ կը խուսափի ճշմարտութիւնը խոստովանելէ: Երբ դիտէ թէ հիւանդ է և իր հիւանդութիւնը գիտնալով ջերմամիզութիւնը այր մարդուն փոխանցած է, ինքզինքը արդարացիւս համար կինը կը ծածկէ իր հիւանդութիւնը և այր մարդուն տուած հիւանդութիւնը կը վերագրէ ամսական սովորութենէ ետք ունեցած հոսումի ատեն այր մարդուն մերձեցումին:

Մզկասապը պարզ է երբ գրգռիչ պատճառէ մը առաջ եկած է, ժանրաւոր է երբ ջերմամիզութենէ առաջ եկած է:

Պարզ մեկխոսապը շատ հազուադեպ է կնոջ քով, ընդհակառակն այր մարդուն քով խիստ յաճախադէպ է և առաջ կուգայ միզանցային խողովակին մէջ մուծակ կամ օտարմարմին ներմուծելէն և կամ կասկածելի հիւանդութեան կարծուած կնոջ մը մերձաւորելէն ետք զգուշութեան համար վարողին մէջ ի գործ դըրուած անձկացուցիչ դեղերով ներարկումներէ:

ՄՋԿԱՍԱՊ

Ժանրաւոր մեկխոսապը կամ միզանցային ջերմամիզութիւնը նոյնպէս աւելի հազուադէպ է կնոջ քան մարդուն քով, որովհետեւ միզուկի յարաբերութեան մէջ չէ այդ մարդուն վարողին ծուլին (միւսին) հետ: Տօքթ. Կէրէն կ'ըսէ. «կընդունի՞մ որ խոռոպձային ջերմամիզութիւնը գոյութիւն կրնայ ունենալ մղկատապի հիւանդութեան մէջ, եթէ հիւանդը հիւանդութեանը սկզբնաւորութեանը իսկ սկսի խնամուիլ. հակառակ պարագայն խոռոպձային խլնաթարախը, հանդիպելով բուռնոցին փոքր շրթունքներուն մակերեսին, յարաբերութեան մէջ կը մտնէ միզանցաբերանին հետ և միզանցքին հուզածաղանթին լորրուքումը ուշ կամ կանուխ կը փոխանցէ»:

Ժանրաւոր մեկխոսապը կը սկսի ծննդական գործարաններու ներքը քերուըտուքի, այրումի զգացումով մը. հիւանդը, միզած առանձնապաշտօնի զգայնութիւն մը կ'ունենայ և որուն կը յաջորդէ խլնաթարախային հոսում մը:

Այս հիւանդութիւնը կրնայ բժշկուիլ լաւ դարմանումով:

Արգանդային ջերմամիզութիւնը յարաբերաբար հազուադէպ է, յայտնի կ'ըլլայ մարմնի կոտորուածութիւնը և բաւական ուժ-

ԱՐԳԱՆԴԱՅԻՆ

ՋԵՐՄԱՄԻԶՈՒԹԻՒՆ

տուքով և բաւական ուժգին տենդով մը: Հիւանդը ծանրութիւն մը կը զգայ իր մարմնոյն վրայ, արգանդը կը ցաւի և այս ցաւը կը տարածուի նաև կափորէն մընչեւ սրբան, երբեմն ալ մինչեւ ազդրերը:

Արգանդային տար ջերմամիզութիւնը բաւական շիւրուութեամբ կը բուժուի եթէ վարակած է արգանդի եղերքի հուզածաղանթը միայն և լաւ խնամուելով չուտով հիւանդութիւնը կ'անյայտանայ: Երբեմն սակայն շատ յամառ է բժշկուելու համար և տեւական կը դառնայ: Սակեց կը հետեւի որ այս հիւանդութեան տեւողութիւնը ամէնէն փոփոխականներէն է: Երբեմն կը տեւէ երկար տարիներ և այս տեւողութեան միջոցին փոխանցիկ ալ է: Տօքթ. Մարդինօ այս մասին կ'ըսէ. «Արգանդային ջերմամիզութիւնը կրնայ տեւական վիճակի վերածուիլ երբ ծննդական գործարանին դեղձիկներուն մէջ տեղանայ: Շատ անգամներ տեսած եմ ես կիներ որոնք արգանդային ջերմամիզութիւն ունենալէ ետք դարմանուած և տարիներէ ի վեր ինքզինքնին բժշկուած կարծած՝ այլ սակայն հիւանդութիւնը փոխանցած են այր մարդուն»:

Այս պարագաներուն մէջ՝ կնոջ հիւանդութեան փոխանցելուն պատճառը, ունեցած դաշտանի հոսման առեւ և կամ յաճախակի կրկնուած

մերձաւորութեանց պատճառով հիւանդութեան վերակրկնումն ու վերերեւումն է :

×

Սրբանային Ղերմամիղութիւնը հաղուադէպ է , թէեւ հակաքնական , յետոյքէն մերձաւորող կիներ չեն պակսիր : Այս տեսակ Ղերմամիղութիւնը կը փոխանցուի սրբանէն (հակափորին ծակէն) մերձաւորութիւն կատարելով :

ՍՐԲԱՆԱՅԻՆ
ՋԵՐՄԱՄԻՋՈՒԹԻՒՆ

Այս հիւանդութիւնը յատկանիչն է սրբանի լորձնամաշկին վրայ բաւական տարածուն կարմրութիւն մը , սրբանի ուռեցում , և յետոյ սրբանէ կ'սկսի առաջ գալ թարախային հոտում մը : Այս հոտումին գոյնը դեղին կանաչորակ է և նման է խոռոպճային Ղերմամիղութեան հոտումին :

Այս ախտը ընդհանրապէս քսանէն քսանըինգ օր կը տեւէ և իր բժշկութիւնը տարբեր տեղեր պատահած Ղերմամիղութիւններէ աւելի արագ է :

×

Մսարուսութեան հիւանդութիւնը , որուն ժողովրդային լեզուով կարևապիս անունը կուտան , կնոջ քով հազարաւոր ձեւեր կ'ունենայ : Ծննդական գործարաններու վրայ

ՄՍԱՐՈՒՍՈՒԹԻՒՆ

բոյսի նման աճող այս մսի կտորիկները երբեմն թելի , երբեմն անկանոն շրջանակի , երբեմն աքաղաղի կտուրի և երբեմն ալ ելակի պէս ուռած ձեւեր

կ'ունենան : Երբեմն այս բուսած մսն կտորիկները կը միանան և կ'առնեն ծաղկակաղամբի (կարևապիս) ձեւը ուրկէ երեւի առաջ եկած է իր կարևապիս ժողովրդական անունը :

Այս մսի կտորները կրնան երեւան գալ բունոցին , բունոցին փոքր և մեծ շրթունքներուն , կզիթորիսին և խոռոպճիին մուտքին վրայ : Կրնան գտնուիլ նաև խոռոպճիին մերձակայ մորթին , արզանդաբերին , սրբանին և միզաբերանին վրայ :

Ելմովին ծնունդ առնող մսաբոյսերը կ'սկսին երեւան ելլել փոքր շրթունքներուն եզերքին կից : Ան ատեն նուրբ , երկարած պտուկներու ձեւն ունին և սկզբնաւորութեան՝ խիստ կարմիր գոյն մը կ'ստանան : Յաւ բնաւ չունին : Այս քով քովի բուսած մսաբոյսերը տա՛յաւ կը միանան , կոյտ մը կը կազմեն , իրենց գաղաթը կը կարմրի , յետոյ վերտաին կը բաժնուին և կ'ստորաբաժնուին յանհունս , կ'ունենան և կ'սկսին ցաւիլ :

Երբ այս մսաբոյսերը մեծ ծաւալ ունին , հիւանդը հազիւ հազիւ կրնայ քակել , բոլոր շփումները անտանելի են իրեն , նստելու մեծ դժուարութիւն կը կրէ և միայն կանակի վրայ պառկած միջոցին փոքր ինչ հանգիստ կ'ընէ :

Երբեմն մսաբոյսերը խիստ ծաւալուն հանգամանք մը կ'ունենան , բայց ամբողջովին չեն ծածկեր բունոցը , այլ սահմանափակուած են մեծ շրթունքներուն վրայ և կը կազմեն բունոցքիչափ ուռեցք մը : Երբեմն ալ մսաբոյսերը կոծիծնեբու երեւոյթն ունին , չոր կ'ըլլան՝ երբ իրենց

ծաւալը փոքր է, և որքան որ մեծնան՝ այնքան կը խոնաւանան և խսկոյն նկատելի կ'ըլլայ մասքոյսերուն վրայ՝ ճարպանման նիւթի մը ծորումը որ գրեթէ նեղուկ է և աղտոտ հոտ մը ունի:

Յաճախ մտաբոյսերը կը շատնան այս ծորած նիւթին գրգռիչ գործողութենէն, և ասիկա աւելի շատ կը պատահի կնոջ քան էրիկ մարդուն քով: Այս երեւոյթը շատ դիւրահասկնալի է: Արդարեւ, այր մարդուն ծննդական գործարաններու հիւթանջատումը նուազ առատ է: Կնոջ քով, ընդհակառակը, բունոցը, խոռոպճին, իրենց բնականոն վիճակին մէջ խկ, շատ գործօն հիւթանջատում մը ունին, երբ այս մասերը կը բորբոքին, հոնկէ գոյացած խննախիթը կամ թարախը կը թրջէ մեծ և փոքր շրթունքները կը հոսի զէպի սրբանը: Թրջուած մասերը կը սկրթուին, փոքր այտուցքները կը բորբոքն և մտաբոյսերը ծնունդ կ'առնեն:

×

Ձերմամիզութենէ վարակուած այր մարդուն մօտ վարոցի կանգնումները խիստ յաճախաբէսկ են, մինչ կնոջ քով այդ զգացումը գոյութիւն չունի, այսինքն կղիթորիսի (ծիկ) կանգնում չեն ունենար: Ձերմամիզային խոռոպճատապի ատեն երբեմն անորոշ և ակամայ կծկումներ գոյութիւն կ'ունենան խոռոպճիին մէջ. նետեւաբար, այս գոր-

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴՅՈՒՄՆԵՐ

ծարանը կը սեղմուի ու կը նեղնայ. երբեմն կիներու քով այս տեսակ կծկումները մերձաւորութեան փափաք կ'արթնցնեն, սակայն չեն կրնար մերձաւորիլ, որովհետեւ մերձաւորութեան ժամանակ սաստիկ ցաւեր կ'զգան և անկարելի կ'ըլլայ իրենց փափաքին գոնացում տալ:

Ձերմամիզային խոռոպճատապը միզուկի անձկութիւն չի պատճառեր կնոջ, այլ առաջ կը բերէ ուրիշ տեղային պատահարներ որ ազրիւրը կ'ըլլան խել մը անհանգստութեանց, որոնք ընդհանուր առողջութեան վնասակար կրնան ըլլալ: Պէտք է նկատի ունենալ տակաւին թէ ջերմամիզութիւնը՝ աւելի դժուար կը բժշկուի կնոջ քան այր մարդուն քով:

×

Տօքթ. Զուսնիէի համեմատ, Ձերմամիզութիւնը վեներական հիւանդութիւն մըն է, կը վարակուի և կը տարածուի սեռային մերձաւորութեամբ և բոլորովին տարբեր է սակայն պարզ չարկեղէն և մանաւանդ ֆրանկախտէ, որոնք բացի մերձեցումէն տարբեր կերպով ալ կը վարակուին ինչպէս տեսանք մեր նախորդ գլուխներուն մէջ:

Երբեմն ջերմամիզութիւնը ֆրանկախտի տեսակներէն մըն կը նկատէին. այս երկու երկու հիւանդութիւնները անվիճելիօրէն նոյնը կը նկատուէին: Սակայն 1736 Աստրիւք կ'ըսէր. «Մօրախոր երբեք գաղղիական ակտառաջ չի բերեր»: Տիւքան կ'ըսէր նոյնպէս.

ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

«Ստոյգ է որ ծորախտը և ֆրանկախտը առաջ կուգան անջատաբար առանձնայատուկ և մասնաւոր վարակումով մը» :

Շատ մը բժիշկներ արդէն ունէին այս կարծիքը, բայց Րիքօրն էր որ այս հարցին ստոյգ և վերջնական լուծումը տուաւ :

Իրտած էր հազարաւոր ջերմամիզութիւն ունեցողներ, որոնք նախապէս ունեցած չէին ֆրանկախտի յատուկ ախտանիշեր, և տեսած էր հազարաւոր ֆրանկախտաւորներ որոնց վրայ հիւանդութիւնը սկսած էր չարկեցով մը : Ուրեմն հետեցուց թէ՛ ջերմամիզութիւնն ու ֆրանկախտը բայտրձակապէս տարբեր հիւանդութիւններ են, և երբեք ջերմամիզութիւնէ ֆրանկախտ առաջ եկած չէ : Եթէ երբեմն ֆրանկախտը կը յաջորդէ ջերմամիզութեան մը, պատճառն այն է որ սեղ տեղ գտնուած չարկեղ մը աննշմար անցած է բժշկին աչքէն և առիկա սա պատճառաւ որ այդ չարկեղը նոյն իսկ դոյութիւն ունեցած է միզանցքին մէջ» :

Ջերմամիզութիւնը բացարձակապէս տեղային հիւանդութիւն մըն է. այսինքն մարմնոյն ամբողջ գործարանաւորութեան մէջ չտարածուիր. իր առաջ բերած կիճուտութիւնները պատճառն են իր շուրջը գտնուած գործարաններուն բորբոքման, այս երեւոյթներն ալ տեղային են բոլորովին. միայն կան ջերմամիզութեան հետեւող պարագաներ որոնք կը մնան այս տեսակէտով՝ անբացատրելի և ասոնք ինք ջերմամիզային յօդացաւորը : Սակայն յօդացաւոր պատահականի երեւոյթ մըն է

ջերմամիզութեան հիւանդութեան միջոցին ի յայտ եկած, բայտուիկ վիճակ մը, երբ նկատի առնենք թէ անազին թուով ջերմամիզութենէ վարակուածներ յօդացաւոր երբեք բռնուած չեն :

Յօդացաւոր դիտուած են, որոնք առաջ եկած են միզանցքի մէջ մուծակի (սօնտա) ներմուծմամբ, երբ ենթակիսն ջերմամիզութիւն իսկ ունեցած չէ : Այս պարագան արդարեւ անբացատրելի բայց իրական է : Հետեւաբար կարելի է հետեւեցնել թէ, առանց ջերմամիզութիւն իսկ ունեցած ըլլալու, միզանցքի զրգուումները ընդհանուր դարձարանաւորութեան մէջ կրնան անկանոնութիւններ ու բարդութիւններ առաջ բերել : Արդ՝ ջերմամիզութիւնն ալ առաջին կարգի գըրգուութիւն առաջ կը բերէ միզանցքին մէջ և ասկէ թերեւս առաջ կուգայ գործարանային բարդութիւններէն մըն որպէս է ջերմամիզային յօդացաւոր : Այս ենթադրական վարկածը աւելի ճշմարիտ է, քան ըսել թէ ջերմամիզութիւնը պատճառ կ'ըլլայ յօդացաւոր գոյացման :

×

Այսպէս՝ ջերմամիզութիւնը զոր շատեր անկարեւոր հիւանդութիւն մը կը նկատեն և ազէտներ կը հաբարտանան զայն ունեցած ըլլալնուն, չարաթներով, ամիսներով և նոյն իսկ տարիներով կը տառապեցնէ իրմով վարակուող ենթակիսն և որ լինամուտելով ջլխատաւոր կ'ընէ հիւանդը :

Պատուաւոր մարդու մը համար՝ այս ախտը պատ-
ճառ կ'ըլլայ որպէս զի իր ամուսնութիւնը յապա-
ղեցնէ, քանի որ չուզեր իրեն ընկեր ունենալիք
կինն ալ վարակէ այս դժբաղդ հիւանդութեամբ
որ պատճառ կ'ըլլայ յաճախ կոյր զաւակներու
ծնունդին և հայրութեան կամ մայրութեան իսպառ-
ջնջումին :

Հետեւաբար ջերմամիզութիւնը - ախտ մըն է
որուն ընկերական հետեւութիւնները շատ վատ-
թար են, քանի որ երկու անմեղներ, կինն ու
տղան՝ վարակուելով, բաժնեկից կ'ըլլան տառա-
պանքներուն անտր որ հիւանդութիւնը փոխան-
ցած է իրենց :

Ինչ մտածել ուրեմն այն տեսակ մարդոց
վրայ որոնք խորհուրդ կուտան իրենց բարեկամ-
ներուն «բնաւ կարեւորութիւն չտալ» այս հիւան-
դութեան որ այնքան ծանր հետեւութիւններ
կ'ունենայ :

Գ. - ԿԱԿՈՒՂ, ՉԱՐԿԵՂ

(ՇԱՆՔԲԸ ՄՈՒ)

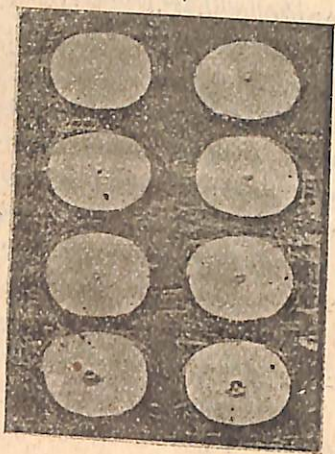
ՊԱՐԶ ՉԱՐԿԵՂԸ, ԿԱԿՈՒՂ, ՉԱՐԿԵՂԸ բա-
ցարձակապէս տեղակալ հիւանդութիւն մըն է և
նուազ ծանր ջերմամիզութեան, որովհետեւ իր
յառաջ բերած բարդութիւնները բաւական կարճ
տևողութիւն ունին :

Քաղաքային հիւանդանոցներուն մէջ երկու
ֆրանկախտային չարկեղ ունեցողներու դէմ մէկ
կակուղ չարկեղ ունեցող հիւանդ կայ : Զինուո-
րական հիւանդանոցներուն մէջ սակայն ֆրան-
կախտային և կակուղ չար-
կեղ ունեցողներու քանակը
հաւասար է գրեթէ : Իսկ ուղ-
ղակի բժշկին ղիմելով խնամողներու մէջ այս
ախտը շատ հազուադիւր է և որ կը տեսնուի շատ
գեղաճառ երիտասարդներու վրայ որոնք ստորին
աղքատ դասակարգի աղջկանց հետ յարաբերու-
թիւն ունեցած են :

Ինչո՞ւ համար այս հիւանդութիւնը նախա-
պատիւ կը համարի վարակելու ընկերական որոշ
ատիճաններու պատկանող անձեր : Պատճառն այն
է որ կակուղ չարկեղը կոչս ախտ մըն է, որ պարզ
աչքով տեսանելի է և իր առողջութեան քիչ շատ
խնամ տանող ո և է անձ կ'զգուշանայ այս տե-

սանելի վերքով վարակուողին հետ ու է կերպով
յարաբերութեան մտնելու և ֆրանկախաէն նուազ
բաղդաւորութիւն ունի ու է մէկը վարակ-
ուելու :

Կակուղ ջարկեղը սնամանակօրէն վերսպսուս-
նելի.— Այսպէս՝ հազուադիւս է որ կակուղ չար-
կեղէ վարակուողի մը վրայ միայն մէկ չարկեղ
երեւան գայ . ընդհանրապէս երեքէն վեց և աւելի
ալ վերքեր կրնան առաջ գալ : Մարմնոյ սկրքթ-

Պակ. 19.— Կակուղ չարկեղին առած երեւոյթները
24էն 24 ժամ տեւողութեան միջոցին

ուած իւրաքանչիւր մասի վրայ կրնայ կակուղ
չարկեղ գոյանալ երբ այս մասը յարաբերութեան
մէջ գրուի չարկեղին հետ :

Կակուղ ջարկեղին սովորական տեղն է ծնըն-
դական գործարանները . բայց նաև կարելի է հատն-

դիպել մարմնոյն մէկ կէտին վրայ , երբ այդ կէտը
սկրթուք մը ունի և չարկեղային թարախով թըր-
ջուած եղունքով այդ սկրթուքը քերենք : Այն
անձերը որոնք չարկեղ մը կը խնամեն առանց
պէտք եղած զգուշութիւններն ի գործ դնելու ,
երբեմն կը պատահի որ իրենք ալ իրենց մասէն
վարակուին :

Չարկեղին թարախը իր վարակիչ ազդեցու-
թիւնը կրնայ պահել բաւական երկար ատեն : Հե-
տեւաբար ձերմակեղէն մը որ կակուղ չարկեղի
մը քսուած է կրնայ հիւսնդութիւնը վարակել
տարբեր անձի մը երբ ու է սկրթուք ունի :

×

Թիւ 19 պատկերը կը ներկայայնէ քսան և
չորս ժամու տեւողութեան միջոցին կակուղ չար-
կեղային թարախէ վրակուած մորթին երեւոյթ-
ները :

«Վարակման յաջորդ կամ վաղայաջորդ օրը
բորբոքում մը առաջ կուգայ վարակուած տեղւոյն
վրայ . մորթը կը կարմրի . վերնամաշկի տակ շի-
ճաթարախային հեղուկ մը կը գոյանայ , մէկ խօս-
քով , աչքով որոշապէս տեսանելի բշտիկ մը կը
գոյանայ : Երբորդ օրը վերնամաշկին տակ ժող-
վուած հեղուկը աւելի կը ձեւաւորուի , և բշտի-
կին խարխիւսը կը բորբոքի ու յետոյ ճշմարիտ
խաղաւարտի մը կը վերածուի . չորբորդ և հին-
գեբորդ օրը խաղաւարտը աւելի կը խոշորնայ

թէ՛ վերնամաշկի տակ ժողովուած թարախային-
հեղուկին յաւելման և թէ՛ մորթին յարակից մա-
սին՝ բորբոքման հետեւան-

ԵՐՁԱՆ

քով ուռենալուն պատճա-
ռաւ, և համեմատութիւն-
ները կ'առնէ մեծ խաղաւարտի մը որ հինգերորդ-
կամ վեցերորդ օրը պայթելով յառաջ կը բերէ
խորունկ կոր եզերակերտ վիտի մը որ մէկ բառով
կը կոչուի կակուղ չարկեղ» (Տօքթ. Բօլէ) :

Այս չարկեղին խորը դե շնորակ է, անկանոն,
անհաւասար իր խարխիւր կակուղ է. շատ զգա-
յուն է հպումի, բայց ըստ ինքեան ցաւող չէ :
Երբ, ինչպէս կը տեսնուի մեր թիւ 20 պատկերին-
մէջ ներկայացուած մատին վրայ, վէրքը սովո-

Պատկ. 20.— Մասի կակուղ չարկեղ.

րական պայմաններու մէջ կը գոյանայ, այսինքն
մորթին վրայ գոյութիւն ունեցած սկրթուքէ մը
մանրէին մուտքով, իսկոյն կը գոյանայ,
մինչ վրանկախտային կարծր չարկեղը, թխաման
ժամանակամիջոց մը ունի որուն անցնելէն ետքը
վէրքը երեւան կ'ելլէ : Այս ժամանակամիջոցի
տարբերութիւնն է որ յայտարար նշաններէն մէկն
է կակուղ և կարծր չարկեղներու զանազանու-
թեան :

Կակուղ չարկեղն ալ արդարեւ վեցէն տասը
օր ետք երեւան կ'ելլէ և ասոր պատճառը սա է որ
սկիզբի օրերը այնքան փոքր է որ պարզ աչքով
տեսանելի չլլար և մենք կը տեսնենք ան ատեն
մշայն երբ արծաթ քառասուննոցի մը մեծութեան
սկսի հասնիլ վէրքը :

Կակուղ չարկեղը, բժշկին խնամքով վեցէն
ութը չաբաթէն կը բուժուի : Վէրքը ետեւէ
կ'սողանայ և տեղը նախ կարմրորակ և յետոյ
ճերմակ նշան մը կը ձգէ :

×

Կակուղ չարկեղի հըւանդութեան միջոցին
երբեմն բարդութիւններ առաջ կրնան գալ : Չար-
կեղը փոխանակ հեղուկէ բուժուելու, կրնայ
բորբոքիլ, և ան ատեն չարկեղը կը կարծրանայ,
և կամ վէրքը կը տարածուի թէ լայնքէն և թէ
խորքէն և ան ատեն ուսից ջարկեղ անունը կ'ստա-
նայ :

Բայց այս բարդութիւնները առաջ կրնան
գալ երբ մարդ ինչդինքը լաւ չի խնամէ հիւան-
դութեան մի ոցին, կամ իր խառնուածքը,
արիւնը շատ գէշ ըլլայ, կամ աղտոտ ըլլայ են-
թական և կամ մոլութիւններ (ալքոլական) ու-

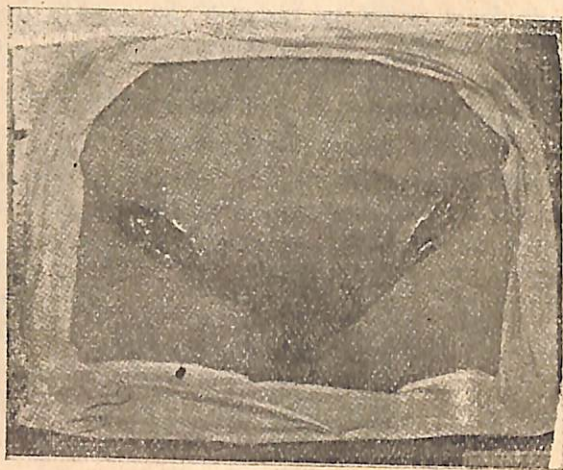
նենայ : Եստ յաճախ բոր-

ԲԱՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

բոքում մը յառաջ կուգայ
աճուկին ջղային կծիկներէն
միոյն մէջ : Այս բարդութիւնը առաջ կուգայ
կակուղ չարկեղ ունեցող հիւանդներէն երկուքէն

միոյն վրայ և ասոր պատճառն ալ հիւանդին կամ ինքզինքը քնու և կամ շատ դէշ խնամելն է :

Աճուկին վրայ գոյացած այս պոպարները (տես պատկեր 21) կ'երևին չարիկզին գոյանալէն երեք շաբաթ կամ ամիս մը ետք : Տասնեակ մը

Պատկ. 23.— Երկու աճուկներու պալարներ

օրեր ետք այս պալարներուն ցաւը կը շատնայ, այնպէս որ արգելք կ'ըլլայ քաղելու, և պոպարները ինքնիստ բացուելով թարթիս կ'սկսի հոսիլ վերջէն :

Երբ պոպարը չի թարթիտարի տասը, տասներու թը օրէն կը բժշկուի, հակառակ պարագային կը տեսէ մէկ կամ երկու ամիս :

Վ Ե Ր Ջ Ա Ռ Ա Ն

Վերջապէս առաջ վննրական ախտերու վրայ ժողովրդական լեզուով մը զրուած այս գիրքը, պարտք կ'զգանք շեշտելու մեր երիտասարդութեան մասնաւորապէս և ծնողքներու և ամէն դասակարգի անհատներու ընդհանրապէս, թէ՛ պարտին ամէն զգուշութիւն ի գործ դնելու այս ախտերէն մանաւանդ ֆրանկախտէն չվարակուելու : Բայց պարագաներու բերմամբ, երբ անգամ մը վարակուած են այս հիւանդութիւններէն մէկէն, պէտք չէ երբեք յուսահատին. վերջապէս, ինչպէս այս նոյնպէս և միւս տառքեր հիւանդութիւններ պատանական ու յաճախողէպ են մարդկային կեանքի տեւողութեան շրջանին :

Երբ զգան ու տեսնեն որ վննրական ախտերէ մէկէն վարակուած են, պէտք է անմիջապէս բժշկին դիմեն և սկսին կատարեալ խնամքի, բժշկին խորհուրդները կէտ առ կէտ գործադրելով :

Հակառակ պարագային երբ հիւանդութիւնը ծածկեն, կամ հանդիպած մարդուն թելադրած ու է մէկ դեղը փորձեն իրենց մարմինն վրայ, հիւանդութիւնը չբժշկուելէն զատ, աւելի ծանր բարդութիւններ կրնան առաջ գալ և երբ հիւանդութիւնն առաջացած է, այլ եւս անօգուտ կ'ըլ-

լան ամէն դեղ ու դարման և ենթական կը տանին մինչեւ գերեզմանին դուռը :

Ես ճանչցայ երիտասարդ մը որ գիշերային-զուարճութենէ մը հոք դիւրամատոյց կնոջ մը հետ մերձաւորելով վարակուեցաւ ֆրանկախտէ : Բայց որովհետեւ ի բնէ անհոգ մարդ , ժամանակին բժշկին դարմաններուն չենթարկուեցաւ և շարունակեց իր նախորդ շուայտ ու զեղխ կեանքը , հիւանդութիւնը առաջացաւ իր վրայ : Ակսանմազերն ու եղունգները թափիլ , մարմինը ծածկուեցաւ թարախալից վէրքերով , կորսնցոյց տեսողութիւնը և օր մըն ալ երբ տեսաւ որ անտանելի եղաւ իր կեանքը անձնասպանութեամբ վերջ տուաւ իր գոյութեան :

Մինչդեռ եթէ ժամանակին դարմանած ըլլարինք զինք , կրնար բոլորովին բուժուիլ իր հիւանդութենէն և առաջիկային ընտանիք կազմելով , երջանիկ օրեր անցնել :

Չարմանալի և դիտելի պարագայ մըն ալ սա է թէ մերձաւորութեամբ վարակուած ֆրանկախտը կուտան մարդուս այնպիսի կիներ , որոնք պատուաւոր ճանչուած են և կամ «գաղտուկ դիւրամատոյց կիներ են» : Իսկ հասարակ արհեստով բողբը բաղդատարար աւելի քիչ կը վարակեն մարդ , որովհետեւ այս վերջինները միշտ բժշկական քննութեան կենթարկուին քաղաքապետական բժիշկներու կողմէ և անգամ մը որ իրենց հիւանդոտ ըլլալը հաստատուի , հիւանդանոց կը տարուին և թոյլ կուտան հիւանդանոցէն դուրս ան ատեն միայն՝ երբ բոլորովին առողջացած են :

Հետեւաբար , այս պարագաներուն տակ , բողբը աւելի զգուշութիւն կ'ընեն , յարատեւ հսկողութեան տակ ըլլալով , որպէսզի հիւանդութենէ չի վարակուին և հիւանդանոց երթալու տխուր ստիպողականութեան տակ չգտնուին , քանի որ այս պարագային իրենց շահու աղբււրն ալ կը կտրի հիւանդանոց սոք դբած օրէն երբ այլ եւս յաճախորդներ չեն գար իր տան դուռը ափ առնելու :

Մինչդեռ պատուաւոր կարծուած կամ գաղտնի բողբութիւն ընող կիները երբ հիւանդութեամբ վարակուած իսկ ըլլան , հեռի ու է բժշկական քննութենէ , հիւանդութիւնը անմիջապէս կը վարակեն իրենց հանդիպած մարդուն :

Հետեւաբար , ըստ մեզ , չարժեք վայրկեանի մը հաճոյքի համար իր ամբողջ կեանքը թունաւորել : Ամուսնութիւնը լաւագոյն միջոցն է փրկուելու այս տեսակ պատահարներէն : Որքան ալ կեանքի պայմանները դժուարատար , որքան ալ ապրելու դժնդակ բեռը դրուած ըլլայ մարդուս ուսերուն վրայ , մանաւանդ բաղմամբօխ կեդրոններու մէջ , նորէն ամուսնորթիւնը լաւագոյն է ու է երիտասարդի համար :

Չգիտով մէկ կողմ որ ամուսնութիւնը հաճելի ընկերակցութիւն մըն է , որովհետեւ կեանքի բեռը երկու հոգի ընկիրովի յանձնառու կ'ըլլան տանելու , պէտք է գիտնալ որ ամուսնութիւնը Ա.Ռ.ՈՂ.Ձ Ա.ՊՐԵԼՈՒ լաւագոյն պայմաններէն մէկն է :

Եւ Ա.Ռ.ՈՂ.Ձ ԿԵՍԵՒ մըն ալ ամէնէն դեղեցիկ բանն է մարդուս համար : Կեանքի տեսու-

ղութեան՝ ամէն դժբախտութեան փոթորիկներ կ'անցնին մարդու գլխէն, ամէն տառապանքներ ու ձախողութիւններ կը պատահին կեանքի փշալից ճանապարհին վրայ: Բայց երբ մարդս առողջ է, կրնայ ամէն դժբախտութեանց կուրծք տալ և գոհ սրտով ուտել նոյն իսկ չոր հացը:

Բայց երբ անգամ մը կորսնցուցինք՝ առողջութիւնը, կեանքի ամէնէն հանգիստ պայմաններէն իսկ մարդ ու է հաճոյք չզգար:

Ու ինչպէս ամէն բանի, նոյնպէս և առողջութեան կորսուելէն ետքն է որ կ'զգանք անոր յարգը. մինչ նախապէս երբ քիչ մը աւելի զգուշութիւն ունենայինք, չպիտի զայն ձեռքէ հանէինք:

Ասոնք խօսքեր են որոնք շատ ու շատ անգամներ յեղյեղուած են և հակառակ այսքան կրկնութեանց սակայն, նորէն մարդս, աշխարհի որ երկրամասին վրայ ալ գտնուի, հոգածու չէ այնքան այն բնութեան պարգեւին որ Ա.Ռ.ՈՂ.ՋՈՒԹԻՆ կը կոչուի:

Մանաւանդ վեներական ախտերու մասին անդրադառնալով, փոքր ինչ զգուշութիւն և ժուժկալութիւն բաւ պիտի ըլլար գէթ այս հիւանդութիւններէն չվարակուելու: Կեանքի գոյութեան սպառնացող հաղաւոր հիւանդութեանց մէջ գէթ ջանանք այս հիւանդութեանէն հեռու կենալու որ ոչ միայն անձի մը այլ ամբողջ սերունդներու խաթարման պատճառ կը գառնայ:

Իրնէսլթ Լըկուվէ որ նշանաւոր գրագետ մը և միլենոյն ատեն համբաւաւոր տրամերգակ հեղի-

նակ և կարող բարոյախօս մը եղած է իր Հայրենա զաւակներ գրքին մէջ գեղեցիկ կերպով նկարագրած է ժառանգական ֆրանկախտի հետեւանքով հիւանդացած զաւկի մը հօր մտածումները զոր ի ստորեւ կուտանք:

«Կայծակի հարուած մը եկած է ամէն ինչ փշրելու և կործանելու: Զաւակս վերադարձաւ աուն բոլորովին շուարած... իր բարեկամը հոգեւարք է. չեմ ուզեր սակայն հաւատալ:

«Կը վազեմ դուքսին մօտ. լուրը ստոյգ է: Հիւանդը տեսնել կ'ուզեմ, մարդու ցոյց չեն տար: Կը հարցնեմ թէ ի՞նչ հիւանդութիւն զգեանած է դուքսը. չեն գիտեր և կամ գիտեն ու ինձի ըսել չեն ուզեր: Տան ծառաներուն պատասխաններուն մէջ և անոնց դէմքին վրայ այնպիսի խորհրդաւոր ձեւ մը կայ որ մարդուս սուկում կ'առթէ և կարծես թէ տառապանքն իսկ իջած է այս երբեմնի շէնչող տան վրայ:

Երբ ջանացի գիտնալ թէ բժիշկներուն կարծիքը ի՞նչ էր հիւանդին մասին, բժշկուելու յոյս ունէին թէ ոչ սա անորոշ և կասկածելի պատասխանը տուին ինձի. «Ժանր է»:

Վազեցի դուքսին աղջկան ազգականներուն մօտ: Անոնք ալ սարսափած են և բան մը չեն գիտեր հիւանդին մասին. հիւանդին մօտ ոչ ոք թոյլ կը տրուի մօտենալու, բացի հիւանդապահ մայրապետէն և անոր հօրմէն: Հասկցայ միայն որ Օքթավ, իր մանկութեան և նոյն իսկ պատանեկութեան միջոցին երկու կամ երեք անգամ այստեսակ վտանգաւոր և տարօրինակ հիւանդու-

Թիւններ ունեցած էր, և այս վերջին անգամ-
ուանը նախորդ հիւանդութեանց զարթնումն էր
միայն: Մեծ դժբաղդութեան մը նախազգացումը
կ'ունենամ և անձկութիւնս կ'աւելնայ:

Առտուն Քանտէի պանդոկը գացի լուր առ-
նելու համար Օքթավի մասին: Երբ առաջին սա-
լօնէն կ'անցնէի, դուռ մը բացուեցաւ և դուքսը
երեւցաւ սեմին վրայ:

— Դո՞ւք, աղաղակեց զ'ս տեսնելով: Քանի
որ երկնային արդարութիւնը կը զրկէ Ձեզ...
մտէք ուրեմն և տեսէք...: Այս առանձնացումը
զիս կը խենթեցնէ:

Հետեւեցայ իրեն սարսափահար: Վշտէ փոխ-
ուած դէմքեր տեսած եմ, բայց այս աստիճան եր-
բէ՛ք: Դուքսին դէմքին վրայ նկարուած էր շուա-
րումի, յուսահատութեան և ամօթի անբացատ-
րելի զգացում մը: Իր չոր և անքնութենէ կար-
մրած աչքերը կը սեւեռէր վրաս: Այլ եւս առջի
վայելուչ հազուած բարեձեւ մարդը չէր, մա-
զերը չի սանտրուած, հազուատները անխնամ,
յայանի էր որ շատ մը զիշերներ քնացած չէր:

Այս երեւոյթը այնքան ազդեց վրաս որ աչ-
քերս արցունքով լեցուեցաւ և գացի նետուեցայ
իր բազուկներուն մէջ:

— Կուլա՞ք, ըսաւ ինձի շուարած և զարմա-
ցած երեւոյթով մը, կուլա՞ք. և սակայն զիտէ՞ք,
կը հաւատաք թէ անիկա, դուակս կը մեռնի այն
վայրկեանին երբ կեանքի ճաւրան կը բացուէր
այնքան գեղեցիկ իր առջեւ:

Եւ զիս քաշելով իր զուակին ննջատենեակը,
դուռը բացաւ և ակնարկս գնաց հանդէլի հի-
ւանդին անկողնին վրայ: Ետ ետ գացի սարսա-
փահար: Հիւանդին ամբողջ դէմքը ծածկուած էր
վէրքերու ցանցով մը որ կը բարձրանար մինչեւ
աչքերը որոնք գոցուած էին մեռելի մը հանգու-
նատիպ:

— Այո՛, այո: ըսաւ դուքսը խելայեղ,
ահաւասիկ ան որուն շնորհովը կը պարծենայի,
ահաւասիկ այն սիրուն էակը որ կը պաշտուէր
դեռ երէկ իր նշանածին կողմէ. ահաւասիկ ան՝
որ հիմա կոյր, համր, խուլ... որովհետեւ աւաղ,
ոչ կը լսէ, ոչ կը տեսնէ և կը ոգորի գինքը
սպաննող հիւանդութեան ճիրաններուն մէջ. ան,
սոսկալի է, այնպէս չէ: Սակայն աւելի սոսկալի
բան մէ կայ, և ասիկա ան է որ ցաւը որ զինքը
այսպէս կը տանջէ իմ կողմէս եկած է իրեն:

— Ձեզմէ:

— Այո, ինձմէ: Ձինքը սպաննողը ես եմ:

— Վիշտը խենթեցուցեր է ձեզ բարեկամս,
դիտեցէք անգամ մը ձեր զօրաւոր կազմուածքը,
ձեր ուժի արտայայտութիւնը:

— Այո՛, այո՛. Աստուած կը խնայէ մեզի.
բայց մեզի պատժելու համար կը պատժէ մեր
անձէն իսկ աւելի սիրելի եղած մեր պաշտելին, և
ասիկա արդարութեան գաղտնիքն է:

— Ո՛ր արդարութեան վրայ կը խօսիք և
ի՞նչ է ձեր յանցանքը:

— Իմ յանցանքս: Իմ յանցանքս իմ շուայտ
երիտասարդութիւն մը ունենալս է: Մարդ հա-

բուստ է, երիտասարդ և դուքս: Եւ փոխանակ իր առաւելութիւնները ճանչնալով զանոնք աշխատութեան և օգտակար ըլլալու յատկացնելու, ինքզինքը կը նետէ զեղխութեանց, շուայտութեանց, ցոխութեանց համայնակուլ յորձանքին մէջ, սկեպտիկ ժպիտը շրթունքին: Եւ զիտէք թէ իր այս ընթացքին համար իսկոյն կը պատժուի՞. ո՛չ: Այս ամօթալի վտանգները որոնց մէջ ինկած էք, ձեզ չեն սպաններ, այլ այդ մոլութեանց մէջէն դուրս կուգաք բոլորովին անձնազիւր կարծելով թէ պահած էք ձեր ուժն ու առողջութիւնը և կը հպարտանաք դուք ձեզմով:

Բայց երբ քանի մը տարիներ կ'անցնին և Ժամանակը ու խելահասութիւնը կը զգուշնեն ձեզ ձեր նախկին երիտասարդութեան գործած շուայտութիւններէ և առանց կարմրելու չէք կրնար խորհիլ անցեալին վրայ, ա՛նաւասիկ յանկարծ, նախկին գործած յանցանքներնուդ արդիւնքը երևան կ'ելլեն, կը կանգնին քու դէմդ գաւազանի մը պէս զձեզ սպաննելու համար... Բայց քու վրադ չեն յարձակիր, այլ այն սիրուն և մաքուր գաւկին վրայ, որուն ծնունդ տուած էք և որուն վրայ կ'երևակայէք աշխարհի բոլոր անբնութիւններն և ուրախութիւնները:

Չեր հոգեհատորին դէմքին վրայ ա՛նա կը տեսնէք նեղքերը ձեր մոլութեանց, ձեր ամօթնու յանցանքն է որ ժառանգած է խեղճ անգիտակ զո՛նը: Կը մեռնի ձեր գործած յանցանքին համար. ո՞ճրագործն էք անոր զոր այնքան կը պաշտէիք:

Կ'ժբախտ մարդը չկրցաւ իր խօսքը լրացնել և ինկաւ աթոռի մը վրայ հեկեկալով: Վաղեցի իր մօտ, համբուրեցի զինքը և ջանացի համոզել թէ այս տեսակ ժառանգականութեանց վրայ կարելի չէր հաւատք ընծայել: Բայց ինք ոտքի կ'ընելով և ձեռքս բռնելով ըսաւ.

— Տօքթէօր Վէրնէօյլն է որ իմ վճիռս բերաւ:

— Տօքթէօր Վէրնէօյլը, ի՞նչպէս:

— Չաւակս հինգ տարեկան էր, երբ առաջին անգամ այս զարմանալի հիւանդութենէն բռնուեցաւ: Կանչեցի Վէրնէօյլը: Հիւանդը քննելէն ետք, զիս մէկ կողմ կանչեց և անցեալիս վրայ այնպիսի հարցումներ ըրաւ որոնք դաշոյնի մը պէս սիրաս մխուեցան: Իսկոյն իմ յիշատակներս ժողվեցի, որովհետեւ ամէն ինչ մոռցած էի... Վերջապէս վերջիչելով ամէն բան, պարզեցի բժշկին: Տօքթ. Վէրնէօյլ զիս քննեց ուշադիր և աւելցուց.

— Ա՛հ, կը հասկնամ...

Ու հեռացաւ, հոգւոյս խորը ձգելով, սարսափ, սոսկում և անձանօթ խղճի խայթեր: Այլ եւս հանգիստ և վստահութիւն չունէի վրաս: Որքան ատեն որ երիտասարդ էի, երիտասարդութիւնը իր երևակայութեան շարժունութեամբ և դէպի յոյս դիւրաւ դարձող թեթեւաբարոյ բնաւորութեամբս, իմ անհանգստութիւններս թեթեւցուցին և պահիկ մը մոռցուցին. բայց երբ այս գաւկիս վրայ իմ սէրս շատցաւ որքան որ տարիքս առի և խոհականութիւնը իջաւ իմ վրաս,

և երբ աւելի աղէկ հասկցայ հայր ըլլալու հշա-
նակութիւնը, անոր պարտադրած պարտականու-
թիւնները, իմ անարժէքութեանս զգացումս
չարչարանք մը դարձաւ ինձի:

Երբեմն կը դովէին զիս զժբախտներուն հան-
դէպ միշտ գլխաւորաւ և ողորմող գոնուելուս հա-
մար. բայց այս զգացումը իմ խղճի խայթէս
առաջ կուգայ: Կը յուսայի թէ զժբախտներուն
ողորմելով Աստուած պիտի գլխար վրաս, պիտի
ներէր իմ նախապէս գործած յանցանքներուս և
զաւտկս պիտի պահպանէր:

Մինչեւ անգամ գրքերուն խորը փնտռեցի
գմխիթարութիւնս և յոյսս: Մարդկային հիւան
ութեանց վրայ խօսող շատ մը երկասիրութիւն-
ներ թղթատեցի, հարցուցի անոնց թէ ի՞նչ բան
էին սա կասկածելի ժառանգականութիւնները և
ամէն տեղ, ինչպէս մարդկային գրքերու, նոյն-
պէս անոնց շրթունքներուն վրայ, կարգացի իմ
և այս զաւկիս վճիռը:

— Օ՛հ, ագտղակեց վերջապէս սիրտ պատուող
ձայնով մը, ե՛րէ՛ զայն սիրէի, ինչպէս որ պար-
տիմ զայն սիրէ: Իր կեանքը չէ որ պիտի խնդրէի
Աստուծմէ, այ՛ իր մահը, որովհետեւ իր մահը
իր կեանքը պի՛տի ըլլար:

.

ՄԵՐ ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Այն պահուն ուր բովանդակ տիեզերական
մամուլը կը դղրդի Հայկական խնդրով և տենդա-
զին հետաքրքրութեան մէջ կը պահէ դան-
լիճներն ու դիւանագիտական չրջանակները, յու-
զելով մանաւանդ բոլոր հայ սրտերը, ի սփիւռս
աշխարհի, Գործակալութիւնս ձեռնարկած է հրա-
տարակութեան «Հայկական խնդիրը և Պողոս
Նուպար փաշա» վերտառութեամբ գործին որ
պիտի խօսի, մասնաւորապէս հայ ժողովրդին
պարզ, դիւրահասկնա ի ոճով մը և ժամանակագ-
րական կարգով, թէ ինչպէս ծնունդ առած է
Հայկական խնդիրը, ի՞նչ ընթացք ունեցած է,
հիմա ինչ վիճակի մէջ կը գտնուի և թէ մեծանուն
Նուպար փաշայի որդին ոչ նուազ մեծանուն
Պողոս փաշա ինչ դեր կը կատարէ ներկայ հոգե-
բանական վայրկեանին մէջ: Այս գրքին մէջ ըն-
թիրցողը պիտի գտնէ նաեւ ժամանակակից հայ
մարտիրոսագրութեան ամբողջ էջերը, զմայլելի
գրիչով մը երգներգուած:

Գործին պատրաստութիւնը յանձնուած է
ծանօթ գրագէտի մը որ միեւնոյն ատեն երկարամ-
եայ ազգային գործունէութիւն ունեցած է և ապ-
րապ ու տեսած մեր ցեղին ամբողջ տառապանքները:

Այս գիրքը պիտի ծառայէ միեւնոյն ատեն
իր ժամանակակից հայց Պատմութիւն, պիտանի
ու անհրաժեշտ բոլոր դպրոցականներու:

Տարակոյս չ'ունինք ուրեմն թէ հայ ժողո-
վուրդը ո՛ր աստիճան սրտայայտ հետաքրքրութեամբ
և լարուած ուշադրութեամբ պիտի հետեւի այս
Հայկական խնդրոյն պատմութեան, զոր պիտի
հրատարակենք շաբաթը երեք մեծադիր պրակ,
պատկերազարդ և գլին մէկ պրակի 20. փարա:

Գրքիս նեղինակը վեներական ախտերու դարմանման համար թէ Պոլսոյ եւ թէ մասնաւորաբար մտակայ քաղաքներու հիւանդներու համար որոնք Պոլիս կը դիմեն, կը յանձնարարէ նետուեալ մասնագէտ բժիշկները.—

Տ Օ Ք Թ . Ք . Ճ Է Զ Վ Է Ճ Ե Ա . Ն

Մ Ա Ս Ն Ա Գ Է Տ

ԱՅՐԵՐՈՒ ԵՒ ԿԱՆԱՆՅ ԾՆԵԴԱՄԻՋԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՍՈՐԹԱՅԻՆ ԵՒ ԳԱՂՂԻԱԿԱՆ ՇԻՒԱՆԳՈՒԹԵԱՆՅ

Պետական և ազգային հիւանդանոցներու մէջ իւր մասնագիտութիւնը կատարելագործած բլլալով կարճ ժամանակամիջոցի մէջ կը դարմանէ՝ երիկամուռնքի հիւանդութիւնները, աւազախտը, միւրաբարձութիւնը և բրոնխալի բորբոքումները, հին ու նոր ջերմադուրութիւնը, միզափողի նեղութիւնները, ամորձիներու և սերմնափամփուշի տկարութիւնները, սեռային անկարողութիւնները, ճուարաններու և արգանդի ցաւերը, վիժումներէ յառաջ եկած արգանդի բորբոքումները և վեներական ամէն տեսակ հիւանդութիւններ: Գողղիական ախտի դէմ սովորական դարմանումներէ զատ ի հարկին Սալվարսանի (606) և Նէօ Սալվարսանի (914) երակային ներարկումները առանց ցաւի, և վտանգի դիւրամտաչելի կերպով կը կատարէ: Իր դարմանումին տակ զանազան հիւանդանոցներուն թարախի, մէզի, խուխի մանրէաբանական քննութիւններն ալ առանց մասնաւոր վճարումի կը կատարուին:

Հիւանդ կ'ընդունի ամէն օր Սթանպուլ Եէնի Բօսթանանէ ճատտէսի, Պէյքըր վաճառատան դիմաց Ալլահվէրտեան Էֆ.ի դեղարանը: Առաւօտները մինչև 20 Բերա Ֆէրիայէ ճատտէսի թիւ 35: Երկուշաբթի օրերը անի

ԳԱՂՂԻԱԿԱՆ ԱՆՏԻ ԲՈՒԺՈՒՄ

« Է Ր Լ Ի Խ » Ի ԴՐՈՒԹԵԱՄԲ

Տ Օ Ք Թ . Յ . Ո Ւ Ղ Ո Ւ Ր Լ Ե Ա . Ն

Բրօֆէսէօն Էրլիխի վերջին անգամ գտած 606 Սալվարսան դեղով կատարելագէտ կը բուժէ հին և նոր գողղիական ախտերը. նաև ջերմամիզութեան, միզամանի և երիկամուռնքի հիւանդութիւնները կարճ և վերջին մէթոտով կը դարմանէ. իրեն դիմող հիւանդները կ'ընդունի ամէն օր իւր գործատեղին՝ Սիրքէճի, թրամվայի ճամբուն վրայ, Ֆէպիւս լուսանկարչատան առաջին յարկը:

Ծանօթ.— Ամէն տեսակ գործողութիւններ միզանոցքի և արգանդի հիւանդութիւններու և մասնաւոր խնամք:

Տ Օ Ք Թ . Ի Ն Կ Ի Լ Ի Զ Ե Ա . Ն

Մ Ա Ս Ն Ա Գ Է Տ

ԾնկրակիզակաՆ և վեներակաՆ հիւանդութեանց Դնտական ամենավերջին մէթոտով կը դարմանէ հին և նոր ջերմամիզութիւնը, դժուարամիզութիւնը, նոյնպէս միզամանի, երիկամուռնքի և բրոնխալի հիւանդութիւնները: Իսկ Ֆրանկախաի ամէն տեսակները կարճ ժամանակի մէջ կը բուժէ, ի հարկին 606-ի գործողութիւնով:

Հիւանդ կ'ընդունի բացի կիրակիէ ամէն օր, Պահճէ գաբու, Պողաչաճի զբոսայգի լսան, թիւ 8, իր մասնաւոր դեղարանը: Երկուշաբթի օրերը անի

Տ 0 Գ Թ . Փ Ա Փ Ա Ջ Ե Ա Ն

Մասնագիտ կենց եւ այր մարդու ծննդատեղական
եւ արտոյիտեան հիւանդութեանց

Բարիդի Սէն Լուիի եւ Նէքէրի անուանի հիւ-
ւանդանոցներուն մէջ երկար տարիներ բժշկու-
թիւն ընելէ եւ լաւ վկայականներ ստանալէ ետք ,
այս անգամ հաստատուած է Պոլիս եւ կը դար-
մանէ ֆրանկախար 606ի ներարկումով, կը բուժէ
ամէն հին եւ նոր ջերմամիզութիւնները, միզանցքի
նեղութիւնները եւ ծննդական գործարաններու
յատուկ բոլոր հիւանդութիւնները :

Կիրակիէն զատ , ամէն օր առտուընէ մինչեւ
երիկուն հիւանդ կ'ընդունի Պակնի գարու , շաքա-
րավաճառ հաճի Պէքերի կից , Եպարդ խան ,
8 թիւ իր դարմանատունը :

Տ 0 Գ Թ . Տ Ի Գ Ր Ա Ն Ե Ղ Ի Կ Ե Ա Ն

Ա Մ Ե Ր Ի Կ Ե Ա Ն Ա Տ Ա Մ Ն Ա Բ Ո Յ Ժ

Պապր Ալի անսսկաի, Օրիսան պիյ խան, թիւ 20

Ամենավերջին մեթոտով կը լինէ արթիւթիք
ոսկի եւ այլ մետաղով ֆոսֆներ , պրիմներ , խիսկներ
եւ պոսֆներ : Առանց դառի ստամոսանու թիւն :
Լինտերու եւ բերնի հիւանդութեանց դարմանում :
Խղճամրտ սպասարկութիւն , մատչելի գիններ , եւ
ամէն տեսակ գիւրութիւններ յաճախորդներու :

Տ 0 Գ Թ . Ե Ր Ո Ւ Ա Ն Գ Պ Է Յ Ա Ր Ա Պ Ե Ա Ն

Մասնագիտ՝ Կանուկ եւ Տղայոց
առեկե տեսակ հիւանդութեանց

Հիւանդ կ'ընդունի ամէն օր իր բնակարանին
մէջ , եւ ամէն տեսակ հիւանդութիւններ կը դար-
մանէ մասնաւոր խնամքներով :

Հասցե.— Սկիւտար , Սէլամարդ :

« Կ Ի Ի Թ Է Մ Պ Է Ի Կ » Մ Ա Տ Ե Ն Ա Շ Ա Ր Ի
Հ Ր Ա Տ Ա Ր Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր Ը

Ճշնարտաբիւրի՝ Ա . Անտոնեանէ , 2 ղրշ . : Երեկ
Հրացակալիւրները՝ Ա . Տիւմաէ , 20 ղրշ . : Գասկ
Տարի ԵՏՖ՝ Ա . Տիւմաէ , 20 ղրշ . : Հայոց Պասկու-
րիւն (պատկերազարդ) Ստ . Պալատանեանէ , 20 ղրշ . :
Երկունի , Թեոքորոս Ռշտուի , Թորոս Աւանի՝ Մե-
րենցէ , 8 ական ղրշ . : Ինկումն երեկ՝ (պատկերա-
զարդ) Վ . Հիւկօէ , 20 ղրշ . : Պասկուգլ եւ Խարպ-
դարիւն թօլսթօէ , 30 ղրշ . : Պասկուրիւն Ֆրանկու-
կան Յեղատիտութեան (պատկերազարդ) Թիէրէ ,
50 ղրշ . : Արեւելեան Խնդիրը՝ Էա . Տաիօէ , 20 ղրշ . :
Մսերիւն Զոյցներ՝ սեռայիւն ստղայապատեան հա-
ւար (պատկերազարդ) Տօքթ . Կառնիէէ , 10 ղրշ . :
Վեներական Ախտեր եւ իրենց դարմանները (պատ-
կերազարդ) Տօքթ . Ա . Խ . Է , 4 ղրշ . :

Վերոյիշեալ եւ ուրիշ ամէն տեսակ գիրքեր
ստանալու համար պէտք է գիտել՝ Նոր Կեանք
Գործակալութեան , որ փութով կ'ուղարկէ :

Հասցէ.— Նոր Կեանք Գործակալութիւն , Մեծ
գործան , թիւ 20 :

410

~~417~~ Գրքակ

ՀՐԱՊԱՐԱԿ ԵՂԱԾ Է

ՐԱՅՑԻԻ ԽԵՆԹԸ

ԵՐ

ՋԵԼԱԼԵՏՏԻՆ

Տպագր. ՀՐ. ԽՏԻՇԵՍՆ

Կը գտնուի բոլոր գրավաճառներուն քով: Միակ կեդրոնատեղին է՝ ՄԱՄՈՒՂ ԳՈՐԾԱԿԱՂՈՒԹԻՒՆ Կ. Պոլիս, ՊապըՍլի ճատտէսը, Ֆէյդլէյէ խան, թիւ. 2:

Գիները. — «Խենթը»՝ 13 դրշ, դաւառ և արտատանման 15 դրշ., «Ջաղաղէտալին»՝ 3ու.կէս դրշ.:

ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ՇԱԲԹՈՒ ՓՆՏՈՆՅԷ՛Ք

ԱՄԷՆ ՏԵՂ

Բ Ո Ղ Ո Ր ԼՐԱԳՐԱՎԱՃԱՍՈՆԵՐԷՆ

Նոր Կեանքի Գործակալութեան կողմէ հրատարակուելիք՝

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

ԻՐ ԾԱԳՈՒՄԷՆ ՄԻՆՁԵՒ ՄԵՐ ՕՐԵՐԸ

Մանօթ գրադէտի մը հեղինակութեամբ՝ հրատարակ պիտի կլլէ շաբաթը 3 պրակ, բարձրաբն պատկերներով, մեծադիր կլերով և մաքուր տպագրութեամբ՝ փայլուն քուպրի վրայ, 20 փոյ. պրակը:

0

« Ազգային գրադարան

NL0289105

7372